

TSHEKATSHEKO YA SEBILWANE BJALO KA THETOKANEGELO

KA

MAWATLE JEREMIAH MOJALEFA

E NEELANWA GO YA KA DINYAKWA TŠA TIKRII

YA

MAGISTER ARTIUM

KA

LEFAPHENG LA POLELO LE DINGWALO LE FILOSOFI

YUNIBESITHING YA PRETORIA

PRETORIA

OKTOBERE 1993

DITENG

Tšhupane

1.	Kgaolo ya pele	1
1.1	Matseno	1
1.1.1	Tša mabapi le dithetokanegelo tša Sesotho sa Leboa	1-2
1.1.2	Tša Bophelo bja Matome (Tommy) Nathaniel Ramokgopa [Fela]	2-5
1.2	Maikemišetšo a lengwalonyakišišo le	6-12
1.2.1	Kakaretšo	12-13
1.3	Tlhalošo ya Dikgopolo	13-14
1.3.1	"Ode"	14
1.3.2	Thetokanegelo (Narrative poetry)	14-16
1.3.1.1	Balade (Ballad)	16-17
1.3.1.2	Phapantšhokakaretšo ya Thetokanegelo le balade	17-19
1.3.2	Thetotumišo (Praise poetry)	17-24
1.3.3	Thetogale (Epic poetry)	24-27
1.3.4	Kakaretšo	27-30
1.4	Mokgwa wa Dinyakišišo	30-32
1.4.1	Tlhalošo ya Dikgopolo	32
1.4.1.1	Diteng tša sengwalo (Thetokanegelo)	32-34
1.4.1.2	Thulaganyo ya sengwalo (Thetokanegelo)	34-35
1.4.1.3	Mongwalelo/setaele sa sengwalo (Thetokanegelo)	35-37
1.4.2	Kakaretšo	37
1.5	Tshepedišo ya Ditaba	38
2.	Kgaolo ya bobedi	39
2.1	Kakaretšo ya <u>Sebilwane</u>	39-41
2.2	Diteng/histori	41-42
2.2.1	Ditiragalo	42-49
2.2.2	Baanegwa	49-50
2.2.3	Kamano ya baanegwa	50-63
2.2.4	Tikologo	63-64
2.2.4.1	Nako	64-68
2.2.4.2	Felo	68-70

2.2.5	Kakaretšo	70-71
3.	Kgaolo ya boraro	72
3.1	Thulaganyo	72-73
3.2.1	Moko wa ditaba	73
3.2.2	Matseno	73-75
3.2.2	Moko wa ditaba wa <u>Sebilwane</u>	75-86
3.3	Kalotaba	86-90
3.3.1	Dielemente tša kalotaba	90-108
3.4	Tšwetšopele	108-129
3.5	Sehloa le tlemollahuto	129-134
4.	Kgaolo ya bone	135
4.1	Mongwalelo	135
4.1.1	Matseno	135-139
4.1.2	Tsopolo ya methalotheto	139-141
4.1.3	Kakaretšo ya temana	141-144
4.1.4	Papetšo ya tsopolo le kakaretšo ya tsopolo	144-145
4.1.5	Diphapantšho tša mongwalelo	145-147
4.1.5.1	Mošito le tempo	147-153
4.1.5.2	Diphapantšho tše dingwe (tša popafoko)	154-180
5.	Kgaolo ya bohloano	181
5.1	Thumo	181
5.2	Diteng	181-183
5.3	Thulaganyo	183-186
5.4	Mongwalelo	187-188
5.5	Lehu le bophelo diretong tša Sesotho sa Leboa	188-189
5.6	Papetšo ya <u>Sebilwane</u> le ditheto- kanegelo tša Sesotho sa Leboa	189-190
6.	Bibliokrafi	191-199
7.	Summary/Opsomming	200-203

SEGOPOTŠO

Ke rata go lebiša ditebogo tše di sa kakwego selo go mohlahlhi wa ka lengwalothutong le, Prof. P.S. Groenewald ka tlhahlo ya gagwe ye e tseneletšego le go se fele pelo ga gagwe. Mokone!

Mna Makopo, S.A. wa RAU, ke a go leboga mogolle ka boithaopo le phišegelo ya gago. O ntlahleletše, lehono ke se ke lego sona ka maitapišo a gago. Kolobe!

Se sebaka ke sa malebo go Mna J.R. Maibelo, wa Yunibesithi ya Leboa. O ntopile sethobolong wa nkuketša manamelong a ke iponago ke le go ona, Ngwato! Ke hloka mantšu a tebogo!

Go lena: Mna C.P. Senyatsi le Mor. E.M. Ramokgopa ke sa realo ke re malebo. Ka lena ke tseba le tše Fela a sego a di ngwala.

Ke rata go lebiša ditebogo tša ka go badiredi ba bokgobapuku bja Yunibesithi ya Pretoria ka tirišano ya bona go nna.

Go: D.D. Mojalefa le M.J. Mohlala ke re le se lahle le ka moso. Le bontšhitše bodirišanimmakgonthe ge re le mmogo thutong ye. Motho o dira bjalo.

Mtšana Magdaline Mokone, o ntlanyeditše mošomo wo ka bokgoni le bokgwari. Ke leboga bopelotelele bja gago. Mahlako'a Ngwato!

Mosadiaka Mirriam le bana ba ka le goteditše bonyana le, le ge le be le rato tima; la ntlhohleletša le ge ke rato nyefiša. Boledi, lerato leo la gago le go bana ba rena! Gape nka se le bale batswadi ba ka: Mokone le Thabitha, ka sekolofisi sa lena le nna ke mothwana.

Ditebogo tše kgolo go feta tšohle ke di iša go Modimo.

1. KGAOLO YA PELE

1.1 Matseno

Moreromogolo wa go tšweletša lengwalothuto le, ke go fatišiša le go nyankurela ka leihlo le bogale la dinyakišišo tša theto (thetokanegelo) ya go bitšwa Sebilwane ya go ngwalwa ke Matome N.Fela, le ka fao e ka hlaolegago ka gona mehuteng ye mengwe ya direto tša Sesotho sa Leboa. Fela, pele ga go swaraswarwa tšeo ka botlalo, a go thongweng ka go tsopolelwa dithetokanegelo tša Sesotho sa Leboa, tša tše dingwe tšeo re nago natšo gammogo le tša bophelo bja mongwadi/moreti wa theto ye: Sebilwane.

1.1.1 Tša mabapi le dithetokanegelo tša Sesotho sa Leboa

Bjalo ka dipolelo tše dingwe le go polelo ya Sesotho sa Leboa go bjalo ka gore le yona ga e tshotshome wo kaalo, ka mohuta wo wa theto, fela mo le mola go tšame go rotoga tša mohuta wo. Go na le mehlalana yeo e ka fogo rothetšwa ka mo seatleng malebana le ntlha ye. Thetokanegelo ya mathomothomo dingwalong tša mohuta wo tša Sesotho sa Leboa, ke ya go ngwalwa ke Mamogobo, e lego ya go bitšwa Leduleputswa (1953); go napile ka sekgothing sa yona, ya hlatlangwa ke yona ye go momilwego molomo wa ka fase le godimo ka kahlaahlo, ya go ngwalwa ke Fela, ya go bitšwa Sebilwane (1961); yona e latetšwe ke ya go ngwalwa ke Lentsoane, ya go bitšwa Ga se ya lešaka le (1973); ya go thalathalwa ke Moganedi, Maletsoqe (1985) ke ya go hlatlama yeo ya Lentsoane; gomme ge, ye nngwe ya go di latela ke ya go ngwalwa ke (B.N.) Tseke, Maremegokgo seatleng se (1986); le tše pedi tšeo Moganedi a di kgobokantšego: Dimakatšo (1991) go akaretšwa le yona ye ya Maletsoqe. Maletsoqe e lebane le balade. Serudu (1989:61) o re Maletsoqe ke sereto seo se ka swantšhwago le balade ka

ge go Maletsoqe go balwa ka dimakatšo. Moremogokgo seatleng se, Dimakatšo le Ga se ya lešaka le tšona di lebane le thetogale. Go sekaseka diretokanegelo tše go ya ka magoro a tšona, le ge re ka se di hlopholle ka moka, go tla tsoemga gore di hlopollwe go ya ka fao Groenewald (1981:1) a di hlophago ka gona:

Mamogobo's Leduleputswa (1986), Fela's Sebilwane (1961) and Lentsoane's Ga se ya lešaka le (1973) are three epic poems in Northern Sotho. The first two poems have to be interpreted as symbolic poems, Lentsoane's on the other hand, is a psychological poem. Leduleputswa has structurally much in common with the praise poem; Sebilwane is, at the same time, a lyrical poem; Ga se ya lešaka le has a dramatic inclination.

Taba ye re tšwago go yona e bohlokwahlokwa gobane ka yona re napile re fiwa temošo ya gore dithetokanegelo tša Sesotho sa Leboa di šišitše ka: mahlologelwa, dithetokanegelo, diretosaekholotši, tša terama, bjalobjalo.

1.1.2 Tša Bophelo bja Matome (Tommy) Nathaniel Ramokgopa (Fela)

Fela, lona leina la mongwadi/moreti wa Sebilwane, ke leina la sephiri/širelaina (pen-name) la Matome N. Ramokgopa. Tommy o itheeletše leina leo ge a ngwala pukutheto ya Sebilwane ka ge a be a le ngwanamošemane a nnoši ka lapeng labo - ke Matome fela. Ngwaga wa 1918 ke woo go ba bantši mono lefaseng la Afrika Borwa o ka se lebalwego, ka ge e le wona ngwaga wa letadi le legolo (influenza) leo le ilego la swielela šabana le la otopedi la MorwaModiši Bokgalaka. Ke wona ngwaga

wola o tsebjago ka leuba le le bego le tumile la go bitšwa ka leina la "drie-dag". Koša ya Senguni ya go bitšwa Influenza e hlamilwe ka bjona bolwetši bjo. Ke ka wona ngwaga woo Tommy a belegwego ka wona. Ee, kalana ya gagwe e wetše motseng wa Ramoroko, Botlokwa bja Ramokgopa ka tikologong ya Polokwane (Pietersburg) ka leboaboa la Transfala ka la 11 Nofemere 1918. Matome o belegwe ke Mna Nathaniel le Mdi Rebecca (Ngwana'Mapara) Ramokgopa, bobedi ba Botlokwa. Tommy e be e le morwa wa bobedi lapeng labo la bana ba bahlano. O reetšwe tatagwe.

Tatagwe, Nathaniel, e be e le yo mongwe wa dirutegi tša mathomothomo tša Bathobaso ba Transfala. E bile hlogo ya sekolo, morago a ba yo mongwe wa bahlahlobi ba dikolo tša Bathobaso tša Kgoro ya Thuto ya Transfala ba mathomo ka ngwaga wa 1926. Mošomong woo wa bona wa bohlahlobi, ba be ba le babedi fela Kgorong yeo ya Thuto - yena le Mna T.P. Mathabatha bao ba ilego ba fiwa mošomo woo ka letšatši le tee. Mna T.P. Mathabatha o be a le sedikongthuto sa Tshwane (Pretoria) mola yo Mna Ramokgopa (Nathaniel) a be a le sedikongthuto sa Polokwane (Pietersburg).

Matome (Tommy) o tswalwa ka kgorong ya mošate; ka ge rakgolwagwe Kgoši Sefoloko Ramokgopa e bile kgoši ya mathomo magareng a magoši ka moka a Botlokwa, a go tšweletša Sekriste magareng a Batlokwa - yona taba yeo e ilego ya tliša kgohlano ye kgolo magareng a Batlokwa ba ga Ramokgopa GaRamokgopa. Kgaetšedi'a Matome, Mmatlala, yena bjalo ka dikgadi tša mošate, o nyetšwe ka difokeng tša Kgoši Lehana wa setšhaba sa Batlokwa ba Mt Fletcher ka Transkei. Ka fao go tla lemogwa bokgauswi bja Matome ka mošate; taba yeo le yona e ka bago khuetšo go ngwaleng ga gagwe ga Sebilwane.

Tommy o tsene sekolo gona moo gae, mme a re go fetša thuto ya praemari (mphato wa boselela) mo sekolong sa Ramoroko, a leba Khaiso fao a go phetha lengwalo la J.C. ka 1936. Go tloga Khaiso a leba Botšhabelo go ya go thopa bonna bja thuto - lengwalo la borutiši (N.T.L. course) ka 1938. Ka baka la go hlaelela ka gae, ka ge tatagwe a ile a ya bohunatolo Matome e sa le motekatekane, o ile a gapeletšega go ya mmerekong bjalo ka masoganyana a mangwe a motse, gomme a šoma femeng ya dithuthupi (dynamite) ya Modderfontein; moo a ilego a phela le rangwane'agwe Justinus Ramokgopa. O ile a re go phetha dithuto tšeo tša borutiši, a thoma ka go ruta sekolong sa Salvation Army, motseng wa Eastern Native Township (George Goch), Gauteng. Morago a ba hlogo ya sekolo seo.

Matome o belegelwa ka lapeng la mmimo. Mmino ga se a ithuta wona ka gae fela eupša bjalo ka gore go thwe ngwana' mošemane molao o topa tseleng; o rutilwe seletšo sa piano ke mofetakatsela, David Rachekhu. Matome o thomile go hlama dikoša ge a le ka mphatong gona Botšhabelo. O ngwadile le dikoša tša diletšo (light music) tša go fapafapana go akaretšwa le tša sedumedi (gospel). Ge a le mo, e be e le mmeakanyi le mohlami wa dikoša tša dikhwaere (choral works) gammogo le mohlahlhi (conductor) wa dikhwaere. Fa go napile go gopolwa ka ga tlhamo ya gagwe ya go tuma: **Tumišang Bagale**, koša ya go opelwa diphadišanong tša mmimo tša TUATA. Ditlhamo tša gagwe di na le go hlabegwa ka komelo ya diema le dika tša segagabo. Tommy e be e le seopedi, ebile o opeletše dipaeskopo, fao a bilego a hlamile le dikoša tša tšona. Dikoša tša difilimi tšeo a opetšego go tšona ke: **Johnny's getting married** le **Magic gardens**.

Matome o nyetše Matsela (NgwanaManaka) ka 1955 gomme bona ba šegofatšwa ka bana ba babedi: Tselahale

(1960) le Kgotso (1963). Gape ba bile ba godižitše ngwana wa monnagoMatsela, Khosi, ka ge ba be ba tšere nako ye telele ba se ne ngwana.

Dikolong tše dingwe gape tšeo Tommy a rutilego go tšona ke: Garankuwa Top School, Sekolopraemari sa Modiri fao a rotšego modiro gona. Matome o bapetše diterama tša thelebišene, go swana le: **Kgwebo ye ke Ya ka.**

Matome o bileditšwe gae Bokgalaka ka la 22 Aprele 1987. Mmele wa gagwe o ile wa tšhungwa ka mollo (cremation) ka la 28 Mei 1987; taba yeo e sego ya tlwelega kudu magareng ga Batlokwa goba Bathobaso ka kakaretšo.

Bjalo ka ge koša e sepedišana tsela le theto, ga go makatše go le begela gore Matome ke sereti, sereti sa phukutheto ye ya go bitšwa **Sebilwane**, yona yeo lehono e dirilego gore re rate go tsebana le yena.

Bjalo ka ge re šetše re hlamutše peleng, Matome o tseba diphiri tša ka mošate, ka ge kudu e le ngwana wa kgoro ya mošate. Ee, mathata a rakgolwagwe Kgoši Ramokgopa le sona setšhaba sa gagwe, o a tseba gabotsebotse - ke kgodu ye e tšwago lerotseng go yena. Na ga se ona mathata ale a rakgolwagwe le Sekriste? Aga, ke ona mathata ao a tšweleditšego **Sebilwane**. Go kwagala go thwe Sebilwane ke leina la mosadi yoo a bego a eja bogobe, wa madi, marapo le nama; mosadi wa sethakga košeng ya dikhuru.

Go ya ka fao re boditšwego ka gona ke rangwane'a mohu, Moruti Ramokgopa, Fela o ngwadile puku e tee fela ka monwana, **Sebilwane** ya go gatišwa ka 1961.

1.2 Maikemišetšo a lengwalonyakišišo le

Tshekatsheko ye go tsenwego fase ka yona ya Sebilwane, ga se yona yeo go ka thwego ke yona thakangwaga dinyakišišong tša thetokanegelo ye. Aowaowaa, ba gona basekaseki bao ba šetšego ba itekile malebana le go swayaswaya thetokanegelo ye ya Fela ya go bitšwa Sebilwane.

Pele re ka thoma go bolela maikemišetšo a lengwalonyakišišo le, re yo lekola dikgopolo tša banyakišiši ba bangwe:

Mathebula, R.K.: Imagery in Matome Fela's Sebilwane (1987).

Maikemišetšo a monyakišiši yo ga se a tsenelela kudu ge a sekaseka ka gore o ile a dio kgetha tirišo ya polelotheto le dikapolelo gore maikemišetšo a nyakišišo ye ya gagwe a lebe tirišo ya tshwantšhokgopolo thetokanegelong ye ya Sebilwane. Yena o ile a fo sekamela kudu tirišong ya dikapolelo kudu go feta polelotheto. Le ge go le bjalo ga se a nape a epolla le go akaretša dikapolelo ka bophara le bopepetla eupša o ile a no ikgethela tshwantšho. Ge a hlaloša tshwantšho yeo, o re ke ya go bapišwa le dikwi ("senses") tša mmele: tsebe/go kwa ("auditory"); a re tshwantšho ya mohuta wo mo thetong ye, e tšweleditšwe ka maekiši go utolla maikutlo a moreti; mahlo/go bona ("visual"); a re go šomišitšwe seswantšho se, go hlatholla dilo ("objects") le mehuta ya diswantšho ("forms of pictures") ka bokgwari; nko/go nkgwa ("olfactory"); a re Fela o dirišitše mantšu a go hlaloša go dupelela ga leseae; ge le dupelela letswela la mmalo; letlalo/go kgwatha ("tactile"); a re moreti o dirišitše tirišo ya mantšu

ka go swantšha mohuta wo wa go kgwatha ka katlego, bjalo ka ge MmaMorati a be a kgwatha pheta ya gagwe gammogo le dibajna tša Tithikwaneng; le leleme/go latswa ("gustatory") ka go nwa meetse pele MmaMorati a rapela badimo le ka go hloma lesele letswele. Fela o tšweletša seswantšho se ka katlego. Monyakišiši ga se a eme fao; o lekodišiša tirišo ya polelo ka go swantšha; le ditlabelo tša setaele tšeo sereti se di šomišitšego go hlaloša tshwantšhokgopolo. Go phethagatša seo o kgethile fela diswantšho tše: tshwantšhišo, tshwantšhanyo, pheteletšo le mothofatšo. O phethile ka go re lemoša gore moreti o na le bokgoni bja tirišo ya go hlakwa ka diswantšhokgopolo tša go nontšha polelotheto ya gagwe.

Ka go akaretša monyakišiši o nyakišišitše tše: diswantšho ("images") ka go fapafapana ga tšona le dikapolelo (tshwantšhišo, tshwantšhanyo, pheteletšo le mothofatšo). Dikgopolo tše di tlo hlathollwa ka botlalo mo kgaolong ya bone. Ka baka la gore monyakišiši o be a lebantšhitše nyakišišo le taodišwana, ke ka fao a kgethilego dikarolwana tšeo ka ge di nepiša maikemišetšo a gagwe. Ga se a akaretše dinyakwa ka moka; ke ka fao go tlogo tsofaga gore go sekasekwe Sebilwane ka botlalo go hlagolela fao go ka bago go šetše, bokatirišo ya polelo ge e lebanywa le moko wa ditaba gore, go ya ka Groenewald (1991:6):

... boemo/maikutlo a mongwadi a bonale mabapi le taba yeo mongwadi a e kgethetšego moko wa ditaba.

Le kamano ya dipharologantšho tša setaele bokamedumo, segalo, fonimi ya botelele, mantšu, dikutu tša mantšu, dikafoko, mafoko, popopolelo, bjalobjalo. Tšona tše ka moka di kwagala gabotse ge di lebanywa le moko wa ditaba.

Groenewald, P.S.: Die epiese gedig (1981):

Monyakišiši yo mongwe yo le yena a šetšego a ntšhitše bokgoni bja gagwe malebana le tshekatsheko ya Sebilwane, le sona senatla se. Ka go ye nngwe ya ditaodišwana tša gagwe a go di ngwalela Studies in Bantoetale (1981), o hlaloša ka fao Sebilwane, go swana le Leduleputswa le Ga se ya lešaka le, boraro bja tšona e lego mohuta wa thetokanegelo. Fa o be a bapetša popopolelo ya theto magareng a dithetokanegelo tše tharo tšeo. O ile a be a swaraswara le metara wa direkto tšeo ka boripana fela. Ga se a fetša fao ka gore o gatagatile le ntlha ya moko wa ditaba borarong bja direkto tšeo. Maikemišetšo a gagwe e be e le go ntšha papetšo yeo e lego gona magareng a diterokanegelo tšeo gore le ge ka moka e le dithetokanegelo eupša ka sebopego di a fapana.

Mafelelong a phapantšho yeo ya direkto tšeo, o rumile ka go fo re fahloša ka la gore Sebilwane ke theto yeo e welago direkto tša mahlologelwa (lyrical poems). Ka baka la go bapiša Sebilwane le direkto tše dingwe, mosekaseki ga se a tšweletša ditaba ka moka tša go ama popopolelo, metara le morero wa Sebilwane ka botlalo ka gore e be e se maikemišetšo a gagwe go dira bjalo. Kgwekgwe ya seo a bego a rata gore se lemogwe ka botlalo e be e le papetšo ya direkto tšeo go lebeletšwe popopolelo le metara e lego tšonatšona dikarolwana tša setaele le moko wa ditaba.

Groenewald, P.S.: Sebilwane : 'n Gedeelte van die vlugtoneel (1981)

Ye ke taodišwana ye nngwe gape ye mofatišiši a go e ngwalela Studies in Bantoetale. Taodišwaneng yeo monyakišiši o gogile mahlo a diphedi tšohle a a tsepeletša temeng ya tšhabo ya batho ba gaMokutu.

Thuto yeo e lebane le go šomiša polelo ge e le setlabakelo se bohlokwahlokwa. Ka lebaka leo ke thuto ya setaele. Groenewald o nyaka go re lemoša bokgoni bja Fela ge a nontšha polelo gore mongwalelo o kgone go hlatholla ditaba le ge di se tša bolelwa thwii. O ka re polelo e na le maatla a go hlaloša ditaba tše pedi ka nako e tee. O hlaloša taba yeo (1981:26) ka go dio re:

Aansluitend hierby verwys ons vervolgens ook na Fela se weergawe van di 'kopstamp' - toneel waar hy om stilistiese oorweginge, die 'kopstampery', byvoorbeeld, as twee afsonderlike losstaande gebeurtenisse voorstel prosesse wat not in volle swang is - terwyl hy di afloop of resultaat hiervan in 'n virtuose spel met die gramtiese kategorie van tyd, in die laaste vers egter as reeds voltooi oproep.

Tsopolo yeo e hlaloša:

- Tiragalo ya go thulana ga dihlogo (tlhalošo ya mantšu).
- Pheletšo ya tiragalo yeo (ya pheletšo yeo e bolelwago ke popopolelo - ge go šomišwa lephethi).

Gona ka go realo go lemošwa gore monyakišiši o swereswere mongwalelo ge a hlaloša tiragalo ya go tšhaba ga batho ba gaMokutu ka gore maikemišetšo a gagwe ke go gatelela tlhalošo ya tiragalo yeo ka go tšweletša mongwalelo goba sebopego sa thetokanegelo ye ka tshwanelo. Ke yona ntlha yeo a ratago go re lemoša yona yeo. Ge e le go sekaseka mongwalelo wa Fela, o ile a nepiša diphapantšho tše tša mongwalelo: tlhaodi, nyenyefatšo, tirwa le lekgokasediri la go.

Gona fa ka go akaretša, le gona monyakišiši ga se a naba kudu ntlheng ye ya setaele, ka gore o ile a no kgemakgema e le gona go dio konketša motho ka baka la gore, gona mo gape e be e se nepo ya gagwe go fo sola makako ka moka a mongwalelo wa Fela ka botlalo.

Kruger, Lizette: Sebilwane by N.Matome Fela: A Structural Analysis (1988).

Yena ge a ngwala lengwalo la MA la go bitšwa: **Sebilwane** by **N. Matome Fela**: A structural analysis (1988) Kruger o nyakišišitše sebopego sa **Sebilwane**. Maikemišetšo a gagwe e bile go lekodišiša ka fao sebopego sa kanegelotheto ye ya Fela se lego ka gona. Ka sona sebopego seo o utolotše dielemente tša sengwalo: baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Go baanegwa o gateletše bolwantšhwa le bolwantšhi, mola mo go ditiragalo gona a di hlophile go ya ka bogolo bja tšona le ka fao di latelanago ka gona. O ntšhitše ditiragalo ka moka tša **Sebilwane**. Tikologo ya **Sebilwane** le yona o ile a e šalašala morago, gomme nako o e hlaloša ka dikarolo tše tharo; nako, sebaka le ponego ("time, space and perspective"). O hlaloša felo la Sebilwane go ba la magaeng. O rulagantše thulaganyo ya modumo le popafoko (syntax) moo a gateletšego maekiši go feta dikarolo tše dingwe tša popafoko, ka ge a re **Sebilwane** e theilwe godimo ga maekiši ao a tšweletšago maikutlo a moreti kanegelong-theto ye.

Septheto sa gagwe se bontšha gore **Sebilwane** ke theto ya go hlakwa ka bokgoni, ya go opelega, yeo e bolelago ka tša bogale - thetogale, go ya ka ditiragalo tša yona, gomme go feta fao e bopilwe ka mošito wo o kgotsofatšago. Thetokanegelo ye ke thakangwaga dingwalweng tša mohuta wo tša Sesotho sa Leboa, yeo e

welago legorong la dingwalo tša pele ga tša Matsepe ("pre-Matsepe literature").

Ka go akaretša go ka thwe Kruger yena o gatelela kudu mongwalelo, diteng le thulaganyo, matlalo a sengwalo mo tshekatshekong ya gagwe ya Sebilwane. O utolotše dintlha tše bohlokwa tša setaele le ge e le gore go sa nyakega šedi gape go foforela mafofora ka moka a setaele, go swana le diphaphantšho tša setaele go swana le khutšo le kholofetšo, khutšo le khomotšo, pharologantšho ya seswantšho sa khomolo, bjalobjalo. Sa gagwe e ile ya fo ba go kgetha diswantšhokgopolo mo le mola go tšweletša morero wa gagwe woo o nepišwago thutong yeo ya gagwe. Bjalo ka ge go šetše go hlamutšwe, tshekatsheko ya diteng le thulaganyo o ile a dio e bea dipataka ka baka la gore dintlha tša go swana le morero, tšweletšo le tšwelopele ga di tšweletšwe ka fao go kgotsofatšago. Tše ka moka ke tšhupo ya gore go fiwa tokafatšo ya go ka naba ka tshekatsheko kudu malebana le diteng le thulaganyo go utolla fao tema e ka bago e šaletše molemi go lema le go hlagolela; mohlomongwe dipanka tše di ka bego di tlogetšwe, di ile tša šielwa mohlagodi bokakara, mohlomongwe e le ka baka la ge tema e nabile goba e be e lengwa bošego goba gona go šielwa bangwe lekobela; ka ge go tšhaba mediti gona e le ga tšona direti tša borare.

Ge a ngwala taodišwana ya B.A. (Hons): A critical Assessment of Sebilwane, Lentsoane o akareditše kanegelotheo ye ka bophara. Ga a na tebanyo ye e itšego. O fo lekola dinyakwa tša thetogale, e lego lefelo la Sebilwane bokaepiki dingwalong tša Sesotho sa Leboa; le tša kanegelotheo tšeo di hwetšagalago mo go Sebilwane. Thulaganyo ya gagwe le yona ke ya kakaretšo yeo e ithekgilego ka kgodišo ya baanegwa. Gapegape ka go akaretša o sekaseka dišupo/dikae le

diswantšho go akaretšwa le polelo ya moreti.

Sepheho sa monyakišiši ke kgatelelo ya dinyakwa tša thetokanegelo tšeo di hwetšagalago thetong ye; go dio feta dinyakwa tša epiki, thetong ye, ka go utolla go re:

- Go anegwa tiragalo ye kgolo.
- Thetokanegelo ye e na le mathomo, bogare le mafelelo.
- Go anegwa ka thulaganyo ya mehleng ya magaeng.
- Morerorero o ama mathata a go aparela motho.
- Thetong ye go hema bomodimo baanegweng le gore badimo ba laola merero yohle ya bona.

Go akaretša nyakišišo ye, go ka thwe monyakišiši:

- O utolotše gore moreti o atlegile kgethong ya kgwekgwe ya theto ye.
- O ngwadile ka ga thetokanegelo go feta ka ga epiki, eupša ditiragalo tša Sebilwane ge di bapetšwa le tša kanegelotheto, ka botelele, ke tše kopana.
- O ngwala ka ga tirišo ya baanegwa (ka ntle ga Mothei), dišupo, diswantšho le thumo di a kgotsofatša.

Ka baka la gore nyakišišo ke ya go atlalala gona go tlo tsomega gore Sebilwane e nyakišišwe ka botlalo le gona ka go nepiša.

1.2.1 Kakaretšo

Banyakišiši ba re lekilego go ba tsupolla ntsweng la botšha 'a borare, bao ba lekilego ka maitapišo a bona, mabapa le go sekaseka Sebilwane, thetokanegelo ya Fela, ke ba bane: Mathebula, R.K., Groenewald, P.S.

(taodišwana tše pedi), Kruger, L. le Lentsoane, H.M. Go ya ka fao re lekilego go fatišiša tše le bona ba di fatišitšego malebana le Sebilwane, re bona e le maswanedi gore rena re tsene fase, re be bona bomoepathuse'a thaba, re tsitsinkele le go nyankurela mehuta yohle ya theto gore re tle re kgone go tlo lemoga mohuta woo Sebilwane e welago go wona. Mo thetokanegelong ya Sebilwane go ka se be bohlokwa wo kaalo go ala leleme phate mabapi le metara, ka gore le wona ge o ka tsena mo, gona thuto ye e tla naba kudu, mo e lego gore maikemišetšo a rena a ka tla a se nepišwe ka botlalo, mme ka go realo ra tla ra šitwa go fihlelela seo re se lebantšhitšego. Le ge re sa yo hlokomela metara, diphapantšho tše dingwe tša metara di tlo lebanywa le mongwalelo; fao tšona diphapantšho tšeo tša metara, di fetogago diphapantšho tša setaele/mongwalelo.

Bjale re boletše maikemišetšo a rena, fela go sa na le mešomo ye mengwe yeo re swanetšego go bolela ka yona pele. Mošomo wa mathomo ke wa tlhalošo ya dikgopolo. Ge e le dikgopolo tše dingwe di tlo hlalošwa ge go sekasekwa balade le "ode."

Mošomo wa bobedi ke wa mokgwa wa dinyakišišo, mola morago ga fao re ruma ka tshepedišo ya ditaba.

1.3 Tlhalošo ya Dikgopolo

Gore go tle go kwešišwe thuto ye gabotse, ye e swanetšego go nyakišišwa ka botlalo, go tlo tlamega go hlaloša dikgopolo tše di latelago ka botlalo, gore re tle re kgone go di pharologantšha ka dipharologantšho tša go kwagala. Dikgopolo tšeo di lebanwego ke go hlalošwa ke: thetotumišo, thetokanegelo, "epiki", balade le "ode". Mathata a a lebanego le lereo le a tla hlalošwa ka morago. Fela a re thomeng ka go

hlaloša kgopolo ya "ode" pele:

1.3.1 "Ode"

"Ode" ke sereto go ya ka The New Encyclopaedia Britannica (1989, vol.8:872:1b), seo ka go sona go nago le mohlodi wa kopelo ka tsela ya mogobo ("chorus") mo menyanyeng ya phatlalatšo ya setšhaba goba e ka ba karolo ya tiragatšo ka lehlakoreng le lengwe. Sereto se ke se setelele sa mošito wa koša, gantši se retelwa go tumiša mogaleadi (selo goba motho wa go tšwelelela go ba bangwe ka magetla). Msimang (1989:51) o re thetotumišo e tswakilwe ka dinyakwa tša "ode" le thetogale. Ge a tšwela pele o re:

As an ode it apostrophises the king,
referring to his personality and physique,
pointing out both good and bad qualities.

Go tla ba bohlokwa fa go fapantšha "ode" le thetokanegelo: Bobedi "Ode" le thetokanegelo ke direto tše telele. Phapano ke gore "ode" e na le molodi wa go opela ka mogobo ("chorus") mo menyanyeng ya phatlalatša ya setšhaba goba gape e ka ba karolo ya tiragatšo, mola thetokanegelo e le sereto sa go anega. Go tlo lemogwa gore go "ode" go gatelelwa mošito wa koša nepo e le go retela go tumiša mogaleadi, mola thetokanegelo, kgatelelo ke kanego; ka mantšhu a mangwe "ode" e a tumiša mola thetokanegelo yona e anega. "Ode" e fapane gape le thetotumišo ka gore go thetotumišo go tumišwa motho goba selo seo se retwago. Gantši go fele go dirišwa matseno a fomula ya setlwaedi ya direto tša lebollo.

1.3.2 Thetokanegelo (Narrative poetry)

Go tseba ka gare ga mohuta wo wa theto, re swanela go tseba seo thetokanegelo e lego sona. Pretorius (1989:109) o fo re:

A narrative poem tells a story ...

ge yena a šetše a e hlaloša. Mo go thetokanegelo go bolelwa ka theto yeo go yona go anegwago ditiragalo le/goba mediro ya batho.

Ka fao ge, motho a ka itemogela gore elemente ye bohlokwa ya yona ke kanegegelo - go anegwa thetong ye. Ee, le ge go le bjalo, motho ga se a swanela go dio hlakahlakanya kanegelo le sereto; ka gore therešo gona ke dilo tše pedi tša go fapana.

Mo diretong tša go tumiša go no fela go tsupologa lefetlana la thetokanegelo; ka gore le gona go a anegwa. Kunene (1971:54) o bitša theto ya go ba le fomula ya thetokanegelo gore ke:

The eulogie-to-narrative formula.

Gomme ge, go tšwela pele o re karolwana ya temana ya go bopša ke thetotumišo (eulogie) le ya go bopša ke thetokanegelo (narrative), e a fetogafetoga. Sona se se ra gore e nape e bitšwe gore ke "eulogie-to-narrative".

Bjale go latela dipharologantšho tša thetogale ka go akaretšwa:

- Ke seretokanegelo se setelele
- Ka ge e le sereto gantši ga go kgonege gore ditiragalo tša sona di raragane.
- Thulaganyo e swana le ya padi goba kanegelokopana.
- E bolela ka se sengwe le se sengwe (e sego bagale

le dintwa fela) ke ka lebaka leo go nago le mehuta ye e fapanego (Groenewald (1981:1) o re go na le mohuta wa sekai, saekholotši, mahlollogelwa le mohuta wa go sekamela tiragatšong.)

1.3.2.1 Balade (Ballad)

Balade e wela legorong le la thetokanegelo, ka fao ge, go a tlamega go swayaswaya gannyane fela ka ga balade bjalo ka thetokanegelo. Serudu (1989:60) yena o e hlatholla ka go se e fapantšhe le thetogale le thetotumišo.

Thetogale, balade le thetotumišo di ka bitšwa mehutatheto ya kanego mo thetong, ka gobane mo borarong bja tšona go na le elemente ya go anega.

Gape go tla no fela go lemogwa gore thetokanegelo, bjalo ka balade, e na le moya wa kopelo le mošito/moretheto.

Go tšwela pele ge a hlatsela ntlha ya mohuta wo wa theto theto ya go anega, o bogela thetokanegelo, balade, ka leihlo le; mme a bona ditiragalo e le tšona di fago phapano:

Ditiragalo tšeo di laodišwago go yona ga di bohlokwa go swana le tšeo di laodišwago mo go thetogale. (1989:60).

Ee, sona seo se napile se lemoša motho gore tšona ditiragalo tšeo Serudu a bolelago ka tšona tša balade, ga di napile di le bohlokwahlokwa wo kaalo bjalo ka ge go šetše go laodišitšwe ka godimo. Seo go thwego se bohlokwa go tšona, ke dintlha tšeo di tšweletšago bonatla goba bjona bogolo bja mogale wa mmakgonthe a

kgodi'a kgokgo, goba kgoši, goba yona ngaka, bjalobjalo, yoo a ka bago a retwa thetong ye e itšego ya mohuta wo. Ge motho a ka ela hloko tatelano ya ditaba thetokanegelong, gona o tlo fo itemogela gore ditiragalo tša gona di latelana ka potlako go phala tša mehuta ye mengwe ya theto. Taba ye nngwe gape yeo e swanetšego go se lebalwe, ke ya gore ditiragalo tša gona ga di na kamano ya go kwešišega go no swana le tše dingwe. Ke ka fao go tlogo bonwa gore thetokanegelo e fela e eba le leswao la dimakatšo.

Baanegwa ba thetokanegelo bona go thwe 'ba tširoga ka bjako'; fa go lebišwa se, go ra gore bona ga se batho ba mehlang go no swana le ba; a go tšeweng mohlala wa thetogale. Fela gantši baanegwa ba, ke batho ba go itokela, ga ba tshwenyane le motho; ke batho ba kgobe. Fela ka lehlakoreng le lengwe go fela go kopanwa le bona e le batho ba go tshwenya kudu, 'magwaragwara a batho', ee, mafeelana a go lahlwa. Gona letlakaleng la bomasometshela la Theতোলেত্‌স্বালো 3, Serudu o re:

- Ke seretokanegelo se setelele. Go swana le mo pading goba kanegelokopana, go sona go bolelwa ka batho/baanegwa bao ba dirago se sengwe goba bao ba diregelwago ke se sengwe.
- Ka ge e le sereto ga go kgonagale gore ditiragalo tša sona di logwe ka molomo wo o raraganego. Go dira bjalo go ka lelefatša sereto kudu.
- Baanegwa ba sereto se, ba ipheditše ka mešogofela ke batho ba diriti tše di lego nyanyeng. Therešong ke gore ke dikemedi. Gantši re hwetša e le dikai.

1.3.2.2 Phapantšhokakaretšo ya thetokanegelo le balade

Mo go dithetokanegelo tša Sesotho sa Leboa, Maletsoge ke yona re ka rego e na le dipharologantšho tše di e lebantšhago le balade, le ge e le gore ka mo

dingwalong tša Sesotho sa Leboa ga go na dibalade tša mmakgonthe.

- Mo go balade go na le taba ye e anegwago eupša moreti ga a hlalošetše mmadi tlholego ya ditiragalo. Yona taba ye e ama Maletsoge thwii ka gore go bjalo le go yona.
- Bobedi balade le Maletsoge go tšweletšwa dipharologano tša pepeneneng tša go swana le lehloyo, lerato, mona le tefeletšo.
- Ditiragalo tša balade le Maletsoge di hlatlamana ka potlako.
- Moreti wa balade le Maletsoge ba re laodišetša ka ga dimakatšo le dikgakantšhano.
- Bobedi balade le Maletsoge, mabakeng a mangwe mongwadi o diriša poledišano go phagamiša bopapadi bja tšona.

Phapantšhokakaretšo ya thetokanegelo (Sebilwane) le balade e ka bonwa ka tsela ye:

- Go hlatloša moya wa go opelega le molodintšu tša balade, go ya ka Serudu (1989:61):

... moreti o šomiša dipoeletšo tša medumo, mantšu, mafoko, ditematheto, ditlhabeletšo le tše dingwe ka boati.
- Bobedi (thetokanegelo le balade) di a anega.
- Ditiragalo tše di laodišwago mo baladeng, ga di bohlokwa ka botšona, fela di bohlokwa bokadintlha tše di utollago bagale.
- Ditiragalo tša thetokanegelo tše di laodišwago

di bopa tokologano ya dintlha tša go latelana ka nepagalo, eupša morumong go rotoga tlhalošo ye e kwagalago, ya go kwešišega gomme e napile e fa leswao la seswantšho; mola ka lehlakoreng le lengwe ditiragalo tša balade di sa latelane ka lebelo gomme kamano ya tšona gantši ga e hlalošege; ke kafao theto ya mohuta wo e na le leswao la dimakatšo.

- Baanegwa ba thetokanegelo ke batho ba mehleng, ka nako ke ba maemo; go no swana le ba Sebilwane - MmaMorati ke wa maemo; o swanetše go tswala kgoši; mola ba balade e le batho ba go tširoga ka pela - e ka ba ba go loka goba ba go se loke.

1.3.3 Thetotumišo (Praise poetry)

Mutswairo (1980:186) o bona thetotumišo bjalo ka "Penegyric poetriv":

Zezuru panegyric or praise-poetry through much less known in the past than, for example, Zulu praise - poetry, nevertheless, plays a very important role in the oral traditional literature of the people of Zimbabwe.

Ka segagaboSesotho sa Leboa thetotumišo ke sereto, gantši se setelele, sa go godiša le go tumiša mediro ya motho goba yena motho ka boyena. Ke wo mongwe wa mekgwa ya go tšweletša maikutlo a motho ka go mo tumiša goba go mo leboga, ka tsela ya polelo ya go hlakwa ka diswantšhokgopolo tša manoni. Ee, thetotumišo ke mohuta wo mongwe wa theto ya segagešo, wa go anegela batho ditiragalo ka tsela ya go reta.

Thetotumišo e na le matseno a a tlwaelegilego a setšo, a go ba le khuetšo ya matseno a direto tša dikoma.

Gantši direto tše, ga di arolwe ka ditematheto tša methaladi ya go lekana, go fo swana le ka fao direto tša sebjalebjaale, tša khuetšo ya Bodikela, di hlangwago ka gona. Ka nako di fela di sa be le ditematheto. Se se tsebjago ka ga tšona ke gore tematheto goba ditematheto di laolwa ke go elela ga dikgopolo tša sereto seo se retwago ke sereti. Gona fao kgopolo ya sereti e felelago gona, goba e boago gona, ke gona mafelelo a sereto goba tematheto. Ke ka fao ge, ka nako ye nngwe, ge sereti se ka re se reta sa gakwa tseleng, batheeletši ba gagwe ba tla mo hlatlola/akgola ka la:

Tšhaba mediti goba

Tšhaba baditi;

go era gore sereto se gomelwa fao le ge se se se fetšwe. Ntlha ye bohlokwa ya thuto ya thetotumišo e bewa gabotse ke Cope ge a tsopolwa ke Mutswairo (1981:188) ge a re:

Praises are an important instrument in the educational system. Not only do they act as incentive to, and reward for, socially approached actions but their recital is a reminder to all present what qualities and conduct are considered praiseworthy.

Go sa na le dikakanyo tše dingwe tša go hlaloša se thetotumišo e lego sona. Mojalefa (1989:10) ka taodišwana ya gagwe o fo re:

Praise poems of chiefs and heroes are usually recited during gatherings. The praises declaim his praises and if he has finished, he fades into the background, proudly holding his spear and shield.

Cope (1946:25) yena o dio tlaleletša kgopolo yeo ya Mojalefa ka go re:

... the praises of the meanest man, which could comprise something in the nature of 'long-legged one who ran to Zungu's without stopping' and the praises of the kings, which occur as stanzas of several verses in

strings extending up to twenty minutes time in recital, are likewise known as izibongo.

Gona morerong ya mohuta wo goba gona dikopanong tšeo di bolelwago ke Mojalefa, e ka ba kgoši goba mogale yoo a ithetago goba a retwago. Kunene (1971:1) o re:

It was, for him, a test of strength, of manliness of daring; it was done in the pursuit of honour.

Ka go dira bjalo kgoši/mogale o tla bewa dipataka ka bokgwari bjo bogolo bjo bo makatšago, ka tsela ya go laodiša ka mošito wa kelelo ya polelotheto. Taba yona yeo ya botaodišo seretong, e bewa gabotsana ke Lestrade (1946:295):

They are type of compositions intermediate between the pure, mainly narrative, epic and the pure mainly apostrophic, ode, being a composition of explanatory narrative and laudatory apostrophizing.

Re sa rato gatelela gape gore thetotumišo e lebane thwii le magoši, bagale, baetapele, bakgoma, bakgomana, dingaka le diphoofole; taba yeo e lego yona motheo wa setšhaba. Ee, ke ka fao ge, le nankhono di sa tuka bogale magareng a ditšhaba, merafe le

mebotwana ya Basotho ba Leboa gammogo le ditšhaba tše dingwe tša lefase kudu tša badudi le baagi ba Afrika. Sona seo se lemoša bohlokwa le tšholo ya thetotumišo. Direto tše di retwa meketeng ya mehutahuta, go akaretšwa le ya ditumelo; le ditumedišong tša batho bjalo ka: Tama Hlabirwa, Ngwaketse, Tau, Mohlalerwa, Kgomo, Kolobe, Mokone, Mohlaloga, bjalobjalo. Ge kgoši e bewa setulong sa rrayo, e bewa dipataka tša sešate ka sereto sa kgoro le mphato wa gabo, goba ge motho a dirile gabotse, a kgahlile ba bangwe; le ge e se babo, goba gape a phadile ba bangwe; o a retwa: Agee Boledi'a Mogale, Mahlako'a Seboladi, Mohweledi, NgwanaPhaahla, bjalobjalo. Go ba bjalo le go motsomi ge a swere phoofolo; goroe ka moso a galefišwe go feta le fao, a be a be le mafolofolo a go feta ao; o hlabja ka direto tše. Diphoofolo bjalo ka ge go šetše go hlabahlabilwe taba yeo ka godimo ka diloka, bjalo ka bogale , le tšona di a tumišwa. Ge poo ya bomodiši e fentše ya gabomodiši yo mongwe, o e reteletša bogale:

Ke sebaretlane sa mabiloko ...

Ke setenkola se seso mabiloko, bjalobjalo.

Go ile gwa no re swaraswari matseono a thetotumišo go se nene; bjale go tla tsoomega gore go akaretšwe taba yeo gannyane. Matseno a a na le fomula ya tlwaelo ya:

"Kgomo a tsha/tshwa! Kgomo e a swa/tsha!

"E gama ke mang?"

"E gama ke nna ..."

Itemogele gore tirišo ya lediri "gama" ga e šomišwe ka tirwa bjalo ka ge go swanetše go ba bjalo tirišong ya sebjalebjaale ya polelo. Diretong tša mohuta wo, ka fao di ngwalwago ka gona lehono, lediri leo "gama" le dirišwa ka tirwa:

"E gangwa ke mang?"

"E gangwa ke nna ..."

Bontši bja direkto tše di diriša poledišano: moreti o boledišana le batheeletši ba gagwe. Ge sereti se re: Kgomo e a swa! Ka go realo se napile se thomile go fediša (challenge) batheeletši ba sona; gomme bona ba tlo se fetola ka go se hlohla ka: Egama ke mang? Ge gona ba ka mo araba ka go mo fediša, ka go realo, gona o tlo napa a ntšha ka ga monnathaba, gomme o tlo peteketša sereto sa gagwe gore go ye mo go yago. Gapa

ka godimo go šetše go tlametlilwe ka ga mafelelo a theto ya mohuta wo:

Ke tšhaba mediti/baditi

Morumo wa mohuta wo o bolela gore sereto sela se bego se retwa se felela gona fa, goba se gomelwa fa. Goba ge sereti se ka re se reta sa gakanega goba sa šaetša tseleng, gona batheeletši ba gagwe ba tla pipa magole/mabošaedi ao a gagwe ka gona go fo re:

Tšhaba mediti/baditi

Gomme ge e le ka baka la bošaedi gona ba tlo re:

Tšhaba mediti/baditi sekgabutla sa ga rare!

Bjalo ka gore maikemišetšo a lengwalothuto le ga se go sekaseka thetotumišo, re tlo dio re go lena bathobešo:

Kgomo ga e sole ka moka.

Le rena re tšhaba bona baditi!

Re ruma ka go akaretša ka go fapantšha ditiragalo tša

thetokanegelo le thetotumišo:

- Ge go bolelwa ka ditiragalo mo go thetotumišo gona nepo ke go gatelela go tuma ga motho yoo a retwago. Ka tsela yeo ditiragalo tše ga di bohlokwa ka botšona, empa di bohlokwa bjalo ka dintlha tše di utollago bogale goba bogolo bja mogale yoo a retwago.
- Go thetogale ditiragalo tše di laodišwago di bopa tokologano ya dintlha tše di latelago ka nepagalo, gomme kua mafelelong go napile go rotoga tlhathollo ye e kwešišegago yeo e fago sereto leswao la sekai.

1.3.4 Thetogale (Epic Poetry)

Das sprachliche Kunstwerk (1948:356), mabapi le epose e re:

Das Epos an sich scheint vielmehr die Erzählungen von der totalen Welt überhaupt zu meinen, wobei in den Begriff noch der gehobene Ton der Erzählweise und sogar die änsgerere Form des Verses eingegangen ist.

Mo go gatelelwa bophelo ka moka goba lefase ka moka ga lona, moo mongwalelo wa gona e lego wo o phagamilego. Go tlaleletša fao Die Dichtung (1959:524) e hlatholla epose go ba:

Das Weltbild des Epos entfaltet, eine Gesamtheit, einen kosmos, der eine volle Sinneinheit darstellt. Die Antriebe für eine solche umfassende Weltbildgestaltung erwachsen dem Epos aus der jeweiligen Weltanschauung der Gemeinschaft. Das ist

zunächt der Mythos für die ältesten Zeiten.
Er liegt dem Dichterischen schon sehr nahe,
denn er formt das Weltbild in menschlichen
und übermenschlichen Gestalten, ihren
Schicksalen und Handlungen aus.

Go thwe epiki e gatelela tebelelo ya go lebana le
bophelo ka moka gomme yona e tšwa go batho bao ba
retago. Gape ditaba tšeo tša epiki di lebane gape le
dinonwane tša kakanyotlhaloganyo. Ke ka fao o ka rego
baanegwa ba gona ke batho le badimo. Gomme ditiragalo
tša gona le tšona di lebane le batho le bona badimo.

Merchant (1979:1) o hlaloša thetogale go ba sereto sa
go tswalwa ka histori: "An epic is a poem including

history." Abrams (1981:50) o hlaloša kgopolo ye ka go
se šupe histori thwii:

... it is a long narrative poem on a great
and serious subject, related in an elevated
style, and centred on a heroic or quasi-
divine figure on whose action depends the
fate of a tribe, a nation, or the human
race.

The New Encyclopaedia Britannica (1969, vol.23:105:
106) yona e šitlela kgopolo yeo ya thetogale go ba:

... a long narrative poem recounting heroic
deeds ...

Pretorius (1989:109) le yena o fo gatelela taba yeo ya
thetogale ka gore ke sereto se setelele.

Ge e sa rato hlabiwa ka lerumo le tee, The New

Encyclopaedia Britannica (1989:vol.23:105-106) e bea kgopolo ka go re

An epic may deal with such various subjects as myths, heroic legends, histories, edifying religious tales, animal stories or moral theories.

Dithetogale di be di le bohlokwa kudu dingwalong tša ditšhaba tša Bodikela. Ke ka fao go tsopolwago Finnegan ge a hlaloša kgopolo yeo ya thetogale ka go e bapiša le tumo ya ditšhaba:

In the case of 'epic' this Eurocentric vision was further reinforced by evolutionist assumptions that any nation worthy of the name had to pass through a heroic stage with an epic to match.

Mabapi le yona ntlha ye, Finnegan gona letlakaleng leo, o tsopola Hatto (1980:18) a mo tlaleletša go seo a se lemogilego le yena:

There was a feeling abroad that every European nation should have its epic, a feeling so strong that where there was none an epic was, if not invented, nevertheless somehow got together and produced.

Tše ka moka di bontšha bohlokwa bja thetogale merafeng le ditšhabeng tša mafase a Bodikela. Nnete ke gore go sa na le dithetogale tša kgale tšeo di ka hlaolwago go tša sebjale, ka ge nnete di sa swane go ya ka **The New Encyclopaedia Britannica** mo letlakaleng la go latela leo la ka godimo (1992,12(2):44):

Oral heroic poetry, at its origin, usually

deals with outstanding deeds of kings and warriors who lived in the heroic age of the nation.

Mo le gona re ruma ka go fa dipharologantšho tša thetogale le thetokanegelo:

- Bobedi thetogale le thetokanegelo ke direto tše telele tša go anega.
- Baanegwa ba thetogale ke ba mehlang ba go iphetša. Ke dikemedi mola ba thetokanegelo e le ba go tširoga ka bjako - ba babe goba ba bolo.
- Ditiragalo tša thetogalo di a latelana ebile di a swantšha, mola tša thetokanegelo di latelana ka lebelo gomme kamano ya tšona ga e hlalošege. Di na le dimakatšo.

1.3.5 Kakaretšo

Go feta fao go ya ka tlhalošo go phapano ya go se iponatše botse thetokanegelo, thetotumišo le thetogale tša Sesotho sa Leboa, Pretorius (1989:109) go thwe thetogale le thetokanegelo eke ke selo se tee. Ntlha yeo ga e bonwe ke yena fela gobane Serudu (1989:60) yena o dio bona borara bja tšona bo anega:

Thetogale, balade le thetotumišo di ka bitšwa mehutatheto ya kanego mo thetong, ka gobane mo borarong bja tšona go na le elemente ya go anega.

Gomme ge, botelele ke yona elemente ya thetokanegelo gobane gantši go anegwa ka botelele. Thetogale ye e hlalošwago ke maleme a Bodikela, e gona ka gare ga thetotumišo ya segagešo, gobane bobedi di gata ka mošito o tee, ka gore di fa kgopolo le tlhalošo ya seswantšho se tee. Se se tiišwa ke tlhalošo ya

Msimang (1981:51):

Praise-poetry combines the qualities of an ode, eulogue and epic. As an ode it apostrophises the king, referring to his personality and physique, pointing out both good and bad qualities. As an eulogue it lauds the king for his diplomatic and military achievements. As an epic it alludes to his history.

Serudu (le ba bangwe) ba bona thetogale ge e le sereto se setelele sa go retwa mererong ya setšo ya setšhaba fao kgoši, mogale ga ešita le modingwana ba anegwago ka tsela ya go retwa. Ge ba hlalosa thetokanegelo ba re le sona ke sereto se setelele seo go sona moreti a laodišago ditiragalo tša kgale tša bagale le ditšhaba tša mehleng yela ya dintwa. Gape ba re thetotumišo ke sereto sa setšhaba sa go tumiša magoši, bakgomana, bakgoma, dingaka, diphoofolo, bjalo-bjalo. Fa kudu go tumišwa bogale, bohlale, bobotse, bonatla, bjalobjalo. Go ya ka tlhalošo, mo diretong tša Sesotho sa Leboa mehuta ye e nyalelane kudu mo e lego gore ge e hlalošwa ke borateori ba, mo gongwe ba fela ba re direkto tša mohuta wo (tša bagale) di bitšwa thetotumišo, mola ka lehlakoreng le lengwe ba re ke thetogale goba thetokanegelo. Mo nyakišišong ye ga re nyake go gakantšha mmadi. Ke ka lebaka leo re yago go bitša tša mohuta wo, thetokanegelo.

Seo se swanetšego go lemogwa ke gore go na le phapano magareng ga thetogale le thetokanego. Go tlaleletša seo Bowra (1961:5) o thekga kgopolo yeo ka go re:

Thus, although it bears many resemblances to other primitive narrative poetry, it is not

the same and may well be a development from it ... The differences are of quality and degree, but they are none the less fundamental.

Go tlaleletša seo Finnegan (1992, (12(2)44) o fo re:

Epic poetry does not seem to be a typical African form ... and the priori assumption that epic is the natural form for many non-literate peoples turns out here to have little support.

Go ya ka ditlhalošo tše, go bonala eke go rotoga thulano ya dikgopolo (tša Bodikela le tša segagešo) malebana le dikgopolo tše, tše di ahlaahlwago fa. Ka fao ge, go leka go fediša moya woo wa kgohlano, mo thutong ye go swaraganego ka yona; ge go bolelwa ka thetokanegelo go bolelwa go lebišitšwe direto tša go swana le: Sebilwane, Leduleputswa, Maremegokgo seatleng se, Ga se ya lešaka le, Maletsoqe, bjaloobjalo. Ka fao ge, fa go sekasekwa Sebilwane bjalo ka thetokanegelo eupša e sego thetogale.

Re fetša ka go bapetša ka go akaretša diphapano tša: thetokanegelo, thetotumišo, ode, balade le thetogale.

- Ode ke sereto se setelele sa go tumiša sa go ba le mohlodi wa kopelo ka mokgwa wa mogobo; sa go retwa phatlalatša menyanyeng ya setšhaba.
- Thetotumišo go yona go tumišwa motho goba selo seo se retwago.
- Balade ke sereto se sekopana sa setšhaba sa go anega, se bile se a opelega.
- Thetokanegelo yona ge, ke sereto se setelele sa go anega.

- Thetogale, ke thetokanegelo ye telele ya go anega ka go se rarane; e anega tša mogale goba kgoši wa go phela dinakong tša gagwe.

1.4 Mokgwa wa Dinyakišišo

Mokgwa wa dinyakišišo lengwalothutong le ke wa go sekaseka le go nyakišiša le go hlaloša sengwalo ka go nyakišiša:

- Diteng
- Thulaganyo le
- Mongwalelo/setaele
e lego sona sebopego sa sengwalo.

Mokgwa wa rena wa dinyakišišo o nyakile go swana le woo o dirišwago ke Strachan: (1988:2). Wo wona le wona, o theilwe godimo ga se go thwego sengwalwa-kanegelo ("verhalende teks") se bopilwe ka matlalo mararo: sengwalo ("teks"), kanegelo ("verhaal") le diteng ("geskiedenis". Gomme Bal (1980:13) yena a re fapani gannyane le ka fao rena, go ya fao re boletšego ka godimo, re beago mokgwa wa rena ka gona. Yena o diriša:

verhalende teks: 'n teks waarin 'n instansie 'n verhaal vertel.

teks: 'n eindige, gestruktureerde geheel van taaltekens;

verhaal: 'n op 'n bepaalde wyse aangebode geskiedenis;

geskiedenis: 'n reeks logies en chronologies aan mekaar verbonde gebeurtenisse.

Mokgwa wa rena wa dinyakišišo o nyakile go swana le woo o dirišwago ke Strachan: (1988:2). Wo wona le wona, o theilwe godimo ga se go thwego

sengwalwakanegelo ("verhalende teks") se bopilwe ka matlalo a mararo: sengwalo ("teks"), kanegelo ("verhaal") le diteng ("geskiedenis"). Gomme Bal (1980:13) yena a re fapani gannyane le ka fao rena, go ya ka fao re boletšego ka godimo, re beago mokgwa wa rena ka gona. Yena o diriša:

verhalende teks: 'n teks waarin 'n instansie 'n verhaal vertel.

teks: 'n eindige, gestruktureerde geheel van taaltekens;

verhaal: 'n op 'n bepaalde wyse aangebode geskiedenis;

geskiedenis: 'n reeks logies en chronologies aan mekaar verbonde gebeurtenisse.

Go tla lemogwa gore yena (Bal) o šomiša matlalo a mane a sengwalo ge a se sekaseka.

Seo se swanetšego go hlokomedišišwa kudu fa ke gore boStrachan, Bal, Genette le Rimmon-Kenan, letlalo la boraro go mongwalelo. Ge ba le sekaseka ba se ke ge motho a thoma go ngwala. Ka fao go ka thwe bona ba tsitsinkela tebelelo ya mongwadi.

Strachan (1988:49-59) o re letlalo la boraro le lebane le polelo (go bolela). Go badišiša tlhalošo yeo re bona gore polelo e šomišwa ge e le thekniki ka gobane go gatelelwa mmoledi, nako ya go anega mabapi le nako ya ge ditaba di direga, tebelelo ya mmoledi, bjalobjalo.

Rena re ya go bolela ka letlalo la boraro ge e le polelo (go bolela) ge e tšwetša maikutlo goba khuduego pele ka lebaka la gore mmoledi o lemoga ka maikutlo goba khuduego (e sego tše a di bolelago). Ge re bolela ka ga khuduego re swanetše go šetša tše ba bangwe ba

bolelago ka ga yona, gagolo polelo yeo ya Ingarden yo a re lemošago bohlokwa bja "die metaphysische Qualitäten" tša sengwalo. Yona mabapi le taba yeo Ingarden (1960:314) o re:

'Das literarische Kunstwerk erreicht seinen Hohepunkt in der Offenbarung der metaphysischen Qualitäten.

O tšwela pele a re "die metaphysische Qualitäten" ke "das Erhabene, das Tragische, der Furchtbare, das Erschütternde, das unbegreifbare, das Dammische, das Heilige, das Sundhafte, das Reizende, das Leichte, die Ruhe," e lego khuduego.

1.4.1 Tlhalošo ya Dikgopolo

Dikgopolo tše bohlokwahlokwa tšeo di swanetšego go hlalošwa ka botlalo mo kgaolong ye ke: Diteng; thulaganyo; le mongwalelo.

1.4.1.1 Diteng tša sengwalo (Thetokanegelo)

Diteng ke letlalo leo mo thutong ye le tlogo swantšhwa le la "segwere". Groenewald (1991:12) o re ke:

Letlalo la mathomo la ka gare.

Ge a itlaleletša godimo ga seo, Groenewald (1992:1) o dio re:

Letlalo la diteng ke ditaba ge di lemogwa ka botšona, pele ga ge mongwadi a bolela/ngwala ka ga tšona, pele ga ge a di hlaloša.

Lona letlalo le la diteng goba leo bjale le tlogo

bitšwa diteng thutong ye, le swaraganywa ke taba e tee, yeo go ka dungwago gore go tloga bjale e tlo bitšwa sererwa (topic). Sona sererwa se, se logagantšwe go ba selo se tee gomme se lebane thwii le histori/diteng. Go tšwela pele gona letlakaleng leo la lesomepedi, Groenewald o šitlela kgopolo yeo ya diteng go re:

... ke tše di sego tša rulaganywa ke mongwadi/mmoledi. Di a latelana gomme tatelano yeo e laolwa ke melao ye motho a e tlwaetšego; ke tatelano ye e kwagalago.

Yona tlemagano yeo ka tatelano ya mabaka, e napile e lemoša selo se bohlokwa - nako. Ge a fahlela taba yeo ya nako, Groenewald gona letlakaleng leo o re:

Ka lebaka leo nako e bohlokwa, ka gobane diteng di kgokagane; ke botee bja ditabatata.

Strachan (1988:14) ge a tlaleletša taba ya nako o fo re:

Die tyd van die geskiedenis hou alleenlik verband met die tyd wat deur die gebeurtenisse in beslag geneem word (ook die narratologiese tyde genoem) en die tydvlak waarbinne die gebeurtenisse hulle afspeel (die historiese tyd.)

Mošomophariri wa moreti/mongwadi wa theto (thetokanegelo) malebana le diteng, ke go di diriša gore di hlatholle tiragalo/ditiragalo goba taba/ditaba tše di itšego. Go no tšea mohlanjana wo monyenyanane fela thetokanegelong ye e tlogo sekasekwa mmogo, ditiragalo/ditaba ke tša tlhokofatšo ya batho ba

gaMokutu ka baka la makgopo a bona. Ka nako go ke go direge gore sereti/mongwadi wa theto a fo anegela/retela batho ditaba tšeo di sego tša lebana le histori/diteng; ke gore sereti se dio bolela ka tše dingwe tša ka ntle ga histori ya theto, tšeo di fago tlaleletšo ya sereto.

1.4.1.2 Thulaganyo ya sengwalo (thetokanegelo)

Go hlaloša kgopolo ye ya thulaganyo Serudu (1990:46) o re:

Ke tlhamego ya ditiragalo mo pading, papading goba kanegelongkopana goba mo go thetokanegelo. Ka boripana re ka re thulaganyo ke freime goba motheo woo go wona mongwadi a hlamaga taba ya gagwe godimo ga yona. Go yona ditiragalo di latelana go ya ka moo di hlolanago ka gona.

Abrams (1981:137) yena o bona kgopolo ye ka leihlo le, ge a oketša ka kgopolo ye nngwe ye bohlokwa:

The plot in a dramatic or narrative word is the structure of its actions, as these are ordered and rendered.

Ge a efa kgopolo ya gagwe malebana le thulaganyo, Groenewald (1991:22) yena la gagwe la bušwana o hlaba la go fo re:

Mongwadi o ikgethela ditabataba le ditiragalo tše a ratago go di šomiša ge a ngwala sengwalo. Ge a rata a ka oketša ka ditlhalošišo tše di sa kwanego le diteng ...

Ge a tšwela pele go no hlaloša ntlha yeo ka botlalo

(1991:13) o dio ala taba ya gagwe ka molomo wa go re:

Mongwadi o rulaganya ditaba tša histori gore di tšwetše molaetša wa gagwe pele. Letlalo leo ke lona le le thomago go hlaologanya sengwalo le se e sego sengwalo (bj. k. kuranta). Mongwadi o rulaganya ditaba gore sengwalo se hlaloše maemo/kgopolo/tebelelo ya gagwe mabapi le sererwa.

Tabakgolo fa go tlo lemogwa gore, gona ka thulaganyo yeo ya gagwe ya ditaba tša histori, molaetša wa gagwe woo a o tšweletšago, ke wa go tšwetša morero pele; wona morero woo mo thetokanegelong ya Sebilwane, o nago le mahlakore a mabadi, e lego: Moko wa ditabatlaleletšo (bophelo le lehu) le moko wa ditabapharephare (polelo ya Letlakaduma e lego ya gore MmaMorati a lotole ngwana; o tlo mo fihliša gae ga mahlako). Ge a tšwela pele letlakaleng la bomasomeoedipedi Groenewald o fo tlaleletša seo ka go bega go re:

Ditaba tše ka moka di rulaganywa gore di lebane le maikemišetšo/tebanyo ya gagwe; ditaba di fiwa modiro ka go di lebantšha le moko wa ditaba k.g.r., baanegwa, ditiragalo, nako le felo (dielemente tša kanegelo) di ba le modiro.

Dikgopolo tše: Moko wa ditaba/kgwekgwe, baanegwa, ditiragalo, nako le felo di sa tlo hlalošwa le go bolelwa ka bophara le bopapetla mo dikgaolong tše di latelago: Diteng le Thulaganyo.

1.4.1.3 Mongwalelo/setaele wa sengwalo (Thetokanegelo)

Ge a hlatholla kgopolo ye ya setaele, Serudu (1989:3)

o bea taba ya gagwe ka tsela ye:

Ke mokgwa wo mongwadi a tšweletšago dikgopolo tša gagwe ka gona. O dira bjalo ka go kgetha mantšu le go a beakanya ka mafoko a a tanyago mmadi a nago le mošito.

Abrams (1981:190-1) yena kgopolo ye yona o e bea ka mantšu a, ge a šetše a e hlaloša ka botlalo go feta Serudu ge a re:

Style is the manner of linguistic expression in prose or verse - it is how a speaker or writer says whatever it is that he says. The characteristic style of a work or a writer may be analysed in terms of its diction or a choice of words; its sentence structure and syntax; the density and types of its figurative language; the patterns of its rhythm, component and other formal features; and its rhetorical aims and devices.

Kerkhoff yena o hlalosa mongwalelo ka leihlo le:

'... ein Zusammenspiel von Strukturen und Formqualitäten, die sich an einzelnen Bestandteilen des Textes erweisen' (1962:16).

Se banyakišiši bao ba sa se hlalošego ke gore: mohola, bohlokwa goba modiro wa mongwalelo ke eng? Ke eng se se laolago setaele? Ke eng se se gapeletšago mongwadi gore a šomiše mongwalelo woo (wo o itšego)? Groenewald (1992:2) ya gagwe yona taba ge a retollaretolla kgopolo ye o re:

Letlalo la mongwalelo le bonagatša sengwalo gore mmadi a se lemoge; gore a kgone go se

bala. Letlalo leo le lebane le polelo ya mongwadi. Ka polelo yeo mongwadi o kwešiša tebanyo ya mongwadi e lego moko wa ditaba.

Mathomong ge go šogašogwa tlhalošo ya dikgopolo mabapi le diteng le thulaganyo, bo boletšwe ka letlalo la mathomo le la bobedi la sengwalo. Agenkekee, bjale go tla nape gwa tliwa letlalong la boraro la sengwalo, e lego letlalo la mongwalelo/setaelo. Go bolela ka go gatelela letlalo, le ka fao basekaseki ba šetšego ba file dikgopolo tša bona ka gona malebana le setaele, go tlo fo napa gwa elelwa gore polelo ke yona setlabele se bohlokwahlokwa mongwalelong. Groenewald (1991:6) o hlaloša taba ya gagwe ya polelo mabapa le mongwalelo ka go hlaba mantšu a:

Ge polelo e šomišwa ka mokgwa wo wa gore mongwadi a itlhaloše, re bolela ka ga setaele sa gagwe.

Therešo ke gore go tla no itemogela dika tša setaele ka tsela ya tšhomišo ya polelo: mantšu (mošito, dika le lebelo), mafoko (dithabe le dithabekutu) le ditemana ka mehutahuta ya tšona thetong.

1.4.2 Kakaretšo

Diteng/histori ke ditaba ka botšona; thulaganyo yona ke ditaba tšeo di bolelwago mo go diteng/histori ge di rulaganywa, mola mongwalelo/setaele wona e le go ngwala ditaba tšeo mongwadi a di rulagantšego mo go thulaganyo. Gape go tlo lemogwa gore mongwalelo/setaele o na le mediro ye bohlokwa ye mebedi:

- Go bona/bala sengwalo
- Go lemoga maikutlo a mongwadi le tše a di bolelago/ngwalago.

1.5 Tshepedišo ya Ditaba

Mo kgaolong ya mathomo go ahlaahlilwe dithetokanegelo tše di lego gona polelong ya Sesotho sa Leboa. Godimo ga fao go ile gwa be gwa hlatlegelwa ka go laodiša ka boripana fela ka ga tša bophelo bja moreti/mongwadi wa thetokanegelo ye ya Sebilwane, ya N.Matome Fela. Mo maikemišetšong tlhalošo ya dikgopolo (thetokanegelo, thetotumišo le thetogale) e filwe šedi godimo ga phapantšho ya dikgopolo tše, ka gore ge motho a ka se di hlokomedišiše gabotse, a ka fetša le pelo gore di a hlabana; ka fao gwa tsoga kgakanego mohuteng wo wa dingwalo. Re bile re ikgethetše thetokanegelo mohuteng wo wa theto go ba yona kgopolo yeo re yago go e lebantšha le Sebilwane. Gape go hlalošitšwe mokgwa wa dinyakišišo woo go ya ka Best le Kahn (1989:39) ba o hlalošago go ba:

That part of the research proposal usually consists of three parts: subjects, procedures and data analysis.

ka go hlatholla dikgopolo tše: diteng, thulaganyo le mongwalelo. Go tloga fao kgaolong ya pele, thuto ya rena e ya go arolwa ka dikgopolo tše dingwe tše nne e lego:

- Kgaolo ya bobedi:
Mo go ya go sekasekwa diteng
- Kgaolo ya boraro:
Mo gona go ya go fetlekwa thulaganyo
- Kgaolo ya bone:
Fa gona, go ya go fatišišwa tša mongwalelo/
setaele
- Kgaolo ya bohllano:
Pheletšo/morumo wa lengwalonyakišišo le.

2. KGAOLO YA BOBEDI

Mo kgaolong ye, tshepedišo e ya go latela lenaneo le: Mo kgatong ya pele re ya go akaretša diteng tša thetokanegelo ye ya Sebilwane gore go tle go lemogwe tebanyo ya nyankurelo le tsinkelo ya rena ka botlalo. Kgatong ya bobedi go yo ahlaahlwa diteng/histori tšeo di theilwego godimo ga dielemente tše nne: ditiragalo, baanegwa, nako le felo tšeo di tlogo senolwa ge di sekasekwa.

2.1 Kakaretšo ya Sebilwane

Batho ba gaMokutu ba hlaselwa ke manaba a bona bošego ba sa ile le thokwane; ba sa itebetše, go hlokega le tshebi ya dira, ka baka la makgopo le mašiišapelo a bona: basadi boitshehong ba fapantšha masea; la MmaMorati le la Mothei ka ge yoo wa Mothei e le 'modišana', mola wa ga MmaMorati e le 'segameetse'. MmaKgoši o laetše basadi gore ba tšee 'phuthana' sa MmaMorati se išwe ga Mothei, mola 'phuthana' sa Mothei se swanetše go tlišwa ga MmaMorati. MmaKgoši o ba laetše bjalo gomme a ba a fetša ka go re:

Lena basadi, se ke sephiri sa
lena.
Le se sebele banna ba lena ...
Mahlo a se sebele maleme a lena.
Mosadi o dula a swiela ntlo yagwe.
Monna ntlong o tliša boroko; (letl.8)

O be a nyaka gore batho ba gaMokutu ba tle ba bušwe ke lesele la ga Mothei ka ge e le mošemane. Ditaba tše ka moka (sephiri), go akaretša le tša tlhaselo, Mokgalabje o di bone, ebile o a di tseba, eupša ga a re selo ka tšona. Ngwedi le wona, manaba ao o a bone:

Ngwedi o a ba bona ba gaMokutu

Ngwedi o a ba bona bahlasedi ba motse. (letl.11)

Eupša wa se re selo go tšeo ka moka:

Bohle o ba bonegela tsela, batho le manaba
a bona. (letl.11)

Manaba ao a ba feditše molokwana rite; motse
wa šala o le marope le matopa, "... merako
e phušutšwe." (letl.11)

Gomme go ile gwa fo phologa MmaMorati le leseae. Fela
MmaMorati ka baka la bolwetši bja go tsena ntlong, o
be a se a tielela letheka, o be a dio ipalela motho wa
batho. Leseae le lona, ka bonanana le go hloka
tšhireletšo, le kgatleletšwe ka maswika ao a bilego a
šitilego le mmalo, MmaMorati, go kgatlolla marakorako
ao. Ka thapelo ya selo sa maikutlo, o kgopetše
badimo ba gabo, ba Kgoši Mokutu, go mo thuša, gomme
bona ka tsebentlha, ba mo fa "... Letlakaduma, moswari
wa marumo," (letl.23) yoo a ilego a phološa leseae.
Letlaka a botša motlogolwagwe a re:

"Tšea lepe sa ka, tšea thebele ya mošate,
Tšea thebele o ye le naga,
Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi
Ke wa badimo ba tšhaba sa ga Mokutu,
Mo lotole o tlo go fihliša gae." (letl.30)

MmaMorati o latetše ditaello ka moka tša malome'agwe:

"A rwala seroto, a rwala selepe;
A rwala le thebele ya mošate...
A rwele le mphago a poputše ngwana;" (letl.32)

A welawela, a wela tsela ka pelo ya senna. "Dimpšatau tša mošate Tilu le Mphaka," (letl.36) di mo farafarile, gomme le bona ba sobelela le leswiswi, ka ge letšatši le lona le ile marobalo.

"Tilu pele, mosadi le ngwana ka mohlana,
Mphaka morago ... Ba metšwa ke bošego ...
Ba ile ... le bona ba ile ...!" (letl.37)

2.2 DITENG/HISTORI

Kgopolo ye e hlatholotšwe kgaolong ya pele, le ge go le bjalo Groenewald (1992:1) go tšwela pele o šitlela ka go fo re:

Diteng di tlo nyakišišwa ka go di lebantšha le sererwa.

Yona taba ye e bohlokwa kudu tshekatshekong ya diteng/histori. Fa go tla ba bohlokwa ge go ka hlalošwa kgopolo ya sererwa. Sererwa ke taba e tee yeo e kgokaganyago diteng. Groenewald (1991;12) yena ge a rarolla kgopolo yeo o fo re, ge a lebantšha diteng/histori le sererwa:

... di amanywa/ kgokaganywa ke taba e tee goba sererwa se tee ...

Modiro wa sererwa ke go logaganya taba gore e be e tee gomme e lebane le diteng/histori. Sererwa se go bolelwago ka sona mo go Sebilwane ke: Go phologa ga MmaMorati le lesea la gagwe. Ye ke yona tabataba/ tabakgolo yeo go rerwago ka yona thetokanegelong ye.

Go tlo lemogwa gore go na le dielemente tše nne tša diteng bjalo ka ge re kamakile ka godimo:

- * Ditiragalo
- * Baanegwa
- * Nako
- * Felo

Go tla ba bohlokwa go hlatholla dikgopolo tše; eupša di tlo hlalošwa ka e tee ka e tee go lebantšhitšwe le thetokanegelo ye ya Fela: Sebilwane.

2.2.1 Ditiragalo

Go ya ka Grobler le ba bangwe (1987:246) ba hlaloša kgopolo yeo ka la go re:

... ke tšohle tše di diragalago
go baanegwa le maemong
(mabakeng), ao ba ikhwetšago go
ona.

Ge a beakanya kgopolo ye ya ditiragalo, Groenewald (1991:19), yena o e ala ka mantšu a:

Mokgwa wa rena o lebane le teori yeo e lebanego le ditaba tše:

* Mongwadi o phetha mo diteng di thomago gona le mo di felago gona. Sephetho seo se laolwa ke sererwa. Modiro wa bobedi wa sererwa ke go le lemoša ditiragalokgolo. Gona moo sererwa se lebantšhwa le ditiragalo le moanegwamogolo. Ke gona ge re lemoga ditiragalokgolo.

* Ditiragalo (tša diteng) di lemogwa ge di latelana. Ditiragalo di kgethologanywa ka lebaka la gore di a fetoga. Phetogo yeo e lebane le ditiragalo le moanegwagolo. Ke ditiragalokgolo.

Mongwadi (le mmadi) o (ba) bona ditaba tšeo a re go na le se se latelantšhago ditiragalo tšeo. Ke ka lebaka leo ge diphapantšho tša tiragalo e le lebaka le pheletšo e lego ditiragalotlaleletšo.

Groenewald, ka godimo, o bolela ka ga tatelano ya ditiragalo. Go thekgana le taba yeo Strachan (1988:7) ka thesese ya gagwe ya bongaka o fo re:

Die gebeurtenisse in die
geskiedenis volg uiteraard
chronologies op mekaar.

Le ge go le bjalo ditiragalo tše, di na le go hlakahlakana ge sengwalo (prosa) se ngwalwa, ka fao go tla nyakega gore go utollwe tlhakahlakano ye, ka tsela ya dikelo (criteria). Kelo ya mathomo ke ya phetogo (change). Ge a hlaloša kgopolo yeo ya phetogo, Strachan (1988:7) o no re:

Verandering is wanneer een
toestand onderbreek word deur 'n
volgende toestand.

- Mohlala: 1. O kgethetšwe go ba mmakgoši.
2. O belega segameetse.

MmaMoruti o gorošitšwe ka ditseka tša setšhaba. Ee, ke timamollo ya gaMokutu. Ge a etla gaMokutu o kgethetšwe mošomo woo. Ge a tsena madibeng a dikwena, o goroga le segameetse. Yona taba ye e dira gore boMmakgoši ba hlobaele. Ke ka fao mafelelong ba lekago go fapantšha masea ka ge bona ba be ba letetše modišana.

BoStrachan ba sa bolela ka ga dikelo tše pedi tše dingwe, tše e lego: kgetho le kgakgano.

Kelo ya bobedi ke ya kgetho (keuse/choice). Mo gona ditiragalo di arolwa ka tirokgolo (kernfunksie/main function) le tirotlaleletšo (aanvullende funksie/surbordinate function). Go ya ka Strachan (1988:8):

Kernfunksies open keuse tussen twee moontlikhede en het 'n beslissende invloed op die verloop van die geskiedenis.

Go tšwela pele o hlatholla tirotlaleletšo gona moo letlakaleng leo go dio re:

... dien om die belangrikste gebeurtenisse (kernfunksies) met mekaar te verbind.

Se bohlokwa sa go ka lemogwa fa, ke gore tiragalokgolo e swaraganywa ke ditiragalotlaleletšo gore e be tiro e tee mo historing ya sengwalo.

Kelo ya boraro, ebile e le ya mafelelo, ke ya kgakgano (confrontation). Mo diteng/histori ka mehla di thewa godimo ga thulano/kgakgano ye - ka mantšu a mangwe ke yona (kgakgano) e di logagantšego go ba modi o tee wa go kgwahla - selo tsoko sa go tia se tee. Ke gona fa moanegwa goba sehlopha sa baanegwa se thulanywago. Strachan o tsopola Jooste (1983:14) a hlaloša yona thulano yeo ka go dio re:

Hy beskou konfrontasie as die kort oomblik wanneer 'n akteur die moontlike alternatiewe besit voordat hy kies.

Mo nyakišišong ye, rena re ya go aroga le tsela yeo. Dikelo tšeo (kgetho le kgakgano) ga di bolelwe mo nyakišišong go gatelela sererwa. Sererwa se laola

mathomo le bofelo bja (a) ditaba/diteng ka moka; (b) ditiragalo. Tiragalo e fapana le tiragalotlaleletšo ka go ba le diphapantšho tše pedi: lebaka le pheletšo. Lebaka le pheletšo ke tšona ditiragalotlaleletšo. Mohlala:

Tiragalo : MmaMorati o šala a nnoši a ekwa bohloko.

Lebaka : Tlhaselo ya batho ba gaMokutu.

Pheletšo : Tshenyo le polao: Ga a tsebe mo a lego gona.

Bjale go tlo hlokomelwa taba ya go gatelelwa ga sererwa. Yona taba yeo ga se e ahlaahlwe ka tlhokomelo ye kgolo, ye e lebanego goba ye e swanetšego, ge e bolelwa ke boStrachan. Ka lona lebaka leo, rena ga re tlo šomiša dikelo tšeo tša kgetho le kgakgano, fela rena re tlo oketša ka dikelo tše pedi tše dingwe, tšeo di lebanego le tiragalokgolo. Tšona dikelo tšeo ke ditiragalotlaleletšo tše e tlogo ba **lebaka** la tiragalo(kgolo) le **pheletšo** ya tiragalo(kgolo) yeo.

Taba ya bobedi ye bohlokwa: Ditiragalokgolo di lemogwa ge ditiragalo ka moka di lebantšhwa le sererwa. Sererwa (a) se kgetha ditiragalo, (b) se a di latelantšha, (c) se phuthaphutha ditiragalo gore go be dikgoro tša tiragalokgolo le tiragalotlaleletšo ya lebaka le tiragalotlaleletšo ya pheletšo. Mohlala:

Tiragalo : Mmamorati o belega segameetse.

Lebaka : O kgethetšwe go ba mmakgoši.

Pheletšo : Go fapantšhwa masea.

BoStrachan bona mabapi le kgetho go ka thwe:

BoMmakgoši ba kgetha go fapantšha masea gore setšhaba sa gaMokutu se be le kgoši ya modišana. Mabapi le

kgakgano, manaba a senya maano a boMmakgoši, gomme go šala tshenyo le polao gaMokutu.

Ditiragalo di tlo ngwalwa go ya ka yona (tiragalokgolo) le lebaka (tiragalotlaleletšo) le pheletšo (tiragalotlaleletšo).

Tiragalo I : MmaMorati o belega segameetse.

Lebaka : O kgethetšwe go ba mmakgoši.

Pheletšo : Go fapantšhwa masea.

Naga ka moka ya gaMokutu e ile ya ipshina ka khomolo ya bošego bja khutšo (boroko). Bjona bošegong bjoo MmaMorati o be a tsene madibamasomatala, boitshebong. Ka fao khomolo yeo e ile ya pataganywa le go belegwa ga kgoši ya ba gaMokutu. Go se go letelwe seo boitshebong, basadi ba amogetše 'segameetse'. Yona taba yeo e ile ya ferehla basadi dipelo, ka gore kgoši go be go letetšwe ya monna.

Tiragalo II : MmaMorati o šala a nnoši a ekwa bohloka.

Lebaka : Tlhaselo ya batho ba gaMokutu.

Pheletšo : Tshenyo le polao: Ga a tsebe mo a lego gona.

BoMmaKgoši (basadi ba gaMokutu) ka gona go se amogele lesea leo la mosetsana la badimo ba gaMokutu, ba ile ba loga maanomabe a go se amogele 'segameetse' seo sa gaMokutu. Ka ge bjona bošegong bjoo ka ga Mothei le gona ba be ba le boitshebong, Mothei o ile a belega ngwanamošemane. Sona seo se ile sa hlohleletša basadi go fapantšha maseana ao ka sephiring gore go tle go amogelwe lesea leo e sego kgoši go ba kgoši. Yona tiragalo ye mpe yeo ya mašiišapelo, badimo ba gaMokutu ba ile ba romela manaba go senyakanya le go phušulanya

kgopolompe yeo gomme gwa fo šala tshenyego le polao
motseng wa gaMokutu (lehu).

Tiragalo III : MmaMorati o a rapela.

Lebaka : O kwa lesea le lla.

Pheletšo : Ka badimo o thušwa ke Letlaka go phološa
lesea.

Morago ga go tsoga kidibalong, MmaMorati, o ile a
lemoga gore o a palelwa; ga a kgone selo; mešifa le
letheke di a gana, ka baka la bofokodi bja pelego. O
bone thušo e tla tšwa go badimo ba gabo fela:

A ba gopola badimo ba gabo; (letl.19)

Ee, o ba gopotše ka dithapelo tša go mo phološa
mathateng ao:

"Mpontšheng sešupo badimo bešo,
Sešupo sa gore le a mpona, le a nkwa" (letl.20)

Moragonyana ga thapelwana yeo ya gagwe, o ile a fiwa
maatla:

Gatee fela mmele wagwe wa re tšidi!
(letl.20)

O ile a be a fiwa le tsebe ya go kwa sellwana sa
ngwana wa badimo:

Bjale a ya ... a ya ... a ya ... a ... ngwee
(letl.20)

Bothata bjo a go kopana le bjona bja go phološa lesea
ka gare ga maswika, e bile bjo bogolo kudu. O be a
tlo reng ka mošomo wa nngalaba mosadiabatho! Fela le

ge go le bjalo, badimo ba mo romela Letlaka yoo a ilego a phološa ngwanadithokgolo.

Tiragalo IV : MmaMorati o tseleng.

Lebaka : Letlakaduma o mo laetša tsela.

Pheletšo : Gae ga mahlaku (badimong).

Morago ga gore MmaMorati a fihlelele ngwana wa badimo, a mo phološa ka lerato, go ya ka taelo ya malome'agwe Letlakaduma; ka baka la gore ge a ka se dire bjalo, gona a ka se kgone go fihla gae - Bokgalaka - ka polokego:

"Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi,
Ke wa badimo ba tšhaba sa gaMokutu,
Mo lotole o tlo go fihliša gae."(letl.30)

Tše ka moka MmaMorati a di bea pelong ya gagwe, a se ke a tshela le ge e ka ba taelwana ya lešidi. Ke ka fao:

... le bona ba ile ...! (letl.37)

bjalo ka batho ba gaMokutu, boLetlakaduma le boMma-Kgoši. Ditiragalo tšeo di a lemogwa, ka gobane **phetogo** e lebane le sererwa. Tatelano ya ditaba: MmaMoruti o tseleng. Lebaka: Lesea le a phološwa. Pheletšo : Badimong.

BoStrachan le boBarthes, bona ge, mabapi le ditiragalo ba fapantšha ditiragalo ("kernfunksies/cardinal functions") le ditiragalonyane goba ditiragalo-tlaleletšo ("aanvullende funksies/ catalyses"). Go thwe ditiragalokgolo di bula kgetho ya magareng a dikgonagalo tše pedi gomme di bile di na le khuetšo ye kgolo godimo ga ditabataba/histori ge di dutše di

kgatlampana bjalo. Mola ka lehlakoreng le lengwe ditiragalonyane tšona di šoma modiro wo mogolo wa go tlemaganya ditiragalo tše bohlokwa.

Bjalo ge, rena mo lengwalothutong le re ya go fapana le borateori ba ge re ahlaahla ka gore:

- (a) Rena re gatelela maatla a sererwa (e lego mediro ya sona). Mohlala:

MmaMorati o belega segameetse ka baka la gore o kgethetšwe go ba mmakgoši, ke ka fao mafelelong boMmakgoši ba lekago go fapantšha masea.

- (b) Diphapantšho tša tiragalo. Mohlala:

Tiragalo : MmaMorati o šala a nnoši.

Lebaka : Tlhaselo ya batho ba gaMokutu.

Pheletšo : Tshenyo le polao.

Fa go tla lemogwa gore tiragalo e lebane le phetogo, e na le lebaka le pheletšo. Le rena re bolela ka ga ditiragalo ("kernfunksies) le ditiragalotlaleletšo ("aanvullende funksies") (mabaka le dipheletšo).

2.2.2 Baanegwa

Ye le yona ke kgopolo ye nngwe yeo e tsomago tlhalošišo ka botlalo pele ga ge re ka e swayaswaya ka go e šogašoga. Bontši bja boramahlale (teoretici) go fo swana le boBal, ba re ge ba hlaloša kgopolo ye ya baanegwa, ba dio bona e le "batho" (personasies). Fela Strachan (1988:11) yena o bona kgopolo yeo go re:

... akteur word beskou as instansies wat handelinge verrig. Hulle is nie noodwendig

menslik nie, want 'n hond, of 'n masjien kan voorbeeld as akteur optree.

Bal (1980:14-15) le yena bjalo ka Strachan o re baanegwa ke "akteurs" (baraloki) go phala gore ke 'batho' ("personasies"); gobane ge go boelwa ka "akteurs" go akaretšwa batho le dilo ("instansies") eupša "personasies" e šupa batho fela.

Baanegwa ba go bolelwago ka bona mo, go tšwela pele ba napile ba arolwa ka magoro ("klasse") a go fapafapana gore go tle go kgone go lemogwa kamano ya bona ge ba dutše ba phedišwa lefasaneng leo la bona. Ga go na baanegwa ba bantši. Ka lebaka leo ka moka (goba bontši bja bona) ke baanegwa ba bohlokwa - yo mongwe le yo mongwe wa bona o na le tebanyo.

Fa le gona re fapana le borateori ba, ba go swana le boStrachan le BoGreimas ka gore bona ba diriša lenaneo le:

- Tebanyo
- Mokgontšhi le mokgontšhwa ("begunstiger en begunstigde")
- Mothuši le moganetši ("helper en teenstander")

Rena ge, mo, re yo lebelela ge moanegwa a na le tebanyo ye e lebanego le sererwa. Ka tsela yeo rena re aroganya baanegwathwadi le baanegwa ba bangwe - bao ba bannyane ba hlokegago mo thetong ye ya Sebilwane.

2.2.3 Kamano ya baanegwa

Lereo le le šupa ka fao baanegwa ba phelago goba ba phedišwago ka gona; le laetša setswalle sa bona ge ba lebantšhwa. Go tšwela pele Groenewald (1991:39) o no re:

... ka mo ditaba/batho di tswalanego ka gona

...

Baanegwa ba bohlokwahlokwa ke bao ba lebantšhitšwego le ditiragalo. Mo go **Sebilwane** bona ke: MmaMorati, Lesea, MmaKgoši, Letlakaduma le manaba. Re lemoga gore **lerato**/MmaMorati le lerato di lebane le kgoro ya mokgontšhi ge re bolela ka ga MmaMorati le leseae. Letlakaduma ke mothuši wa MmaMorati le leseae. MmaMorati le leseae ke bathušegi. Ditaba tšeo di swanetšego go ahlaahlwa mabapi le baanegwa bao ke:

(a) Maikemišetšo goba tebanyo ya moanegwa yo mongwe le yo mongwe;

(b) Ge go le:

- * mohlohleletši goba mokgontšhi
- * mothuši
- * moganetši
- * mothušegi

(a) **MmaMorati**

- **Tebanyo**

MmaMorati o lebantšhwa le leseae la gagwe ka lerato. Lerato le la gagwe la botswadi, ke lona le dirago gore a fišegele go nyaka leseae la badimo. Ba re mmagongwana o swara thipa ka bogaleng; ke ka fao a hlobaetšwago ke go phološa leseae la gagwe ... Lerato le a mo kgontšha. Tebanyo ye ka lerato e dira gore a ikhwetše a šetše a kgopela thušo go badimo ba gaMokutu. A bea thapelo ka go re:

"Badimo bešo le se ntlogele hle,
Anke le se ntlogele; ke gakanegile ..."
(letl.21).

MmaMorati o lebanywa gape le Letlaka ka gore morago ga thapelo yeo badimo ba gaMokutu ba romela Letlaka go mo thuša tlalelong yeo ya gagwe. Na a ke re ke Letlaka yola a go tsenya selepe makgatheng a maswika gomme MmaMorati a kgona go fihlelela lesea la badimo. MmaMorati o sa lebantšwe le tshenyo ya batho ba gaMokutu. Tshenyo yeo e mo paledišago go phološa lesea leo le bego le kgakgetšwe ka matopeng ka gore gohle:

Dintlo di sekame,
Maboto a wele,
Malapa a phušutšwe,
Merako e sekame ... (letl.19)

Ka thušo ya badimo ka Letlakaduma, MmaMorati mafelelong o a thušega gomme a boela a kopanywa le lesea la gagwe.

- **Mokgontšhi**

Lerato la MmaMorati la botswadi le mo kgontšha tlalelong. Ke lerato le, leo le dirago gore a be le maatla a go gopola badimo ba gaMokutu ka thapelo; bao le bona ba kwago dithapelo tša gagwe, ba mo akgola dithapelong tšeo ka go mo romela Letlakaduma. Le ge a be a se na maatla, ka ge a be a fokola phokolo ya pelego, lerato le mo file maatla a go kgona go emaemela malomeagwe Letlaka gore a be a tsoge gore a mo phološetše lesea la gaMokutu. Ka fao re ka bona maatla a lerato la botswadi ka fao le fapanego ka gona le maratwana a mangwe ao a ka bago gona bophelong bja motho. Ke lona lerato leo le tlogo re ge lesea le lla mmalo a hlakana bjaša ka go re:

Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe,
Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe.

(letl.21)

le

Sellwana sa lesea la thari ya otopedi,
Ke sekaleru tšatši le tšhubile gohle (letl.27)

- **Mothuši**

MmaMorati, ka ge a be a botegetše badimo ba gaMokutu
fela, ke ka lebaka leo ba ilego ba mo romela
malomeagwe Letlaka go phološa lesea la badimo ba
gaMokutu. O rile go roma MmaMorati go tla le selepe,

A tsenya bogale bja sona gar'a maswika,
A laela mosadi gore ba goge ka bobedi.
Gatee leswika la boela morago! (letl.26)

Ke ka fao MmaMorati a kgontšhitšwego go fihlelela
lesea la gagwe ka gona. Mafelelong e bile yena Letlaka
gape a go laela MmaMorati go lotola ngwana yoo wa
badimo ka tlhokomelo le lerato gore le yena a tsebe go
tlo fihla Bokgalaka ka polokego.

- **Moganetši**

Manaba a gaMokutu a rile go šwahlela motse le batho ba
gaMokutu, a šala a bjetše tshenyo gohlelegohle.

Mokgoši wa kgeiga bošego ...
Ke kgu!! keu!!! phohlo!!!! ...
Rumo le bekenya ngweding,
Thoka e rothotha motho ... (letl.9)

le

Dintlo di sekame,

Maboto a wele, (letl.19)

Tshenyo ye go bolelwago ka yona mo ke yona e šitišago MmaMorati go hwetša lesea la gagwe gabonolo. Na a ke re ebile le ona matlapa a be a kgatleletše lesea leo la gagwe ka matopeng. Ke yona tshenyo yeo e sentšego le dithokgolo tša boLetlakadima. Ba tsetla ba le bjalo ba paletšwe ke go diša motse wa gaMokutu ka baka la go palelwa go efoša tshenyo yeo godimo ga Mokutu.

- **Mothušegi**

Badimo ba gaMokutu ba rile go kwa dithapelo tša MmaMorati ba romela Letlakaduma yoo le yena a bego a llwe ke tshenyo go phološa lesea. MmaMorati o rile go 'epolla' Letlakaduma ya ba gona a (Letlaka) kgonago go phološa lesea la badimo. Letlaka o rile go kgona go fenywa maswika ao,

MmaMorati a itahlela ka gare!

A topa lesea le ntše le ragaraga

A le topa sehubeng sa mosadi yo mongwe. (letl.26)

Mafelelong a tirompe ya boMmakgoši le manaba MmaMorati o kgona go phološwa mmogo le lesea la gagwe.

(b) **Lesea**

- **Tebanyo**

Lesea le na le tebanyo ya mmalo, MmaMorati, ka bogoši goba bjona bophelo. MmaMorati o le belegetše gore e be kgoši ya setšhaba sa gaMokutu. Le lebane le MmaMorati ka bophelo ka gobane o (MmaMorati) swanetše go le hlokomela ka tlhompho le lerato gore a tle a kgone go fihla gae Bokgalaka ka polokego. Lesea le sa na le tebanyo go Letlakaduma ka gore ke yena a le phološago

tlalelong le bobeng (matopeng a gaMokutu). Gape le sa lebane le boMmaKgoši ka phapantšho ya masea.

- **Mokgontšhi**

Lesea le kgona go phologa ka baka la lerato la MmaMorati go lona. Ka lona lerato lela la botswadi la MmaMorati leo le sa robatšego MmaMorati go fihlela a hwetša lesea la gagwe. Le kgonne go fihla Bokgalaka ka polokego le tšhireletšo ka baka la go emaema ga mmalo. Ee, ke nnete o le emaemeletše go fihlela a le hloma letswele molomong MmaMorati mosadiabatho.

- **Mothuši**

MmaMorati o rile go palelwa go phološa lesea la gagwe ka matopeng, le bile le kgateletšwe ke matlapa, a llela go badimo ba gaMokutu ka thapelo go fiwa thušo. Bona ba mo file Letlakaduma yoo a ilego a phološa lesea;

A tsenya bogale bja sona gar'a maswika,
A laela mosadi gore ba goge ka bobedi.
Gatee leswika la boela morago! (letl.26)

Ka fao ge, ntle le go kamaka, Letlakaduma ke yena mothuši wa lesea ge go lebeletšwe mošomo wa gagwe thetokanegelong ye.

- **Moganetši**

Basadi ba gaMokutu, ketapeleng ya MmaKgoši, ka baka la go nyaka modišana eupša e sego segameetse, ba ile ba leka go gakantšha tshepedišo ya bogoši bja gaMokutu ka go fapantšha masea: la Mothei le la MmaMorati. Ba rato bona lesea la MmaMothei e le kgoši ya gaMokutu ka ge e le mošemane, le ge e le gore ka madi ga se kgoši.

Ba rato gafela thoko MmaMorati bolateng, mola ka madi e le kgoši ya gaMokutu. Go thwe taba yeo e be sephiri sa basadi. Ka go realo basadi ke bona baganetši ba lesea la badimo ba gaMokutu.

- **Mothušegi**

Manaba a senya maano a boMmaKgoši a go fapantšha masea. Badimo le bona ba šireletša lesea tlhaselong yeo ye šorošoro ya gaMokutu. Letlakaduma o no tšwa botšo:

A ba a epolla motho,
A mo hlohlora, a mo phumola,
A mo gogela thokwana;
A mo fahlolla mahlo ka leleme, (letl.21)

MmaMorati le yena o fihla ka nako go phološa lesea tlaleng:

A topa lesea le ntše le ragaraga
A le topa sehubeng sa mosadi yo mongwe. (letl.26)

Lesea le napile le holega tiragalong ya go phološwa; ke ka fao go thwego (lesea) ke mothušegi tiragalong ye.

(c) **Mmakgoši**

- **Tebanyo**

MmaKgoši o lebantšhwa le go nyaka 'modišana' ka ge a be a sa amogele 'segameetse'. Ke yena a go rulaganya tiragalo ya go fapantšha masea. Ka gona go nyaka 'modišana' fao ga gagwe o ile a be a laela basadi (bathuši ba gagwe tiragalong yeo) go utela banna ba bona taba yeo. Ke therešo ka gore ba rwele

'sephuthana' sa MmaMorati ka sephiri ba se iša ka ga Mothei gomme ba rwala sa ga Mothei gomme sona ba šitwa go se goroša ka ga MmaMorati, ka ge ba ile ba hlaselwa le sona. Batho ba ba nyaka kgoši, ka ge go bona go swanetše go buša kgoši e sego kgošigadi.

- **Mohlhohleletši**

Ke therešo ya go se kakwe selo gore MmaKgoši o hlohleletšwa ke bogoši gore a hlole tlhaselo yeo e fetago ka maphelo a batho ba gaMokutu. O fapantšha masea ka ge a fišegelwa ke go bušwa ke 'modišana' empa e sego 'segameetse'. Ge e ka ba MmaMorati a se belege 'sekgameetse' empa 'modišana', nka be Mmakgoši a ile a se tshwenyega ka bogoši bja gaMokutu ka go fapantšha masea.

- **Bathuši**

Banna ka moka ba be ba bolela le badimo ba gabobona. Ka fao ba ile ba šitwa go bona maano a Mmakgoši a go fapantšha masea. Ka go realo ba thuša MmaKgoši morerong woo wa gagwe. Ge a tšwela pele a laya basadi a re:

Monna ntlong o tliša boroko;

Tša ntlo, monna ga di mo tshwenye ka selo.

(letl.8)

Taba ye e laetša ka fao go se šetše ga banna go dirago gore a holege morerong wa go fapantšha masea. Gape tiragalo ye ya go fapantšha masea e phethagatšwa bošego. Ka go realo ba tlo bonwa ke mang? Ka fao ge, banna le bošego, tiragatšong ya go fapantšha masea ke bathuši ba MmaKgoši.

- **Baganetši**

Modiro wa boMmakgoši wa go fapanya masea o senyeletšwa ke tlhaselo ya manaba. Ke ona a phatlalatšago maanomabe ao a bona. Ba šitwa go hloma 'modišana' kgoši ya gaMokutu ka gore o bolawa mmogo le bona gomme go šala go sa phela 'segameetse' seo se bego se rata go dirwa molata e etšwa e le kgošigadi ya gaMokutu.

- **Mothušegi**

MmaKgoši le basadi ba gaMakutu, morero wola wa bona o paletšwe. Go fapantšha masea mola ga bona go foloditše ka baka la tšhwahlelo le polao ya manaba a gaMokutu. Pholodišo yeo e napile e dira gore MmaMorati a boelanywe le lese a gagwe e sa le kgošigadi ya gaMokutu. Lesea le lona le a thušega ka gore le be le eya go phela bophelo bja selata.

(d) **Letlakaduma**

- **Tebanyo**

Letlakaduma o lebanywa le lese a ka go le epolla ka gare ga maswika ka matopeng. Na a ke re erile morago ga tšhwahlelo ya manaba godimo ga batho le motse wa gaMokutu lese a le ile la kgakgelwa ka matopeng? Mmalo, MmaMorati, o lekile go le phološa fao empa a palelwa mosadiabatho. O rile go šitwa a kgopela badimo ba gabo, gomme bona ba tsoša Letlakaduma go phološa lese a. Letlakaduma o laetše mosadi yoo go mo thuša ge ba epolla lese a ka go

Tsenya bogale bja sona gar'a maswika,
A laela mosadi gore ba goge ka bobedi,
Gatee leswika la boela morago! (letl.26)

- **Mokgontšhi**

Re tla lemoga gore Letlakaduma ke ngaka ya mošate.

Nna Letlakaduma, moswari wa marumo,
Moswari wa tsakakgolo ya kgoši, (letl.23)

O rile go lemoga gore dihlare tšabo di a palelwa
"... go šireletša thaba ya Mokutu," (letl.24)
a lewa ke letswalo. O fetšwa ke letswalo bjalo ka gore
o hlolegile go šireletša Mokutu.

Ke dutše ke le maphego a tshipi, ka hlolega,
Go khupetša motse ka maphego a ka. (letl.24)

Seo se šaletšego mokgalabje wa batho,

Ke dihlong tše di kgolo go nna,
Bophelo ga bo sa nkgahla ka selo, (letl.24)

O feletšwe ke tshepo o bona a swanetše ke lehu fela
gobane modiro wa gagwe o mo paletše. Ga a sa
kgathalela kahlolo ya badimo ba gabo.

- **Mothuši**

Lesea le kgakgetšwe ka matopeng, gare ga matlapa.
MmaMorati o šitwa go le phološa. Badimo ba rile go
tsoša Letlakaduma a laela mosadi yoo, motlogolwagwe:

A re mosadi a yo mo tšeela lepe sagwe.
MmaMorati ge a boa le sona,
A tsenya bogale bja sona gar'a maswika,
A laela mosadi gore ba goge ka bobedi.
Gatee leswika la boela morago. (letl.26)

Se se hlatsela gore Letlakaduma o thušwa ke selepe sa gagwe go phološa 'ngwana wa dithokgolo. O thušwa ke badimo.

- **Moganetši**

Erile morago ga tllhaselo leseae la MmaMorati le ile la šala le kgateletšwe ke matlapa, matlapa ao a bego a šitiša MmaMorati go fihlelela leseae la gagwe. Letlakaduma le yena ka boyena, a a mo palela. A ka se a kgone a nnoši ka ntle le thušo ya selepe sa bongaka. O bile o thušwa le ke motlogolwagwe ge ba kgatlolla matlapa ao.

A laela mosadi gore ba goge ka bobedi. (letl.26)

Matlapa ke ona moganetši wa Letlakaduma.

- **Mothušegi**

Leseae ka boseae, le palelwa go iphološa ka gare ga maswika. MmaMorati le yena ka bosadi le bofokodi bja pelego, o šitwa ke go phološa leseae la gagwe. Letlakaduma o epollwa mobung gomme ka bongaka bja gagwe o kgona go phološa leseae la badimo ba gaMokutu. Maatla ao a Letlakaduma a dira gore MmaMorati a thušege go hwetša leseae la gagwe. Leseae le lona, ka yona tiragalalo yeo, le a holega ka gore le phologa bobeng bjo le bego le le go bjona.

(e) **Manaba**

- **Tebanyo**

Erile ge batho le motse wa gaMokutu ba sa ile le thokwane, a tsena manaba a gaMokutu, a senyakanya; a bjala letšhogo le polao godimo ga Mokutu. Go ile gwa

fo šala dillo le ditsikitlano, polao le tshenyo. Ka fao ge, manaba mo a lebanywa thwii le polao le tshenyo godimo ga batho le motse wa gaMokutu.

- **Mokgontšhi**

Ge manaba a wela batho le motse wa gaMokutu, a be a tletše bonaba le bošoro dipelong le matsogong a ona. Ga go fao go bontšhago gore a be a na le lešoko le kgaogelo godimo ga Mokutu. Ka baka la bjona bonaba le bošoro bjoo, a rile ge a hlasela gwa kwagala,

... kgu!! keu!!! phohlo!!!! ...
Batho ba thulana ka dihlogo! ...
Rumo le bekema ngweding,
Thoka e rothotha motho,
Madi a tsuruma mo, (letl.9)

Ka fao ge, go ka thwe bonaba le bošoro ke mokgontšhi wa manaba.

- **Mothuši**

Manaba ge a šwahlela batho le motse wa gaMokutu e be e le bošego.

Ka moka di rile tu-u-u-u ... (letl.5)

Ka fao ga se go be bothata go manaba go hlasela batho le motse wa gaMokutu. Sa go thuša manaba gape tlhaselong ya ona e bile ngwedi ka go re:

Ngwedi o a ba bona ba gaMokutu,
Ngwedi o a ba bona bahlasedi ba motse.
Bohle o ba bonegela tsela, batho le manaba
a bona. (letl.11)

- **Moganetši**

Bjona bošegong bjoo basadi boitshebong ba be ba swaragane le go fapantšha masea. Manaba a re ge a hlasela motse bjalo a wela basadi mošomong wo mobe woo wa bona. Manaba a hwetša lesea la MmaMorati le šetše le tšwile ka mošate le le ka ga Mothei, ka fao le kgona go phologa tlhaselong yeo. Ka fao manaba a šitwa go bolaya le lesea ka baka la go fapantšhwa ga masea ao.

- **Mothušegi**

Lesea le phologela ka ga Mothei ka ge le ile la fapanywa le la ga Mothei. Manaba gantši fao a ntšhago maatla a ona ge a hlasela ke ka difokeng. A hwetša lesea la MmaMorati le se gona. Ka fao go ka thwe lesea le thušega tlhaselong le polaong yeo ya manaba ka baka la phapantšho ya masea.

Go ka akaretšwa ka gore lenaneo leo re yago go le latela ge re sekaseka kamano ya baanegwa ba Sebilwane ke le:

	<u>Tebanyo</u>	<u>Mokgontšhi</u>	<u>Mothuši</u>	<u>Moganetši</u>	<u>Mothušegi</u>
(a) <u>MmaMorati:</u>	O nyaka lesea	lerato	Letlaka-	Tshenyo	MmaMorati
			duma		
(b) <u>Lesea:</u>	bogoši/bophelo	MmaMorati/	Letlaka-	basadi	Lesea
		lerato	duma		
(c) <u>MmaKgoši:</u>	Go nyaka	bogoši	banna/	manaba	MmaMorati
	modišana		bošego		lesea
			(go		
			fapanya)		

(d) **Letlakaduma:**

Go epolla lesea letswalo selepe matlapa Mma-
Morati/
lesea

(e) **Manaba:**

Polao le bonaba/ bošego go fapanya Mma-
tshenyo bošoro ngwedi masea Morati/
lesea

Go kwešiša lenaneo le, re tla gatelela ditabana tše di itšego tša kakaretšo ye, gomme tša go lemogega gabonolo ke tše:

Baanegwa bao ba tšwelelago bokabathušegi fa, ke MmaMorati goba lesea goba bobedi bja bona.

Go ka akaretšwa ka gore go lemogwa kamano ya baanegwa gabonolo ge ba lebanywa le ditiragalo tša bona. Seo se bonagatšwa gabotse ka go hlopha baanegwa ka dikgoro go ya ka kamano ya bona ka fao ba lebantšhwago le ditiragalo tša bona.

Go ya ka fao re šetšego re boletše, go ya ka kamano, go lemogilwe gore go na le dikgoro tša baanegwa. Bjale ge, tshepedišo ya rena mo ke go hlaloša ka go akaretša ditiragalo tša baanegwa malebana le dikgoro tše tša baanegwa.

2.2.3 **Tikologo (Milieu/setting)**

Serudu (1989:49) ge a hlatholla kgopolo yeo, o fo e hlatholla go fetela pejana go feta Heese le Lawton:

Ke lefelokakaretšo, nako ya histori, mabaka a leago tšeo go tšona ditiro goba ditiragalo tša padi goba papadi di phethagalago go tšona. Gape tikologo e na le makalana a go

fapana. Go ka ba tikologo ya popego ya lefelo (physical setting) bjalo ka dithokgwa, dithaba le meedi. Gape go na le tikologo ya leago le dipolitiki moo mongwadi a tšweletšago diphapano gare ga merafe goba dintwa tša kgapamadi. Tikologo ye nngwe e ama tša leago le setšo (socio-cultural) moo mongwadi a tšweletšago dikgopolo tša go fapana mabapi le tša setšo, ditlwaelo le ditumelo tša setšhaba tsoko. Tikologo ya mafelelo ke ya leago le histori (socio-historical). Mo go laetšwa lebaka leo ditiragalo di diragalago ka lona - e ka ba mehleng yeno, goba mehleng ya kgale.

Tikologo ye e akareditšwego ke Serudu ka godimo, e ya go arolwa go ya ka dikarolo tše pedi: Nako le Felo (lefelo).

2.2.3.1 Nako

Nako ke lebaka leo ditiragalo di diregago go lona ka go latelana go tloga nakong ya go feta, go feta nakong ya bjale, go tsenelela nakong ye e tlogo. Modiro wa nako ke go re elela mabaka : motsotso, letšatši, kgwedi, ngwaga, bjalobjalo. Nako e thuša gape gore re kgone go lemoga tatelano ya ditiragalo.

Ge a re hlathollela ka ga nako ye e lebanego le diteng/histori, Strachan (1988:14) o no re:

Tyd soos dit in die geskiedenislaag hanteer word, het uit die aard van die saak nie te make met die hoeveelheid tyd wat aan die vertelproses bestee word nie. Gevolglik word dit dan ook nie in term van byvoorbeeld "aantal bladsye" gemeet nie. Die tyd van die

geskiedenis hou alleenlik verband met die tyd wat deur die gebeurtenisse in beslag geneem word (ook die narratologiese tyd genoem) en die tydvak waarbinne die gebeurtenisse hulle afspeel (die historiese tyd).

Nako e ka kwešišega gabotse ge e ka pharologanywa ka dikarolwana tša yona. Go na le nako ya kanegelo (verhaal tyd/ story time) le nako ya histori/diteng (geskiedenis tyd/historical time/narratological time). Strachan (1988:15) o re Dautzenberg o fapana le Bal ka gore o re :

Die historiese tyd is vir Dautzenberg so deel van die topografiese ruimte (die plek waar die narratologiese tyd afspeel), dat hulle saam 'n chronotoop vorm.

Ka go realo mo go ka thwe Bal yena o fo itlhokomelela nako ya kanegelo fela. Chatman (1980:62) yena o hlaloša phapano magareng a nako ya histori le ya kanegelo ka go re:

There is a reading-time and there is plot-time, or, as I speak to distinguish time, discourse time - the time it takes to peruse the discourse and story-time, the duration of the purported events of the narrative.

Nako ye ya histori ke wona motheo woo ka wona o ka bapetšwago le wa nako ya kanegelo. Ge a tiišetša taba yeo, Strachan (1988:15) o bea taba ya gagwe ka go dio re:

Die geskiedenis tyd dien as basis vir vergelykings met die verhaaltyd.

Go tšwela pele go fapantšha telefo (duration), Bal (1980:49) o bona mehuta ye mebedi ya telefo e lego: moseneke (crisis) le tšwetšopele (development). Go hlaloša seo ka botlalo Strachan (1988:15) o re:

Hieronder verstaan sy (Bal) geskiedenis wat oor 'n kort tydsbestek ('n krisismoment) realiseer . . . , teenoor geskiedenis waarvan die realisasie oor 'n langer period geskied en die klem op ontwikkeling val.

Go tla ba mohola go fo gatela pele ka go aroganya nako ka dikarolwana tše pedi, gore e tle e be tša bopudi ka gore tša bonku tšona di pipilwe ke mesela:

(a) Nako ye e itšego

Ge motho a bolela ka nako ye e itšego o bolela ka nako ya go se be le mathomo le mafelelo. A go nape go topšeng mohlalana go kwešiša ntlha ye ka botlalo thobela: Nako yeo ya go hloka mathomo le mafelelo ya go swana le: bošego, mosegare, marega, selemo, bjalobjalo - na ke mang a ka tsebago gore e lego gabotsebotse bošego goba mosegare o thoma ka iri ye efeng, goba selemo sona se thoma ka letšatši le lefeng. Mo thetokanegelong ya Sebilwane, go tšame go kopanwa le dinako tša mohuta wona wo: Tšhwahlelo ya manaba godimo ga Mokutu e bile bošego:

Ngwedi o tšwile ka dinoka marung (let.9)

le

Mokgoši wa kgeiga bošego (let1.9)

le

Ba ile ba ga Mokutu ba ile le boroko (letl.6)

bjalobjalo. Nako ya Sebilwane ke ya bogologolo, nako ya setšo ka botlalo. Seo se ka lemogwa ka fao batho ba fao ba bego ba phela ka gona; bjalo ka dilwana tšeo ba bego ba di šomiša, go swana le: thebele, serokolo, seroto, bjalobjalo.

(b) Nako ya tiragalo

Ye nako yona ke ye e fapanego le ye go sa tšwago go bolelwa ka yona, ka gore yona e na le mathomo le ona mafelelo, bjalo ka iri, letšatši, beke, kgwedi, ngwaga, bjalobjalo. Ge motho a re iri, o tseba gore e thoma ka motsotso ofe go fihlela ka motsotso ofe; taba yeo e šoma go swana le go kgwedi, ngwaga goba bjalo. Mo go Sebilwane, Fela o bolela ka letšatši, o re:

La hlaba letšatši, la hlaba gabotse (letl.12)

Gape Fela ge a thoma thetokanegelo ye ya gagwe o dio thoma ka:

Go rile tu ...u...u...u...(letl.5)

Go molaleng ebile go pepeneneng gore ditiragalo tša Sebilwane, di thoma bošego, ka gore dilo ka moka di robetše, go homotše, tše di ka bago di phapharega ke tša bošego fela. Go ka se be phošo ge go ka thwe ditiragalo tša Sebilwane di thoma bošego bja diloro gomme di felela letšatšing le le latelago ge le dula dithaba ka marago. Sona se se šupa gore ditiragalo tša fa, ga se tša go tšea lebaka la go ka feta diiri tše masomepedinne. Ka kakanyo, mohlomongwe go ka fo thwe e ka ba diiri tše lesomeseswai; ge e ba go tšewa gore khomolo yeo e hlalošwago ke Fela ke ya iri ya

lesomepedi gare ga mpa ya bošego; letšatšing le le latelago ge le dikela ka iri ya boselela, goba tshothwane ge e swaraswara ka iri ya boselela. Go sa na le mehuta ye mengwe ya nako, e lego: nako ya stori/kanegelo (story-time), nako ya temana (text-time) le nako ya go bala (reading-time). Mo thutong ye ga go ye go bolelwa ka mehuta ye ya nako.

2.2.3.2 Felo

Strachan (1988:16) yena ge a hlatholla felo o no re ke:

Wanneer dit om die geskiedenis gaan, word die term "plek" gebruik.

Strachan (1988:16-17) o sa ikgata mehlala ka go tsopola Van Gorp (1984:275) ge a hlatholla kgopolo yeo ka Seholanse ka go re:

... men maakt gewoonlik een onderscheid tussen "plaats" (Dts. "Lokal"), d.w.z de meetbare positie waar de personages van een verhaal of toneel zich bevinden en waar de gebeurtenisse plaatshebben, en anderzyds "ruimte", d.w.z. de plaats gezien in relatie tot de waarneming ervan via gezicht, gehoor of gevoel (geziene of beleefde plaats) door een personage of de vertelinstantie.

Mafelo a, a hlalošwago fa, a laetša histori. Mo thetokanegelong ya Sebilwane, go bontšhwa mafelo ao, a go swana le: ka mošate, dithokgweng;

Ditiragalo tša Sebilwane di theilwe godimo ga tša ka difokeng. Tiragalo ya phapantšho ya masea e thoma ka mošate.

"Kgoši e hlabile le tša sethokgolo
Badimo ba phaswa gantšintši; (letl.8)

Ge MmaMorati a phafoga pelegong, tša tše dingwe tša go sepela kgopolong ya gagwe e bile:

Ntlokogolo ya mošate, (letl.17)

Ee, lefelo le la Sebilwane, Botlokwa bja gaRamokgopa, ke naga ya mehlare le dithokgwa.

Tšhohlotšhohlo ya tšhipu ...
Tšhohlotšhohlo ya ... bophukubje ...
(letl.5)

Ye ke naga' diphoofolo le dibata le digagabi. Ke lefelo la nako yela la ge maswika a sa kgewa morogo.

Naga ye e bile e tshotshoma ka madiba a,

Bokubu le bokwena dikgakgathi tša madiba,
Ba patlame ka setu mohlabeng. (letl.5)

Ke tikologo ya meedi, melapo le dinoka go akaretšwa le dithaba; dinoka tša go etša:

Dinoka di pšhile; (letl.7)

dithaba tša go swana le:

A kgoma le hlogo tša dithaba ... (letl.12)

go bontšha mohuta wa tikologo ya Sebilwane.

Naga ye ya Botlokwa ke naga ya temo. Ee, ba gaMokutu e be e le balemi. Ba be ba na le mašemo:

Meetse a thapiša mašemo (letl.11)

Therešo ke gore batho ba motse wa gaMokutu ba be ba agile dintlo, empa e sego mekutwana goba mešašana. E be e le gae ga mahlako. Ba be ba bile ba na le mafelo a pelegišo:

... le ka ntlong ya boitshebo ... (letl.13)

gammogo le mafelo a go phasetša badimo ba bona:

A okamela thitikwane lapeng labo.

Lapeng la mmakgoši'a gaMokutu.

A tshwela meetse gona Thitikwaneng (letl.16)

Malapa a mošate a agilwe bokamešate ya kgale, Botlokwa. A na le dipherwana le difero fao go bego go phethagatšwa merero ya diphiri gona:

Go tšwile seferong sa ka morago, (letl.9)

Batlokwa ba ba gaMokutu ke barui. Ba na le dihuswane ka go fapafapana ga tšona gammogo le mašaka.

Šaka la gona le agilwe o le gona. (letl.11)

bjalobjalo. Go ya ka tikologo ya Sebilwane, mafelo ao a swantšhitšwego mo, ke a dinagamagaeng.

2.2.4 Kakaretšo

Mo kgaolong ye go boletšwe ka bophara ka ga dielemente tše nne tše bohlokwa, tše o e lego yona metheo ya diteng/histori; ditiragalo, baanegwa, nako le felo.

Tšona dielemente tše tša diteng di sa ya go ahlaahlwa gape kgaolong ye e latelago ya boraro ya thulaganyo; fao di yago go lebanywa le diswantšho; fao di yago go fiwa mešomo/mediro; ke gore di ya go fetošwa/fetoga diswantšho.

3. KGAOLO YA BORARO

3.1 Thulaganyo

Bjalo ka ge mo kgaolong ya mathomo go šetše go hlalošitšwe ka botlalo, ebile ka fao go kgotsofatšago, mo gona kgopolo ye e tla no bewa mabalankwe thobela. Borateori ba go itapiša ka tlhalošo ya kgopolo ye, ba fo re ke tlhamego goba yona thulagano ya ditiragalo sengwalong sa go no itshwanela le kanegelo, kanegelo-kopana, thetokanegelo, bjalobjalo. Ditiragalo tšeo go thwe di ka latelana goba tša dio tšea tsela ye nngwe ya go se latelane go ya ka tetelo ya tlwaelo. Ge ba gatelela ka go tlaleletša seo, Brooks le ba bangwe (1975:7) ba re:

The writer's process of manipulation involves two aspects: selection and ordering. As for selection, ... he must select the details that he thinks important because they should be relevant or suggestive ... With the question of ordering, we are dealing, in one sense, with selectivity again, for certainly all details of action cannot be accommodated in a plot ... the writer often finds it necessary in creating his plot to violate the strict logical and chronological sequence characteristic of the action that is his raw material.

Ba bangwe ba borateori ba kgale ba go swana le boHomer, ba be ba fo ithomela thulaganyo ya bona mo gare ga ditabataba 'in medias res'- "in the middle of things". Se bohlokwahlokwa ke gore ditaba tšeo di rulaganywago di na le go dio lebanywa thwii le

maikemišetšo goba tebanyo ya mongwadi, nepokgolo e fo ba gona go tšwetša moko wa ditaba pele.

Groenewald (1993:5) o re go na le ditsejana tša go fapana ge a rulaganya ditaba tše, bjalo ka ge a hlaloša ditaba tše dingwe ka botlalo; goba ge a rarantšha ditiragalo goba ditaba gore ya mathomo e bolelwe kua mafelelong a ditaba; goba ge a hlaloša tikologo gore moya/atmosfere e lemoše mmadi kotsi ye e tlogo wela moanegwa yo a itšego, bjalobjalo. Ditsejana tše o re ke dithekniki. Ke ka lebaka leo a rumago polelo ka go re:

... Thulaganyo ya sengwalo ke tlohopho ya dithekniki ge di amana le seng sa tšona; ge ye nngwe le ye nngwe e lebane le moko wa ditaba.

Thulaganyo e theilwe godimo ga dikarolo goba ditebego tše: kalotaba, tšwetšopele, sehloa, tlemollo le/goba thumo; fela go tlo lemogwa gore thulaganyo e lebane le:

- (a) Mediro ya dielemente tša kanegelo.
- (b) Dithekniki tša go tšweletša moko wa ditaba.

A re thomeng ka go ahlaahla moko wa ditaba:

3.2 Moko wa ditaba

3.2.1 Matseno

Pele ga ge go ka thongwa ka tshekatsheko ya thulaganyo go tlo hlalošwa moko wa ditaba. Pele go ahlaahlwa kgopolo ye ya moko wa ditaba, go tlo ba mohola go fapantšha moko wa ditaba le sererwa. Sererwa sona go šetše go boletšwe ka sona ge go sekasekwa diteng.

Sererwa ke kakaretšo ya ditaba tša sengwalo, ke gore ditabataba tša diteng. Go ka no thwe sererwa ke taba e tee yeo e kgokaganyago diteng, ke gore se mongwadi a ngwalago/bolelago ka sona; mola moko wa ditaba wona e le tabakgolo/tabakutu (molaetša) yeo e lego yonayona motheo (kokwane) wo o laolago go rulaganywa ga ditaba gore e be sengwalwa. Re boa tabeng ya moko wa ditaba. Maibelo le ba bangwe (1991:1) ge ba ahlaahla taba ye bona ba no re:

Mongwadi ge a šetše a epa thutse ke gore o na le tabathito yeo a nyakago go e tšweletša go re lemoša kgonthe ye e itšego bophelong. Tabathito ye e ka ba le ditabathitwana.

Go no tlaleletša seo se bolelwago ke Maibelo le ba bangwe Mojalefa le ba bangwe (1991:1) bona le bona ba thekga kgopolo yeo ka go no e tiišetša ka la modikwa ga o na bogolo:

Ye ke taba yeo e lego motheo wa sengwalo sa mongwadi ofe goba ofe. Re ka re ke tabakutu yeo e nago le maphakgana a mereronyana goba ditabatabana.

Serudu (1989:33) yena o fo e tia ka mantšwana a mošito wa modumo wa go fihla tsebeng ka bokopa ka go no hlaloša kgopolo yeo go ba kgopolo ye kgolo ya go di feta ka moka yeo go yona mongwadi a nogo tsoma go e rotoša sengwalong sa gagwe. Groenewald (1991:23) o dio hlatsana le Serudu ka go fo re:

Ge mongwadi a ngwala sengwalo o hlaloša kgopolo/tebelelo/ bj.bj. ya gagwe mabapi le taba goba tiragalo ye a e lemogago mo bophelong.

Go ya ka fao borateori ba ba hlathollago kgopolo ye ka gona go tlo lemogwa gore wo ke wona molaetša woo mongwadi a ratago go re ruta wona sengwalweng sa gagwe. Ke ka fao go tlo napago go lemogwa gore mongwadi o rulaganya ditaba tša gagwe ge a di anega goba ge a re anegela tšona gore:

- A tšwetše moko wa ditaba pele, (le gore)
- A goke/kgahle mmadi gore a se nolege moko ge a bala sengwalo le gore a hlohleletšege go bala.

3.2.2 Moko wa ditaba wa Sebilwane

Pele ga ge re thoma ka go sekaseka Sebilwane, tshwanelo ke go hlaloša moko wa ditaba ka gobane tshekatsheko ke go hlaloša ka mo mongwadi a tšweletšago moko wa ditaba ka gona. Re thoma ka go akaretša moko wa ditaba wa Sebilwane.

Sebilwane e theilwe godimo ga go boloka lesea ka potego gore le tle le kgone go fihliša mmagolona, MmaMorati, gae. Fela o re:

"Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi,
Ke wa badimo ba tšhaba sa gaMokutu,
Mo lotole o tlo go fihliša gae." (letl.30)

Go ra gore MmaMorati a ka se kgone go fihla Bokgalaka ge a ka se ke a dio hlokomela lesea leo la gagwe ka šedi. Go fihla ga gagwe gae go diatleng tša lesea la gagwe. Fela o tšwela pele ka go gatelela go re:

"Ngwana yo ke ngwana' badimo,
Mo hlokomele, o mo diše gabotse,
O mo fepeletše, o mmone,
O tlo go fihliša gae ..." (letl.33)

Dipolelo tše pedi tše di boletšwe ke Letlakaduma. Letlaka yo ke malomeagoMmaMorati. Letlakaduma yo ke yena yola wa go epollwa fase ke motlogolwagwe MmaMorati. Ke yena yola a rilego go tsošwa a laela MmaMorati go lotola lesea gore le yena a kgone go phologela gae. Ke wona modiro wa gagwe woo wa go phološa lesea la dithokgola. Taelo yeo ya Letlaka e tlo kwešišwa gabotse ge mmadi a tseba gore:

- Letlakaduma (gabotse) ke mang.
- Lesea leo lona ke mang, goba le emelang/mang.
- MmaMorati yena ke mang, goba o emela eng/mang
- Gae gona ke kae

(a) Letlakaduma

Letlaka ke ngaka ya mošate wa gaMokutu; monna wa go epollwa fase ke MmaMorati - malomeagoMmaMorati. Ke yena yola wa go laela MmaMorati go lotola lesea ka polokego gore a kgone go fihla badimong le yena. Bjalo ka ngaka o tseba tša badimong. Fela o re:

A di tseba tše Letlakaduma,
A di tseba a sa botšwa ke batho.
A tseba sephiri sa bophelo,
A tseba kgopa a tseba khudu,
A tseba khunkhwane a tseba hlong, (letl.29)

Sephiri seo ke go hlompha badimo le batswadi: Sephiri se se lebane le **kgopa**, **khunkhwane** le **hlong**. Sephiri se se lebane le dilo tšeo ka ge ka moka ga tšona di uta dihlogwana tša tšona ge di nyaka polokego. Moreti o tšwela pele ka go re:

Ge o phutha thopa, thopa le yona e a go phutha. (letl.29)

O tlaleletša taba yeo ge a re (let1.30):

A tseba ge khudu e phutha thopa,
Thopa le yona e khutiša khudu.

Ge moreti a tloga moo, o lebantšha khudu le MmaMorati.
Polelo ke ya Letlaka ge a re (let.30):

"Tšea lepe sa ka, tšea thebele ya mošate,
Tšea thebele o ye le naga,
Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi,
Ke wa badimo ba tšhaba sa ga Mokutu,
Mo lotole o tlo go fihliša gae."

Polelo yeo ya Letlaka e ka ngwalwa ka mokgwa wo:

Wena(khudu): Phutha thopa : Thopa e phutha (wena)

MmaMorati : lotola leseae : Leseae le (go) fihliša
gae (wena)

Go tloga moo: MmaMorati o hlokomela leseae
gabotse (let1.33)

A tseba ge diphiri di fetša
Letlaka (let1.33)

"A tsena dihlareng a lebile
thaba", (let1.33)

"MmaMorati a šala mahlasedi
morago," (let1.36)

Re bona thaba le mahlasedi. Dilo tšeo ke dikai tše di
emelago gae, ka gobane ke mo MmaMorati le leseae ba
yago gona.

Bjale ge, anke re bone gore na leseae le gabotsana lona
ke mang; gae gona ke kae, ge Fela a bolela ka ga
dikgopolo tšeo. Re ya go hlatholla dikgopolo tšeo.
Pele go swanetše go bolelwa ka ga sekai. Serudu
(1989:42) o re seka:

Ke sehlophantšū goba sekafoko sa polelo ye e itšego seo tlhalošo ya sona e sa amanego le popego ya sona.

Heese le Lawton (1983:64) ba hlaloša sekai go re:

The word can also be read as a synonym for 'sign'. A symbol is a representation rather than a composition - it is a way of making the abstract concrete and it is based not on direct correspondences but rather on more general associations. Usually it appeals particularly to the emotions.

Sekai goba seswantšho ke:

- (i) Go hlaloša selo ka moo re sego ra se tlwaela ka gona gabotse - fela tlhalošo yeo e lebane le moko wa ditaba. Mohlala: Monna ke nku o llela teng.
- (ii) Go amantšha dikgopolo tše di tlogo fetoga dikai ka lebaka la gore kamano yeo e tšwetša moko wa ditaba pele. Mohlala: Monna ke nku o llela teng. Monna le nku di amana ka go kgotlelela.

Ka tsela yeo selo sa popego ("concrete") se fetoga kgopolo goba seka sa senaganwa ("abstract"). Bjale re yo bona tshepedišo ya moreti godimo ga dikgopolo tšeo (dikai/dika):

(a) **MmaMorati**

(i) **Leina la gagwe**

Leina la MmaMorati le emela lerato. Ke seka sa lerato. Ka ga leina le, moreti ga a bolelele kudu

fela ge motho a ka hlokomedišiša, boitshwaro bja gagwe bo lebane le lona lerato.

(ii) Tswetši

MmaMorati o bjalo ka tswetši ge a šetše a ekwa lesea la gagwe le lla:

Sellwana sa ngwana se sepediša madi
agwe,
Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng
sagwe. (Letl.21)

Dilo tše o di dirišwa ke go fišwa ke lerato. O swantšhwa le tswetši ge e šetše e hlehla le lewa goba leope leo go lona go wetšego namane ya yona. Ka go realo MmaMorati ke sekai goba sona seka.

(c) Lesea

Mabapi le lesea Fela o re:

Sellwana sa lesea, ...
Ke madume a tšwago Bokgalaka badimong;
(letl.7)

Ka go realo o gatelela bohlokwa bja lesea - ga se motho wa lefase le; ke wa Bokgalaka. Ebile Bokgalaka ke moo badimo ba lego gona.

Letlakaleng la 29 Fela o re:

Ngwana yo ke ngwana' Mokutu,
Ke ngwana' diphirikgolo tša koma ya Mokutu,
Ba hloka temogo ya madimabe a tlogo,
Bongaka bja bona bja hloka tsebo,
Bja hloka temogo ya mesebelele e tlogo.

Se bohlokwa fa ke bohlokwa bja lesea. Ka baka la bodimo bja lona le dirile gore setšhaba sa gaMokutu se hlaselwe ntle le temošo ka gobane pele ga lona lehu le bophelo di a swana; ga go phapano le gatee. Letlakaleng la 33 Fela o sa re:

"Ngwana yo ke ngwana' badimo,
Mo hlokomele, o mo diše gabotse,
O mo fepeletše, o mmone
O tlo go fihliša gae ..."

Gomme letlakaleng la 36 o re:

Ngwana' badimo a tle a sepele phologong!

Mola mo letlakaleng la 30 a no re:

"Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi,
Ke wa badimo ba tšhaba sa gaMokutu, ..."

Dipolelo tšeo ka moka di gatelela gore MmaMorati a fepe ngwana yoo wa badimo ba gaMokutu gabotse go ya Bokgalaka. Sona seo se tlo mo thuša le yena gore a fihle Bokgalaka ka polokego. Dipolelo tše ke tša go gatelela gore lesea ke sekai sa go emela bophelo. Lesea ke sekai: Tlhalošo ye re sego ra e tlwaela. MmaMorati ke sekai: O amane le go lotola ngwana (bophelo) ka potego. Ke ka fao le yena (MmaMorati) a tlogo phologa ka go hlokomela lesea (bophelo).

Go tšwela pele moreti ge a hlatholla ditaba tša lona o re:

Ke yena yo a ladišego banna bošego,
A ba robotša le marumo a bona bošego,
Ba hloka le temogo ya madimabe a tlogo,
Bongaka bja bona bja hloka tsebo,

Bja hloka temogo ya mesebelele e tlogo.
(letl.29)

Ge a tšwela pele letlakaleng la 37 moreti o re:

Ba ile ... le bona ba ile ...!

Gona letlakaleng leo o re:

... Ba metšwa ke bošego ...

Ditsopolo tšeo di gatelela gore pele ga badimo, gona fao boMmaMorati ba yago, ba bilego ba tšwago, lehu ga le fapane le bophelo - ke selo se tee.

Go tšwela pele lesea leo ke kgegeo. Re rile MmaMorati ke seka sa lerato. O swanetše go rata "segameetse". Ka lehlakoreng le lengwe MmaMothei o swanetše go theela Mokutu setšhaba. O thea "modišana". Ka gona go tlo lemogwa phapantšho yeo e rotogago magareng ga MmaMorati le Mothei. MmaMorati ke seka sa lerato mola Mothei e le seka sa bophelo bja go se hlokofale. Taba yeo e gatelela gore maatla a lerato ke maatla a bophelo.

(d) Gae:

Mabapi le gae gona moreti o re:

Ba re bontšhe tsela ya kgonthe,
Tsela ye e lebago gae ...! (letl.35)

Letlakaleng la 37 o re:

Re tlo mo diša ngwana' badimo,
A b'a re fihliša gae ...

Letlakaleng la 30 o re:

"Mo lotole o tlo go fihliša gae."

Letlakaleng la 30 gape, o re:

A tsena tsela a sa tsebe tsela,
A e tsena a se na le tsebo,
A hlompha taelo ya malomeagwe ge a re:
"Nna ke a ya, ke ya badimong",

Letlakaleng la 6 mongwadi o re:

Ke tseleng ya go ya gae Bokgalaka, ...
Ke motse wa tseleng ya gae;

Fela o sa tšwela pele ka gore "Lesea le tlo go fihliša gae". O re Lesea le ke "madume" a a tšwago Bokgalaka ka gore le tšwa Bokgalaka; le ya Gae. Mo letlakaleng la 30 MmaMorati o bolela ka go ya badimong mola letlakaleng la 6 go bolelwa ka go ya gae Bokgalaka. Ka fao go tlo bolelwa ka: Gae – badimong – Bokgalaka. Ge e le ka mokgwa woo Gae e šupa dilokgolo tše pedi:

- Moo lesea le tšwago gona (bophelo)
- Moo lesea le yago gona (lehu)

Go tlo lemogwa gore go na le gae tše pedi: Gae ya pele le ya bobedi. Gae ya pele e lebane le Bokgalaka le badimong (bophelo le lehu). Gae I e bolela moko wa ditaba (lehu le bophelo), mola Gae II yona e hlaloša mokwana (mokotlaleletšo) (go lotola ngwana). Mokotlaleletšo o tiišwa ke:

(i) Ba ile ... ba metšwa ke bošego

Mathata a thoma ge re bala: "Ba ile ... le bona ba ile ...". Lehu le bophelo di lebane le lona lefokwana le. Ba ile ... e hlaloša batho ba gaMokutu bao ba bolailwego (lehu) mola ... le bona ba ile ..., yona e lebane le MmaMorati le lesea (bophelo). MmaMorati le lesea le bona ba metšwa ke bošego - ba ya gae (badimong). Ka kakaretšo MmaKgoši le manaba ke dikai ba kaya lehu mola MmaMorati le lesea bona ba kaya bophelo.

Ka ge Fela e le moreti wa go swantšha o re:

(ii) Bokgalaka

Ke moo rena bohle re yago gona (lehu):

A hwetša molomo o lekella a homotše
A tonya, a iketše Bokgalaka, Boyabosaboe!
A šetše a omeletše a homoletše sa ruri.
(letl.26)

Ee, ke gona moo bohle re tšwago:

Sellwana sa lesea ke madume a a tšwago Bokgalaka
badimong (letl.7)

Go tšwela pele letlakaleng la 29 o re:

Tlogela tša Bakgalaka ba Bokgalaka
Bana ba ga Mokutu ...
Ngwana yo ke wa bona.

Tše ka moka di bontšha moreti a swantšha Bokgalaka le badimong, gona bohunamatolo, mabitleng. Ke lona legae la ba ba hwilego, felo fao go robetšwego borokogolo,

magolong. Seswantšho se se lebane le go lotolwa ga ngwana.

(iii) Toro

Fela o re:

E, gona ga mongmotsana Toro (letl.6)

A buša a re, gona letlakaleng leo:

Mo go bušago mongmotsana Toro

Moreti o bona kgopolo ye go ba lefelo. O re "Boroko ke motsana wo o lego tseleng ya Bokgalaka." Gape o bona Toro go ba motseta ka go fo re Toro ke tonana ya badimo ba Bokgalaka. Se se fa seswantšho sa Toro ka botlalo. Toro ye bjale e swantšhwa go ba magareng a bophelo le lehu. Fela (1961:6) o fo re:

Ke motse wa tseleng ya gae.

Ka fao Toro e kaya Bokgalaka.

(iv) Ngwedi

Ge moreti a hlalosa ngwedi o fo re:

Ngwedi ke leihlo, ga o kgone go seba ...
(letl.9)

Go tšwela pele o re:

Ngwedi o a ba bona ba gaMokutu,
Ngwedi o a ba bona bahlasedi ba motse.
Bohle o ba bonegela tsela, batho le manaba
a bona. (letl.11)

Seswantšho se sa Ngwedi Fela o se hlaloša go ba bona badimo ba gaMokutu mo pele ga bona go sego phapano magareng a bophelo le lehu. Go bona batho ba gaMokutu ge ba phela ba a ba phelela; ge ba ehwa le gona ba sa hwela bona. Ke ka fao "Bohle o ba bonegelago tsela ..." o sa kgethologanye "batho" le "manaba". Seswantšho se se lemoša gore moko wa ditaba: Go fepa lesea ..., o amana le thulano gare ga bophelo le lehu.

(v) Mokgalabje

Mokgalabje ke yena Mokgalaka ka boyena. O swantšhwa thwii le bona badimo ba gaMokutu. E sa le yena molaodi wa lehu le bophelo; empa go yena lehu le bophelo di a swana. Fela o dio re:

O a di tseba, wena tše.
Le tše bjalo ka tše, o a di tseba wena
O a di tseba gabotse tše bjalo ka tše, le
tšona tše!
Fela ga o bolele ... (letl.11)

Moreti mabapi le Letlaka o re (letl.29):

A di tseba tše Letlakaduma,
A di tseba a sa botšwa ke motho.
A tseba sephiri sa bophelo.

Mokgalabje o tseba tša lehu (bahlaselwa) mola Letladuma yena a tseba tša go phologa (ga bophelo - bophelo bo hlokomelwe). Mokgalabje, tša tshenyo ya ga Mokutu di rulagantšwe ke yena go tloga le mathomong, ere ka gore pele ga gagwe lehu le bophelo di swana, o dumelela tllhaselo yeo e lego thulano gare ga lehu le bophelo. Mokgalabje ke seka sa badimo ba gaMokutu.

Kakaretšo

Re lemogile tirišo ya dikai ka fao e tšwetšego moko wa ditaba pele ka gona: Moreti o bapetša Letlakaduma le Mokgalabje. Letlaka o tseba sephiri, sephiri sa go hlompha badimo le batswadi. O tseba gona go phologa ga bophelo (lesea) - bophelo bjoo bo swanetšego go hlokomelwa ka šedi. Mokgalabje yena o tseba sephiri sa tlhaselo (lehu). MmaMorati o swanetše go rata bophelo (lesea) gomme Lesea lona ke bophelo. Gae ke badimong; ke moo lesea le tšwago ebilego le yago.

Tshepedišo ya ditaba

Go tloga mo re ya go tsitsinkela kalotaba bjalo ka karolwana ye bohlokwa ya thulaganyo. Kalotaba ya Sebilwane e thoma letlakaleng la bohlano go fihlela letlakaleng la lesomepedi:

Aowa, ba ile ba meditšwe ke aretse ...

3.3 Kalotaba

Pele kgopolo yeo e swanetše go hlathollwa.

Ge a hlahlamolla kgopolo ye ya kalotaba ka botlalo, Groenewald (1991:30) o re ke:

- ... go utolla - baanegwathwadi
- felo fao ba dulago gona
- nako yeo ditaba di tlogo direga ka yona
- thulano/bothata
- mathomo a tiragalo

Serudu (1989:25) o tlaleletša Groenewald ka gore yena o bona kalotaba ka tsela ye:

... mo mathomong a papadi goba padi, mongwadi o fa mmadi ditaba tše bohlokwa tše di tlogo mo thuša gore a kwešiše papadi, padi goba kanegelokopana. Dintlha tše di ama thulaganyo le ditiragalo tše di latelago. O tšweletša baanegwa le ge e se ka moka, maemo, matšo le tikologo ya bona.

Maibelo le ba bangwe (1991:1) bona ba thathamolla kgopolo ye ya kalotaba go ba tlhagišo yeo e hlagišwago mo mathomong a puku efe kapa efe gore bothata bja kanegelo yeo bo tle bo itšweletše gabotse, bo bonwe ke mmadi goba yena mosekaseki. Mo kगतong ya tšweletšo ditaba ka moka tše di lego bohlokwa, ge di dutše di latelana bjalo go ya ka ditiragalo, di a hlagišwa. Ka fao ge, go tlo lemogwa mohola wa yona. Go ya ka Groenewald (1991:30) mohola wa kalotaba goba tlhagišo le ge e le yona tšweletšo:

... ke go fapantšha ditaba tša sengwalo le tše o e lego tša histori gore di lebane le moko wa ditaba/morerero; di o tšwetše pele. Kalotaba e hlola maatlakgogedi.

Ka fao go tlo lemogwa bohlokwa bja tšweletšo ya ditaba ka gore mmadi, ka yona tšweletšo yeo o kgona go kwešiša maemo a ditaba go fo tloga mo mathomong a tšona. Serudu le Groenewald ge ba hlaloša kgopolo ye ya kalotaba ba gateletše gore ke mo ditaba goba ditiragalo di thomago gona. Ge a thoma go ala ditaba tša gagwe mo go Sebilwane, Fela (1961:5) o fo ithomela ka go re:

Go rile tu... u... u... u...

Go tla lemogwa gore khomolo ye e hlalošwago fa ke Fela, ga se e lebane le baanegwa, eupša yona e lebane

le tlhago. Yona taba ye e napile e dira gore motho a nape a no ipotšiša gore nnaana e lego ke ka lebaka la eng ge e se batho goba e se e lebane le batho eupša dilo? Go tla lemogwa gore ke phapano gare ga bophelo le lehu; yona thulano yela, ge go be go bolelwa ka moko wa ditaba go thwego moko wa ditaba wa **Sebilwane** o amana le thulano gare ga bophelo le lehu. Taba ye ya go alwa ga ditaba tša khomolo le tshenyo e tla bonwa ge go bolelwa ka ditiragalo. A re napeng re eleng hloko gore go alwa ditaba tša mabapi le bophelo, ke gore go tšwetšwa bogoši pele. Ye ke yona taba ya MmaMothei le mošemanyana, morwa wa gagwe wa go thea Mokutu.

Go latela lenaneo leo re yago go le diriša ge re sekaseka:

Dielelemente

Mešomo

Dithekniki

-Baanegwa:MmaMorati-	bolwantšhwa	tebelelo:
MmaKgoši		- leina
basadi	- bolwantšhi	- seswantšho
manaba		- sekai
		- nepišo
		- seka
Lesea	- bohlohleletši	
Letlakaduma		
MmaMothei		
-Ditira-: Bophelo		
galo	(pelego)	- leboo
Lehu		
(tlhaselo)-	Thulano le	- poeletšo
	kgogedi	- phapantšho
		- polelo
		- sekai
		- kgegeo
		- poledišano

ditiro, tikologo le ditiragalo tšeo di
bopago modiro wa gagwe.

Ka yona tebelelo yeo e bolelwago ke borateori bao, mongwadi a ka šomiša mehuta ye ya tebelelo: tebelelokakaretši, tebelelo-ke, tebelelotlhaedi le phetolotebelelo. Mo thutong ye go ka se hlalošwe dikgopolo tšeo. Tebelelo yeo, moreti o e šomiša ka tsela ya go tšweletša ditaba tša gagwe ka moanegi wa mmoledi (motho) wa boraro, bile moanegi o tšwelela e le motsebatšohle ka go tseno ka gare ga dikgopolo, maikutlo le maikemišetšo a boMmaMorati, le boMmaKgoši ga ešita le Letlakaduma. Taba yeo e godiša kgogedi, gomme ka go dira bjalo; "Lotola ngwana ..." e tšwetšwa pele:

A palelwa gabedi gararo mosadi 'a batho.
(letla.15)

le

MmaKgoši o boletše. Go tlo phega mang?
(letl.8)

le

A di tseba tše Letlakaduma,
A di tseba a sa botšwa ke motho. (letl.29)

3.3.1 Dielemente tša kalotaba

(a) Baanegwa

Kgaolong ya bobedi ge go be go sekasekwa diteng, go hlalošitšwe kgopolo yeo ge e lebane le diteng. Ge baanegwa ba lebane le diteng, go boletšwe gore borateori ba go swana le boBal, ba hlatholetše taba

yeo gore ke "batho" ("personasies"). Go tšwela pele go boletšwe gore ke ditlabelo tša go phedišwa ke mongwadi tšeo a di šomišago thulaganyong ya sengwalo sa gagwe. "Batho" bao go a kgonega gore e be batho goba dilo. Ge bona "batho" bao ba lebanywa le thulaganyo ba fiwa mešomo ya go swantšha. Ye mengwe ya mešomo yeo ba e fiwago, ke ye e lebanego le thulano go godiša kgogedi; go tiiša tharollo; go hlaloša tlemollo; go tiiša tlemollahuto; go hlalosa semelo sa moanegwa yo mongwe le go tšwetša tebelelo pele. Fa go lemošwa phapantšho ya baanegwa ba thulaganyo le ba diteng ka gore baanegwa, "batho", ba thulaganyo ba fiwa mediro. Ge e le kalotaba baanegwa ba bohlokwa ke bao ba mešomo ya:

- * Bolwantšhwa
- * Bolwantšhi
- * Bohlohleletši

Tshekatsheko ya baanegwa bao e yo lebana le dithekniki tše di latelago: tebelelo, sekai, leina, le nepišo, ge di lebantšhwa le mediro ya bona:

(i) Bolwantšhwa

Serudu (1989:33) o hlaloša molwantšhwa/molwantšhiwa go re:

Ke yena mogale goba mogaleadi wa padi, papadi goba kanegelokopana. Ke yena yoo a rwelego mathata le maima. Ditiragalo ka moka di lebišitšwe go yena. Ke yena yoo a tanyago šedi ya mmadi ka meragelo ya gagwe. Mabakeng a mangwe o šitwa go fihlelela dinepo tša gagwe ka baka la mafokodi a nama.

Kruger (1988:216) yena le yena o hlatholla kgopolo yeo bjalo ka moanegwathwadi:

... is the main person or hero of the text. This person is mostly in the foreground and is part of the scene from the beginning to the end. His feelings and sufferings are important.

Bophelo (MmaMorati le lesea) ke bjona bolwantšhwa. Go tlo lemogwa gore go šetše go boletšwe gore baanegwa go thulaganyo ba fiwa mediro; ke ka fao ngwana (lesea) e sa hlwego e le "motho" eupša bophelo ka gobane bjale o swantšhwa le bophelo - ke ka fao bophelo e lego bolwantšhwa.

Moreti o diriša thekniki ya sekai go tšwetša pele bolwantšhwa: MmaMorati ke seka sa lerato, mola lesea lona le kaya bophelo. Mabapi le go kaya bophelo go ka thwe MmaMorati le lesea di emela bophelo. Gape MmaMorati ke moanegwathwadi. Ka boanegwathwadi bjoo bja bolwantšhwa, mmadi o rata go itswalanya le yena. Go ka no thwe tšona dikgopolo tšeo di lebane le yo mongwe le yo mongwe wa rena batho. Moreti ka go nepiša MmaMorati o napile o gapeletša mmadi go ikgweranya le yena. Nepišo go ya ka Groenewald (1991:16) ke ge mongwadi a lebantšha moanegwa goba selo go hlaloša moanegwa goba selo.

Fela ge a ala ditaba tša gagwe o diriša thekniki ya boanegwathwadi - thekniki ya leina. Leina le, MmaMorati, go tšwa lerato ka gare ga lona. Ke motho wa lerato, lerato leo a swanetšego go le bontšha lesea gore a kgone go fihla "gae". Ka yona thekniki yeo go laetšwa khuduego ya mongwadi ka MmaMorati. Taba yeo e tšwetša pele go boloka lesea ka lerato.

(ii) Bolwantšhi

Kruger (1988:217) o re bolwantšhi:

... is the cause of trouble, pain and suffering ... and ... confusion.

Serudu (1989:33) o hlatlolana le Kruger ka dikgopolo ge ba hlaloša kgopolo yeo, molwantšhi, empa yena o felela pejana ka go re:

Ke moanegwa yoo a lwantšhago mogale goba mogaleadi ka nepo ya go mo thibela go phethagatša dinepo tša gagwe.

Balwantšhi ka go Sebilwane ke bahlasedi (manaba) ba gaMokutu bao ba ilego ba tšhoša bophelo (lesea) bja batho bao ba gaMokutu. Ka fao ge lehu/tshenyo (tikologo) ke lona bolwantšhi. Le lwantšha MmaMorati le lesea bona seka sa bophelo; ee, lehu bjale le lwantšhana goba le thulana le bophelo, ebile le tšea/fenya bophelo.

Mongwadi o diriša diswantšho bjalo ka thekniki go tšwetša pele bolwantšhi: MmaKgoši, basadi le manaba ba emela seka se se itšego - tshenyo goba lehu. Lona lehu le basadi le manaba, le thulana le bophelo (lesea le mmalo) go bopa phego.

(iii) Bohlohleletši

Mohlohleletši ke moanegwa yoo a lego magareng a molwantšhwa le molwantšhi. Ke moanegwa wa go hlola kgohlano go bešeletša thulano magareng a baanegwa ba babedi bao go šetšego go boletšwe ka bona ka godimo. Conradie (1981:23-24), mabapi le bohlohleletši, o hlaloša dikarolo tša go fapafapana tša bjona, e lego;

lebaka la thulano/kgakgano, morero wa kganetšano/ngangišano, setlabelo sa go dirišwa ke molwantšhwa goba molwantšhi setšhireletšo sa go šireletša molwantšhwa goba yena mmoelanyi wa balwi/manaba. Serudu (1989:33) le yena o hlatholla mohlohleletši go ba molohlanyi:

Ke moanegwa yoo a butšwetšago mollo gare ga molwantšhiwa le molwantšhi. O lebelela mo phefo e tšwago pele a ka kgatha tema. Wa gabo ke wa ka godimo.

Mo go Sebilwane mohlohleletši ke lerato (lerato ka bophara) empa, aowa, e sego lerato (lerato la botswadi) ge le tšwelela bokaseka ge le emela MmaMorati. Le no swana le lela la go swana le la MmaMorati; lela a go laelwa go rata lesea ka lona gore ka lona le yena a kgone go fihla gae ka polokego. Fa MmaMorati a ka se be mohlohleletši le ge a emela lerato ka gore ke yena molwantšhwa - e ka se be molwantšhwa le mohlohleletši ka nako e tee. Mohlohleletši ke lerato e sego ge le bapišwa.

Thekniki ya leina e sa dirišwa gape mo go tšwetša pele bohlohleletši: Lerato leo le bonalago ka semelo sa moanegwa, MmaMorati - leina la gagwe le ditiro tša gagwe - ke lona le tšweletšago khuduego (tlhompho le lerato) ya mongwadi go MmaMorati.

Gape go sa na le baanegwa ba bangwe ntle le baanegwathwadi, bona ke baanegwathuši.

(iv) Baanegwathuši

Serudu (1989:32) yena o ba hlaloša go ba baanegwanyane. O re moanegwanyane ke:

... yoo a kgathago tema ye nnyane mo pukung,
o thuša go bonatša ditiro tša mogale goba
mogaleadi. A ka tšwelela mo le mola goba a
tlogelwa pele taba e fihla mafelelong.

Groenewald (1991:31) yena o re yena a ka šomišwa:

... go godiša maatlakgogedi ... go
tiiša/gapeletša (motivate) tharollo ya
bothata ... go tšwetša tebelelo ye e itšego
pele.

Baanegwatlaleletši ba Sebilwane ba kalotaba ke ba:
Mothei le badimo. Ka ge ba šoma mošomo o tee re tlo
ba akaretša mo tshekatshekong. Re tšea mošomo wa
badimo go ba akaretša:

Badimo

Badimo ba dira modiro woo wa bothuši, ka go folodiša
maanomabe ale a boMmaKgoši. Ka fao lesea la badimo ba
gaMokutu le efošwa tlhaselong le tshenyong ke bona
badimo ba gaMokutu. Ba bile ba thuša MmaMorati go
tsoša Letlakaduma; ka fao ba thuša MmaMorati le
Letlakaduma go phološa lesea leo.

Baanegwathuši ba ba šomišetšwa "tikologo" yeo baanegwa
ba phelago go yona. Ke diswantšho. Ke dika tša go
emela Bokgalaka goba maatla a Bokgalaka ga ešita le
bona badimo ba Bokgalaka. Tirišo ya bona e tšwetša
pele bothuši bja MmaMorati le lesea.

(b) Ditiragalo

Bjalo ka baanegwa kgopolo ye le yona e šetše e
hlalošitšwe mo kgaolong ya bobedi ka botlalo, fela e
be e lebantšwe le diteng, eupša mo e ya go lebanywa le

thulaganyo, ke gore bjale ditiragalo le tšona di ya go fiwa mošomo wa go swantšha, go no swana le ka fao go šetšego go boletšwe ka ga kgopolo ya baanegwa mo go thulaganyo. Ge a hlatholla go tšwela pele ge ditiragalo tšeo di hlatlamana, Groenewald (1991:22) o re:

Ka go dira bjalo tatelano ya ditiragalo tšeo ga e sa lebana le ya ditiragalo tša diteng, tatelano yeo e laolwa ke moko wa ditaba/morero.

Ditiragalo tše di a rulaganywa gore di tle di kgone go fiwa mošomo, ka fao ge, di a latelana gore di tle di lebane le histori ya kanegelo. Groenewald (1991:32) o di bona di na le mehola ka gore o re:

Ditiragalo di na le mehola ye mebedi ke:

- (i) Go hlola thulano (o lebane le kalotaba)
- (ii) Go gapeletša tšwelopele ya ditaba (o lebane le tšwetšopele).

Tabakgolo ya ditiragalo tša Sebilwane ke thulano gare ga lehu le bophelo. Ditiragalo tšeo di tšwetša kalotaba pele ka go e lebanya le tshenyo yeo e hlolago thulano. Moreti o ngwala ditaba ka tsela ya go goka mmadi ka go di thulanya go bopa kgogedi.

(i) Thulano

Serudu (1989:48-49) o hlaloša thulano ka go re:

Ke kgakgano ye e bago gona gare ga baanegwa papading, pading goba mo go kanegelokopana. E ka ba gare ga baanegwa ba babedi goba dihlopha tša baanegwa. Gape thulano e ka ba gare ga moanegwa le tikologo ya gagwe.

Serudu le Kgobe (1985:104) le bona ba bona kgopolo yeo ya kgakgano gore ke ge tiragalo ye nngwe le ye nngwe goba temana ye nngwe le ye nngwe ge di thuša go godiša goba go oketša bothata bjoo bo lego gona, kgato ka kgato gore bo tle bo lebane goba bo be kgauswi le maikemišetšo a mongwadi, ka gobane go thwe tiro/tiragalo yeo e tlemaganya maemo a pele a tiragalo go ba lehuto la mmakgonthe. Ge ba tlaleletša seo Mojalefa le ba bangwe (1991:2) kgopolo yeo (thulano) ba e re kgakga ka go re:

Thulano ke phapano yeo e bago gona ka pading, tiragatšong goba ka go kanegelo-kopana. Re ka lemoga gore moanegwathwadi o thulana goba fapana ka polelo le molwantšhi wa gagwe goba le baanegwa ba gagwe le ge e le setšhaba. Phapano ye e ka tswala'ntwa, ra bona baanegwa ba emellane ka dipolao, go bile go tšhologa madi, mola yo le yola ba tlošwa tšatšing.

Katlego ya sengwalo e letše magetleng a kalotaba ya kgonthe yeo e nago le bothata. Go ka bolelwa gore bobe bo ka lebanywa le botse, go loka le go se loke, lethabo le manyami, bjalobjalo.

Kalotaba ya **Sebilwane**: MmaMorati, lesea le badimo ba thulanywa le MmaKgoši, basadi le manaba. Sehlopha sa pele; boMmaMorati, se emela bophelo. Sehlopha sa bobedi: boMmaKgoši, se emela lehu. Ka go realo go thulanywa bophelo le lehu. Re ka fo gatela pele ka gore pelego ya lesea la gaMokutu e thulaganywa le tlhaselo ya gaMokutu. Ditaba tšeo di rulagantšwe gore go be tekanyetšo gare ga tshenyo le go phela. Tekanyetšo yeo e laola maatlakgogedi.

(ii) Maatlakgogedi

Ge mongwadi a ka ngwala ditaba tša gagwe ka tsela ya go gwaletša yoo a di balago gore a se nolege moko ge a bala; a no kgotlelela go balela pele le pele, gona go bolelwa gore thulaganyo ya mohuta woo ya sengwalo e na le kgogedi. Go thekga se se bolelwago fa, ge a hlahlamolla kgopolo yeo gore e tle e kwagale gabotse, Groenewald (1991:23) o re:

Maatlakgogedi a thoma ge mongwadi a rulaganya ditaba gore go be thulano/bothata/morara ... Maatlakgogedi a tsoša kgahlego ya mmadi.

Go thulanywa ga boMmaMorati le boMmaKgoši, morago le tlhaselo ya manaba godimo ga Mokutu, go dira gore mmadi a be le kgahlego ya go rato tseba pheletšo ya lesea. Ka go realo kgogedi e lebane le moko wa ditaba. Groenewald (1991:25) ge a thekgana le taba yeo o re:

Mongwadi o rulaganya ditaba gore moko wa ditaba/morero o bonale, o tšwetšwe pele. Phapano yeo e lego gona gare ga sererwa le moko wa ditaba/morero e hlola maatlakgogedi. Phapano yeo e lebane le tše mmadi a di tsebago le tše a sa di tsebego ... maatlakgogedi... ka mo pelong goba megopolong ya mmadi ke kganyogo le phišegelo.

Thulano ke pego ye bohlokwa mabapi le kgogedi, fela ga e tiiše kgogedi yeo, ka gobane e tiišwa ke ge mongwadi, go ya ka Groenewald (1991:26) a lebantšha ditiro tša bolwantšhwa, bolwantšhi le bohlohleletši.

(iii) Go godiša kgogedi

Go na le dithekniki tšeo di šomišwago go godiša kgogedi; atmosfere/moya, leboo, kelonako, poeletšo, poledišanonepišo, kgegeo, sekai, polelo le phapantšho.

(a) Go fihla ga ngwana lefaseng

Naga ya ga Mokutu e welwa ke khomolo ye kgolo - go foka moya wa khomolo wa tetelo ya lesea. Go ka no thwe ye ke khomolo ya badimo ("holy silence") ka gore batho (basadi) ba gaMokutu ba be ba letetše thojana ya pelego ya kgoši ya bona, ngwana wa badimo. Ge a hlalosa go thwe ke:

Madume a ngwan'e monnyane ...

Ke madume a tšwago Bokgalaka badimong.

(letl.7)

Ka lehlakoreng le lengwe khomolo yeo ga se ya semaka ka gore go swanetše bjalo ka gobane ka setlwaedi pelego ya kgoši (kgošikgolo) e sepelelana le dika goba mehlole ya mohuta woo. Na a ke re ge kgošikgolo e tswalwa goba e ehwa, le letšatši le a fifala? Ka fao khomolo yeo e be e hlolwa ke kgorogo ya ngwanabadimo. Batho ka moka le motse ga ešita le naga, tšohle di fokwa ke moya woo wa khomolo. Ke kgwathi tse! Ba sa ipolelela le badimo ba gabobona.

Mongwadi o rata go gatelela bohlokwa bja tiragalo yeo. Ke gore o hlalosa khomolo ye kgolo. Gape o fapantšha khomolo ya tlhago le go belegwa ga ngwana ka go diriša (letl.7):

Ao!! ŠAKWE!!! Ke'ng na!

Re ka re mo moreti o diriša pheteletšo go tšweletša maikutlo a gagwe. Ona mantšu ao, ka ona o bontšha lešata. Lona lešata leo le emela bohlokwa (lesea). Moreti o gatelela se yena a rego ke se bohlokwahlokwa. Khuduego ya mongwadi fa ke tlhomphe le tumišo, mabapi le lesea le le fihlilego; ke ka lebaka leo a šomišago mantšu ao a a bitšago tlhokomelo ya mmadi. Re ka re ke lešata la tlhomphe le tumišo. Ka go realo moreti o swantšha khomolo bjalo ka lešata - khomolo ya tlhago le go tswalwa ga lesea. Bakeng sa go hlaloša tiragalo yeo ya go fihla ga lesea ka mothalatšana o tee fela, moreti o fo hlatholla kgorogo yeo ya lesea ka go e diegiša; ka go tsenya le tšeo di sa e amego thwii. Ka gona go dira bjalo mongwadi o sa no gatelela khuduego yeo e lego mafahleng a gagwe.

(b) Tlhaselo godimo ga Mokutu

Khomolo yeo e bego e rena e šwahlelwa ke lešata le tshenyo:

Mokgoši wa kgeiga bošego ...

Ke kgu!! keu!!! phohlo!!!! (letl.9)

Moreti o tšwela pele go hlaloša mašiišapelo ao ka go re:

Go tsetla motho mo, (letl.9)

O buša a gatelela kgopolo yeo (letl.10)

Go tsetla motho mo, go fafatla mongwe mola.

Batho ba batho ba bolawa go se wa lešoko, go bile go se wa go ba lemoša kotsi. Ruri ga go le wa pelotlhomogi (manaba le badimo):

Ngwedi o a ba bona ba gaMokutu,
Ngwedi o a ba bona bahlasedi ba motse.
Bohle o ba bonegela tsela, batho le manaba
a bona. (letl.11)

Mokgalabje šoo le yena ga a thuše (letl.11):

O di tseba gabotse tše bjalo ka tše, le
tšona tše!
Fela ga o bolele ...

Tlhalošo ya khomolo le tlhaselo mongwadi o di
tšweletša gore rena babadi re ikhwetše re šetše re
kwela bohloko motse wa gaMokutu. Ka go realo o šomiša
thekniki ya atmosfere go gatelela khuduego ya mongwadi
go tikologo (gaMokutu). Malebana le tlhaselo moreti
o šomiša thekniki ya dišupo: Mokgalabje, Ngwedi le
Toro. Ngwedi o fo bonegela tsela batho ba gaMokutu
le manaba a bona. Ngwedi wo ke seka; o emela badimo.
Badimo bao ba gaMokutu ba tlogela tiragalompe yeo e
direga gobane pele ga bona bophelo bo swana le lehu.
Mokgalabje le yena tše tša tlhaselo o a di lemoga, ga
a di rutwe. (letl.11)

O a di tseba, wena tše
Le tše bjalo ka tše, o a di tseba wena,
O a di tseba gabotse tše bjalo ka tše, le
tšona tše!
Fela ga o bolele ...

Mokgalabje ke sekai, o kaya badimo (Bakgalaka). Ka go
realo le yena bokaNgwedi ga a bone phapano gare ga
bophelo le lehu, ke ka fao a sa ba (ba gaMokutu)
botšego selo le ge a tseba (tša tlhaselo).

Toro, mongwadi o swantšha kgopolo ye le dilo tše pedi
tša go swana ka tlhalošo; lefelo le motseta. Ke lefelo

ka gore ke 'motsana wo o lego tseleng ya Bokgalaka. Ke motseta ka gore ke 'tonana ya badimo ba Bokgalaka'. Ka go realo Toro e swantšhwa go ba magareng a bophelo le lehu. Toro ye ke Bokgalaka. Tlhalošo ya mohuta wo ya go široga e tšwetša pele go boloka lesea ka polokego le potego, lerato le tlhompho.

Ditiragalo, moreti o na le go di tšweletša ka leboo. Mongwadi o hlalosa tiragalo ya diphedi tša gaMokutu (tikologo) tšeo le tšona di ilego tša angwa ke khomolo ka mokgwa wa leboo.

Groenewald (1991:35) o hlalosa leboo go re:

Thulaganyo ya leboo e latelantšha ditiragalo tša go swana. Ka mokgwa wo e gatelela kwano yeo, gomme e e godiša gore tiragalo ya mafelelo e be sehloa sa ditaba.

Fela ge a hlalosa o thoma ka (go latelana ga tšona): dibata, digagabi, dinonyana (tša bošego), diphedi (tša meetseng), phefo gomme a fetša ka ditšhošwane. Ke gore o no thoma ka tše kgolo a ya go tše nnyane; a thoma gape ka tše kgolo a ya go tše nnyane. Mohlala; mo matlakaleng a 5-6 o thoma ka dibata: tšhipu, phukubje le phiri. Go tloga moo a bolela ka ga tše nnyane - digagabi (dinoga) le ditšie. A boa gape a thoma go hlaloša tše kgolo (tša meetseng): dikubu le dikwena. Go tloga fao a hlatholla tše nnyane gape: dintšhi le maphene. Ka go dira bjalo o gatelela ka go boeletša (leboo) khomolo le go hlaloša ditaba ka go tloga go tše kgolo go ya go tše nnyane. Yona taba yeo e tšwetša pele moko wa ditaba ka go šomiša phapantšho ("contrast") - khomolo : sello. Ge a hlatholla phapantšho, Serudu (1989:39) o re:

Ke mokgwa wa go bapetša diswantšho goba dikgopolo tše pedi tše di sa swanego ka nepo ya go hlaloša ditaba goba tiragalo ka tsela ya maatlakgogedi.

Moreti yena o no fapantšha khomolo le tlhaselo. Go homola go gatelela tšwetšopele ya lešata, mola tlhaselo yona e gatelela bogolo le bjona bošoro bja tshenyo.

Fela o diriša thekniki ya kelonako. Ge go bolelwa ka kelonako, go bolelwa ka go bapetša nako ya kanegelo le ya tiragalo (moretheto/tempo). Ke nako ya go se fele. Bothata bjo bogolo bja kelonako sengwalweng, go ya ka Rimmon-Kenan (1983:51) ke gore ga bo elege:

The only truly temporal measure available is the time of reading and this varies from reader to reader, providing no object standard.

Ditiragalo tša pelego ya ngwana wa gaMokutu di a diegišwa. Ka tlwaelo pelego ga e tšee nako ye telele eupša moreti o a e diegiša ka go bolela ditaba tše dingwe tšeo di sa amego pelego yeo thwii. O diegiša ditiragalo tšeo ka go boeletša kgopolo ya khomolo; Go rile tuu, kgwathi, thoše, setu, bjalobjalo.

Tiragalo ya tlhaselo le yona e a diegišwa. Ntwa ga e tšee nako ka ge e se sethakga. Ka go hlalosa ditiragalo tša go fapafapana tša: Ngwedi, Mokgalabje le Toro gammogo le go boeletša dikgopolo: Go diegiša ke ge mmadi a ka itemogela gore mongwadi o hlaloša tiragalo goba taba ka tlhokomelo ye e sego ya tekanyetšo:

O bone matopa a motse wa gaMokutu,

O bone ditopo tše di letšego fase
O bone dintlo di wele,
O bone merako e phušutšwe. (letl.11)

Gammogo le tše dingwe tša go swana le:

O a di tseba, wena tše,
Le tše bjalo ka tše, o a di tseba wena,
O di tseba gabotse tše bjalo ka tše , le
tšona tše! (letl.11)

Moreti o šomiša thekniki ya kelonako go tšwetša pele moko wa ditaba; ka go boeletša ditiragalo tšeo ka mokgwa wa go di diegiša. Mongwadi o šomiša poledišano go tšwetša ditiragalo pele. Ashe (1979:135) o hlatholla poledišano go re:

However you decide to exhibit your people, let them tell their own tale in action as far as possible. In particular let them speak for themselves in character, so that the reader comes to know the accents of each and can tell them apart ... Dialogue should be, on the whole, realistic, but not mere transcript of the way people talk.

Tiragalo ya go fapanya masea e tšweletšwa ka thekniki ye:

"Basadi, na afa le a mmona ngwana yo?...
(matl.7-8
Gape e bile ke sekgameetse ...
Lena basadi motho re mo dire bjang?"
Mongwe a re : "Ke kgale re letile sea le
..."

Moreti o diriša poledišano yeo go fetola tebelelo ya kanegelo ya ditaba. Bohlokwa bja phetogo yeo ya tebelelo ke gore mmadi o thoma go bona ditaba ka mahlo a moanegwa, e sego a mongwadi, ka yona tsela yeo tebelelo yeo e a gapeletša. Mongwadi o nepiša seo se diregago ka go se hlaloša ka beng ba sona, e sego motho yo mongwe. Ka go dira bjalo o gatelela go lotola ngwana ka polokego.

Ditiragalo tša MmaMothei di tšweletšwa ka tsela ya kgegeo. Serudu (1989:28) o re kgegeo ke tsela ya go tlaiša/sotla motho yo mongwe ka go diriša kganetšo ya seo o ikemišeditšego go se tšweletša. Taba yeo e ka rotošwa ka tirišo ya mantšu ao ditlhalošo tša ona di fapanego le seo mantšu ao a rago sona. Ke re ditiragalo tšeo ke kgegeo ka gore MmaMothei o be a se a swanela go belega kgoši; wa go belegela ba gaMokutu kgoši ke MmaMorati. Basadi ba fetola tiragalo yeo go ba kgegeo ka go fapanya masea. Ba ganetša MmaMorati go belega kgoši ya gaMokutu. MmaMothei o swanetše go thea motse wa gaMokutu, ke ka fao a belegago mošemanyana.

Moreti o diriša polelo bjalo ka thekniki go tšwetša pele moko wa ditaba. Polelo e ka fo bonwa bjalo ka kgokagano yeo e dirišwago kudu ke motho, ka dikgopolo, dikakanyo, mafahla, maikutlo le dinyakwa, ke tsela ya go kwagala ya go kwešišega. Mohlala (letl.6):

Mafene a phadimiša maphego,

Ga se setlwaedi gore maphene a phadimiše maphego. Go tlwaetšwe gore maphego ke a go fofa. Ka baka leo, ka tlwaelo e be e swanetše go ba maphene a a fofago, e sego mafene a a phadimišago maphego, ka gobane maphego ga se a go phadimišwa; ke a go fofa. Ka go realo

polelo ya mongwadi e gatelela khomolo ya go aparela tikologo yeo.

(c) Tikologo

Tikologo e arotšwe ka nako le felo. Le yona e fetoga dišupo. Groenewald (1991:32) o re ge a e hlatholla ge e ama thulaganyo a re:

Tikologo e ntšha moya le atmosfere, ke seswantšho.

Brooks le ba bangwe (1975:10) ba re atmosfere ke tshwantšhišo ya maikutlo. Mongwadi o hlaloša tikologo ya atmosfere (khomolo) (matl.5-6):

E, phethophetho le yona ya re tu-u-u-u.

le

Mafene a phadimiša maphego.

Dikgopolo tšeo di gatelela bogolo le kotsi ya khomolo yeo. Ye ga se khomolo ya tlwaelo. Yona taba yeo e hlaloša bogolo, maatla le kotsi; dilo tšeo tša thulano.

(i) Nako

Nako e bopa moya le atmosfere gore e be diswantšho, ka mantšu a mangwe ge nako e lebanywa le moko wa ditaba e napile e fetoga seswantšho. Nako yohle ya Sebilwane, le ge Fela a sa šomiše nako ye ntši mo pukung ya gagwe, e fetoga dišupo.

Bošego bjo bo bolelwago mo, bo emela letšhogo le poifo - go se loke, ka gobane tllhaselo le tshenyo godimo ga

Mokutu di phethagatšwa nakong yeo. Mosegare wona o swantšhwa le phološo - go loka, ka gobane badimo ba phološa MmaMorati le lesea; le ge taba yeo e lebane le tšwetšopele. Nako e lebane le thekniki ya phapantšho. Moreti o fapantšha nako: Go phapano gare ga bošego le mosegare.

Fela o re (letl.12):

Bošego bo šuthelelana le mosegare;

Bošego bo emela manaba, tlhaselo le lehu mola mosegare o emela bophelo (lesea). Ka go fapantšha dikai tšeo moreti o gatelela moko wa ditaba.

(ii) Felo

Mafelo le ona a fetoga diswantšho. Boitshehong, ke felo la go se loke, ka gore boMmaKgoši ba fapantšha masea gona, taba yeo e hlotšego tlhaselo godimo ga Mokutu. Ka go realo Boitshehong ke seka sa tshenyo le bobe (lehu). Thitikwaneng, ke moo go phaswago badimo gona; go swantšhwa le go loka (lefelo la badimo), le emela bophelo. Mafelo ao le ona a a fapantšhwa. Go tšwela pele mongwadi o bapetša kgauswi le kgole (letl.6):

Ka letago wa apeša kgole le kgauswi,

Kgauswi ke gaMokutu; e emela gaMokutu (mahlomoleng/lehu). Kgole ke Bokgalaka; e emela badimong (bophelo). Go sa na le dithaba (matl.9-10):

Ba e šala morago, go ya mpeng ya thaba; ...
Šaka la ona le le thoko ga thaba.

Thaba e godimo; ke fao go dulago ba Bokgalaka, e emela bophelo. Fela o sa bolela ka motse (let.7):

Sa phatlalala le motse, sellwana,

Motse o mo fase; ke fao go dulago ba gaMokutu (lehu). Ka gona go fapantšha tikologo, moreti o tšwetša pele khuduego ya gagwe, yeo e gatelelago thulano. Dithaba (bophelo) di thulanywa le motse (lehu).

3.4 Tšwetšopele

Matseno

Tšwetšopele ke ge go direga le ge go rarana ditaba. Gomme mošomo wo mogolo wa tšwetšopele ke go godiša kgogedi. Groenewald (1993:21) o gatelela taba yeo; o e tlaleletša ka go re:

Ka tsela yeo moko wa ditaba o tšwetšwa pele.

Ge e le Suberville, o re (s.a.:407): "On commence généralement par la narration." Serudu o hlatholla kgopolo yeo gore ke tšweletšo ("development") gomme ge a hlalosa go tšwela pele o re (1989:52):

Mo dingwalong lentšu le le šupa go tšwela pele ga ditiragalo. Le dirišwa kudu mo tshekatshekong ya thulaganyo ya padi, papadi goba kanegelokopana.

Gona ge ditiragalo tšeo di hlathollwago ke Serudu di kgatlampana bjalo, Groenewald o re go dio kgethwa tšeo di itšego (1991:34):

Mo ditabeng tša histori ... go kgethwa tšeo di itšego. Ke tšeo bohlokwa mo bophelong ...

Go tšwela pele (1991:14) o re mongwadi o šomiša dithekniki tše dingwe tša thulaganyo go tšwetša moko wa ditaba pele.

Tšwetšopele ya Sebilwane

Tšwetšopele ya Sebilwane e thoma mo letlakaleng la 12; ke moo "narration" (Suberville, sa:407) e thomago gona:

La hlaba letšatši, la hlaba gabotse,

Gomme e fihlela letlakaleng la 26 ge MmaMorati le Letlakaduma ba ntšha lesea ka matopeng a gaMokutu.

Diteng tša tšwetšopele yeo ka boripana

Ge MmaMorati a phafoga kidibalong; o tsoga letšatši le hlaba. Kgopolo ya gagwe e be e sa phaphula le mahloko le mašiišapelo a gaMokutu. O rile ke leka go tsoga, mosadi 'a batho, a šitwa, ka ge a be a sa tšo belega letšatšing la go feta. Le ge go le bjalo, o ile a ikgoga go tšwa fao boitshebong, fao a ikhweditšego a nnoši.

O rile go tšwa fao, a fihla morakwaneng wa lapa labo. O rile go fihla fao, mošate, a phasa badimo ba gabo Thitikwaneng. O rapetše badimo ba gaMokutu go mo fa maatla a go mo phološa fao tlalelong. Badimo ba kwa thapelo ya gagwe, a kgona go tsoga. O rile go tsoga, a kwa sellwana sa lesea la gagwe, sa go tsenelela pelong; a re o leka go le thuša go le ntšha fao matopeng a gaMokutu, a palelwa. O ile a tšwela pele ka thapelo ya gagwe. O napile a bona letsogo la malomeagwe, Letlaka, gomme a re ke leka go mo thuša, a palelwa gape. A rapela gape gomme badimo ba mo thuša go tsoša Letlakaduma le go mo phološa ka

matopeng a gaMokutu. Letlaka ke yena a go thuša MmaMorati go mo phološa ka matopeng a gaMokutu. Letlaka ke yena a go thuša MmaMorati go phološa lesea la gagwe, ka go le epolla ka mpeng ya matopa a gaMokutu.

Go godiša thulano

Tšwetšopele yeo e godiša thulano gare ga tshenyo le bophelo. Tshenyo ke tlhaselo yela ya gaMokutu ka manaba ao a ilego a senya a ba a thubakanya motse wa gaMokutu gwa no šala marope fela; ditopo tša tlala le legohle. Seo se ilego sa šala tlhaselong yeo e bile MmaMorati le lesea.

Ka go bolela ka thulano yeo: Tshenyo (lehu) le bophelo (lesea) moreti o a e godiša ka gore lemoša gore pele ga badimo tshenyo le bophelo di a swana gomme yona taba yeo e lebane le polelo ya Letlaka ya gore MmaMorati o swanetše go boloka lesea la gagwe ka potego gore a tle, le yena, a fihle gae.

Dithekniki tšeo mongwadi a tlogo di šomiša di tšwetša thulano yeo pele. Nako ye nngwe o tlo gatelela tshenyo, ye nngwe nako o tlo gatelela tša bophelo gore go be tekanyetšo gare ga tshenyo le bophelo. Tekanyetšo yeo e laola maatlakgogedi. Ke ka lebaka leo re ka rego tšwetšopele e lebane le (a) mathata a MmaMorati ge a bona tshenyo, le (b) go phološwa ga Letlakaduma.

Tekanyetšo yeo e laola maatlakgogedi ka go e godiša. Dithekniki tšeo di šomišetšwago go godiša maatlakgogedi di lebane le dielemente tša kanegelo, e lego baanegwa, ditiragalo le tikologo. Dithekniki di phara moanegwa dipataka tše di itšego gore semelo sa gagwe se tšweletšwe gabotse. Gagolo ditiragalo di bolelwa

ge go hlalošwa kelonako, tekolapejana goba tekolanthago, bjalobjalo. Dithekniki tše di lebanego le tikologo di tšwetša atmosfere/moya pele.

Ge tšwetšopele e eya go sekasekwa e ya go bolelwa ka go dikarolo goba ditiragalo tšeo tše pedi:

(a) Mathata a MmaMorati ge a bona tshenyo

Ge MmaMorati a seno bona tshenyo ya gaMokutu morago ga tlhaselo; ge a sena go tsoga kidibalong ya dihlabi tša pelego; o a tšhoga; o ba tlalelong; o ipona a hloka thušo. Seo se mo hlobaetšago pele le pele ke ge a ekwa sellwana sa lesea la gagwe se kwagala ka matopeng a gaMokutu. O hlobaelela pele le pele ka ge a šitwa go fihlelela ngwana yoo wa gagwe. O nyaka yoo a ka mo rarolletlago mathata ao.

(b) Go phološwa ga Letlakaduma

MmaMorati o rile go kwa mmele bohlokwana; a palelwa, ka fao a rapela badimo ba gabo. Badimo ba gaMokutu ba ile ba mo utollela Letladuma yoo a bego a phušeditšwe matopeng ao a gaMokutu. Le yena e be e le karolo ya tshenyo bokamotse wa gaMokutu. MmaMoreti o rile go mo epolla fao tshenyong ya gaMokutu a rapela badimo babo go mo tsoša. Kgontho o ile a tsošwa gomme a re go tsoga a phološa lesea gomme a be a laela MmaMorati go lotola lesea go fihla Bokgalaka ka polokego.

Dithekniki

Bjale go yo nepišwa dithekniki ka go tšea thekniki ye nngwe le ye nngwe ya lebantšhwa le mathata ge a bona tshenyo, gomme morago gwa hlalošwa dithekniki tšeo di lebanego le go phološwa ga Letlakaduma. Dithekniki tšeo di lebanego le mathata a MmaMorati ge a bona

tshenyo ke poledišano, kelonako, nepišo le tekolanthago.

Poeletšo

Poeletšo e bolela go boeletšwa ga mafokwana goba tšona dikarolwana tša mantšu. Kruger (1988:135) o tiišetša taba yeo ka go re:

This occurs when a word or word group is related in exactly the same place as in its preceding line.

Poeletšo e lebane le elemente ya kanegelo ya ditiragalo.

Mohlala: Poeletšo ya retologa letlakaleng la 21:

A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng.

Retologa mo e lebane le (a) tiragalo (kelonako) le (b) MmaMorati.

(a) Tiragalo

Tiragalo mo e a diegišwa ka fao e lebane le kelonako. Moreti o diegiša nako ka go boeletša tiragalo (a retologa) go gatelela bohlokwa bja tiragalo yeo ya MmaMorati ya ge a bona mathata a tshenyo ya motse wa gaMokutu. Ka fao o boeletša retologa.

(b) MmaMorati

Retologa gape e lebane gape le MmaMorati. E lebana le MmaMorati ka mathata a gagwe; mathata ao a mo šitago; ao a bilego a mo hlohleletša go ba le

kgotlelelo ka baka la lerato leo a nago le lona godimo ga lesea la gagwe. Poeletšo ya retologa (a retologa a leba) e hlaloša bogale bja MmaMorati.

Mongwadi o šomiša thekniki ya poeletšo kudu go feta dithekniki tše dingwe ge a tšwetša pele ditaba tša gagwe. Poeletšo e dirišwa gore rena babadi re lemoge thulano goba kgogedi.

Seo se boeletšwago

Moreti o boeletša madiri, maina, mahlalasetšagotee le mafokwana:

(a) Madiri

Go na le madiri a mantši ao Fela a a boeletšago go swana le tsena le retologa:

Tsena mo matlakaleng a 12, 13, 22 le 24:

A tsena le ka makhwafeng a ntšu godimo, (letl.12)

A tsena ka gara matšoba' naga, (letl.13)

Sello sa ngwana se mo tsene pelong, (letl.22)

Ke tsene tselatelele e yago Bokgalaka; (letl.24)

Tsena e gatelela maatla a mahlasedi mo methalading ya matlakala a 12 le 13. Ka go gatelela ka mokgwa woo (poeletšo), mahlasedi a fetoga sekai - Bokgalaka, bophelo, bjalobjalo. Ka lehlakoreng le lengwe gape tsena e nyaka go fetoga sekai ka gobane tsena yeo e thoma go ba le tlhalošo ye e itšego. Ka nako tsena e gatelela bophelo, mola ka nako ye nngwe e gatelela mathata goba tshenyo. Mehlala: Madiri a mangwe ao a boeletšwago ke retologa:

A retologa a gogobela morakwaneng, (letl.17)
A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng. (letl.21)

Madiri ao a a boeletšwa go gatelela tiro yeo e dirwago, e lego tlalelo ya MmaMorati. Le ge retologa yeo e laetša/šupa tiro e tee (e sego di-retologa tše tharo), poeletšo ya yona e dira eke MmaMorati ga a sa tseba gabotse gore a dire eng? Moo go gatelelwa tlhalošo ya retologa e sego ya leba. Ka tsela yeo poeletšo ya retologa e tiiša mathata a MmaMorati.

(b) Maina

Mo re kgethile go yo sekaseka maina a mabedi:
Mahlasedi le badimo.

Mahlasedi

Mo letlakaleng la 12 moreti o re:

Mahlasedi a sabalala le lefase la Ratšohle,

...

A kgoma le hloga tša dithaba mahlasedi,

Mahlasedi a emela badimo. Mohlala woo wa ka godimo o hlaloša maatla a ona le maatla a badimo. Ka fao a gatelela bophelo e lego go phološa Letlakaduma (ge Letlaka a epolla lesea). Mohlala wo mongwe šo:

A tsena ka monga wa lemati mahlasedi, (letl.13)

Mahlasedi a tsena ka bontši ntlong. (letl.14)

Moreti mo o diriša poeletšokgokanyi. Go na le mehutahuta ya poeletšo ya mohuta woo:

- (i) a b
c a

Mohlala (letl.12):

Mahlasedi a sabalala le lefase la Ratšohle, ...
A kgomo le hlogo tša dithaba mahlasedi,

- (ii) a b
b c

Mohlala (matl.13-14):

A tsena ka monga wa lemati mahlasedi,
Mahlasedi a tsena ka bontši ntlong,

- (iii) a b
b a

Mohlala (letl.25):

MmaMorati ka pelo bohlokwana a sepela,
A sepela a ya thoko ya thaba (MmaMorati),

- (iv) a b
a c
a d

Mohlala:

A retologa a gogobela morakwaneng (letl.17)
A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng. (letl.21)

- (v) a b
c b

Mohlala (letl.24):

Ke le mohlokamedi wa marumo a **Mokutu**,
Ka hlolega go šireletša thaba ya **Mokutu**,

Mongwadi o gatelela leina, bokamahlasedi, ka poeletšo-kgokanyi gore mmadi a lemoge bohlokwa bja ona - mahlasedi a bonegela tshenyo ya gaMokutu. Mahlasedi ao a dira gore MmaMorati a kwešiše mathata ao. Ka gona a emela badimo; a gatelela bophelo - go phološwa ga Letlaka.

Badimo

Badimo e boeletšwa matlakaleng a 18, 21, 22, 25, bjalobjalo:

Badimo bešo ba ga seetšwana, (letl.18)

"Badimo bešo le se ntlogele hle, " (letl.21)

"Badimo bešo, fang monna yola maatla hle ...
(letl.22)

Ge badimo ba mpefeletše ga go molato, (letl.25)

Maina ao (mahlasedi le badimo) a a boeletšwa go gatelela (motho) mathata, go feta pele gape a gatelela (badimo) tshepišo, tshepo go badimo goba ona maatla a badimo.

(c) Mafokwana

Mongwadi o boeletša mafokwana go gatelela tšeo MmaMorati a di bonago (e sego tše a di dirago), tshenyo. O re (letl.17):

Maboto a wele,
Merakwana e phušutšwe,
Dintlo di sekame!!!

Letlakaleng la 19 o no re:

Dintlo di sekame,
Maboto a wele,
Malapa a phušutšwe,
Merako e sekame ...

Mo moreti o hlalosa atmosfere goba moya ka tikologo. Ka tshwantšhokgopolo ("imagery") yeo mmadi o kwešiša maemo ao motse wa gaMokutu o lego go ona - tshenyo. Ka gona taba yeo ya go wa ga maboto e na le seo e se gatelelago (e lego tshenyo ya gaMokutu). Yona tshenyo yeo ke ye e tletšego ka gobane mafokwana ao a mararo ao, a na le molaetša o tee - tshwantšhišo. Ke ka baka leo thapelo ya MmaMorati e bolelago tlalelo le tahlego. Moreti o boeletša kgopolo yeo gore e lemogwe ka botlalo. Go tlo lemogwa gore mo go gatelelwa elemente ya ditiragalo - maatla ao a bonwago ke MmaMorati. Ke yona tiragalo yeo e tšwetšago "Lotola ngwana" pele.

Modiro wa poeletšo

Poeletšo e šoma mošomo wa go lemoša babadi thulano goba kgogedi. Go boeletšwa madiri, mafokwana le maina go gatelela mathata a MmaMorati, tshenyo yeo e bonwago ke MmaMorati. Tlalelo le tahlego tšeo di hlalošwa ka dika: dikai, diswantšho le atmosfere. Ka boripana re yo bolela ka dikgopolo tšeo"

(a) Dikai

Fela o diriša dikai ka boati mo thetokanegelong ya gagwe. O re (letl.12).

Mahlasedi a sabalala le lefase la Ratšohle,

Mahlasedi a emela badimo; ke badimo ba gaMokutu. Ka fao a emela gape le maatla a badimo go gatelela bophelo. Ka gona a emela bophelo.

(a) Diswantšhišo

Moreti o re (letl.13)

Ee, a kgoma le hlogo tša dithaba mahlasedi,

Mahlasedi a emela barongwa (badimo) ba Bokgalaka. Ke bona ba rwalelago lesea le MmaMorati "gae". Dithaba tšona di swantšhwa le Bokgalaka. Dithaba di godimo, ke badimong. Ke gona fao lesea le mmalo ba tšwago ba bilego ba yago. Taba yeo e lebane le moko wa ditaba wa **Sebilwane**.

(c) Atmosfere

Mongwadi o re (letl.19):

Dintlo di sekame,
Maboto a wele,

Kgopolo yeo ke seswantšokgopolo. Ka gona e emela tshenyo. Tikologo yeo ya motse wa gaMokutu a hlalošwa ka moya. Ka gona mmadi o kwešiša maemo a motse wa gaMokutu. Mongwadi ka tlhalošo yeo o dira gore re ikhwetše re itswalanya le boMmaMorati; re ba kwela bohloko. Ka fao ge, mongwadi o lebanya tshenyo le bophelo ka tsela ya tshwantšhokgopolo. Tshenyo yeo ke lehu leo le welago Mokutu, leo le bogetšwego ke MmaMorati. Tebanyo yeo gape e lebanywa le go phologa ga bophelo (lesea).

Poledišano

Ge a hlatholla kgopolo yeo Groenewald o re (1991:49):

Ka lehlakore le lengwe poledišano ke tebelelo ("viewpoint") ye e itšego ye bohlokwa, ka gobane e emela mmakgonthe, nnete; ke polelo ye e lego therešo, nnete. Ga se polelo ya mongwadi goba molaodiši ye a e šomišago ge a laodiša ditaba tše di lebanego le therešo, nnete. Poledišano ke therešo ye e sekegilego.

MmaMorati o re (letl.18):

"Wena o thaba ya gaMokutu,
Mpotše, na ke kae mo? Bešo ba kae?
Basadibagolo ba gešo ba kae?
Ba kae bommakgoši wa gaMokutu ..."

MmaMorati o bolela a nnoši. O diriša polelonoši. Re kgona go kwa mafahla a gagwe - seo se mo dutšego pelong. O tšwela pele ka yona poledišano yeo ge a rapela badimo ba gaMokutu mo letlakaleng la 21:

"Badimo bešo le se ntlogele hle,"

MmaMorati o lebane le mathata a tshenyo; o a rapela. Mongwadi o tšwela pele go diriša poledišano go tšwetša pele ditaba tša gagwe (letl.24):

"... Jonna ... we ... malome re tlo reng,
Re tlo reng, batho ba jelwe keng?"
A fetola Nonyana Bokgalaka a re:
"Ke gobetše, motlogolo, ke gobetše gagolo,
..."

MmaMorati o bona tshenyo (mathata); o holofela gore mathata ao a tlo rarollwa ke malomeagwe. Ke ka fao mo a mo kgopelago thušo go tšwa mathateng ao.

Fela o diriša gape le tlalelo ya MmaMorati go tšwetša ditaba pele. Go sa na le potšišoretoriki yeo Fela a e dirišago bokathekniki. Groenewald (1991:21) o re ke kgopolo yeo e fetolago tebelelo ("change of view-point"). Serudu (1989:41) yena o hlatholla kgopolo yeo go re:

Ke potšišo yeo e botšišwago eupša e sa tsomego karabo. Nepo ke go gatelela taba go feta ge e bolelwa thwii. Mongwadi o hlohla mmadi gore a mo fe tsebe ba kgone go šogišana seo a se bolelago.

Mmoledi o bolela tšeo a di bonago go gatelela taba go feta ge taba yeo e bolelwa thwii. Mongwadi ke MmaMorati o bona tshenyo gomme a hlohla mmadi gore a mo fe tsebe go rarolla, seo a se bolelago, mmogo; ka go dira bjalo o dira gore mmadi a bone moanegwa ka mahlong a gagwe. Ka go fetola tebelelo yeo, o swantšhiša ka go rulaganya. Ka go realo go ka no thwe phetolo ya tebelelo yeo ke tshwantšhothulaganyo. MmaMorati o re (letl.18):

Motse wa gona nka o swana le wa gešo?
Thaba ya ntshe e a swana le ya gešo?

Tšeo MmaMorati a di bonago, tshenyo, di a mo hlobaetša, ka gona taba yeo e lebana le khuduego. Seo moreti o se dira gore mmadi a lemoge thulano/kgogedi, ka go gatelela ditaba gore mmadi a rato tseba lebaka. Potšišoretoriki e na le kgegeo ka gobane mmadi o tseba gore ke "motse wa gešo". Mo MmaMorati o gakanegile; o ka re ga a sa tseba felo fao a swanetšego go go

tseba go phala mmadi. Ka potšišoretoriki yeo mongwadi o godiša maemo a mmadi le tsebo ya mmadi.

Kelonako

Elemente ya tiragalo e ka akgofišwa, ya diegišwa goba ya lekana. Moreti wa Sebilwane yena o diegiša ditiragalo tša gagwe ka thekniki ya kelonako. Tlhaselo ke selo sa go tšea nako ya go feta yeo Fela a e anegago, empa mongwadi ka go hlaloša dilo tše ntši tšeo di sa amanego le yona, tlhalošo, o a e diegiša. O diegiša nako ka go boeletša ditiragalo, bjalo ka go wa ga maboto, go no gatelela bohlokwa bja tiragalo yeo ya mathata ao a bogetšwego ke MmaMorati. Mohlala (letl.19):

Dintlo di sekame,
Maboto a wele,

Kgopolo yeo e boeletšwa gantši (matl.17, 19 le 23). Ka go boetša kgopolo yeo, kelonako e gatelela mathata ao a MmaMorati. Tiragalo yeo (mathata a MmaMorati) e a diegišwa gore go lemogwe bohlokwa bja yona ka botlalo.

Tekolanthago

Fela o re (letl.17):

Maboto a wele,
Merakwana e phušutšwe,
Dintlo di sekame!!!

Kgopolo yeo e gopotša MmaMorati mathata ao a go ba go ona. MmaMorati o gopola tša boitshehong, ke gore go wa fao ga maboto go mo gopotša matshwenyego ao. Ka fao Fela o fapantšha tshenyo yeo MmaMorati a e bonago

le yeo yena le lesea la gagwe ba e hlologetšego. Ga ešita le yona tiegišo yeo ya nako o ka re e fapantšha goba gona go tiiša phapano gare ga tshenyo le bophelo, taba yeo e lebanego le moko wa ditaba: Go lotola ngwana ...

Nepišo

Fela o re (letl.22):

A bolela ka pelo, a re go badimo;
'Mo feng maatla a nthuše ... hle,"

Kgopolo yeo e a nepišwa ka gore e bona dilo ka mahlo a moreti gammogo le MmaMorati. Mathata ao a MmaMorati Fela le yena o a bona ka leihlo la khuduego, mola gape MmaMorati a hlalosa kwelobohloko ya gagwe. Taba yeo ya go nepiša e dira gore rena babadi re ikhwetše re šetše re itswalanya le tiragalo yeo ya MmaMorati (mathata a gagwe). Ka go nepiša Letlakaduma, MmaMorati o gatelela mathata a gagwe, ka lebaka la gore thapelo yeo MmaMorati o e lebantšha go badimo mabapi le motho yo a mmonago.

Kakaretšo

Ditiragalo tša Sebilwane, Fela o a di diegiša go gatelela bohlokwa bja tšona. O di diegiša ka go fela a boeletša dikgopolo tšeo a bonago di le bohlokwa go swana le go wa ga maboto le mahlasedi le thapelo. Ka go realo mongwadi gape o diegiša dilo tše ntši tša go ba le kamano le tšeo go bonalago di le bohlokwahlokwa.

Go tloga fao re yo nepiša dithekniki tša go lebana le: Go phološwa ga Letlakaduma. Dithekniki tšeo tšona ke tše di latelago: Poeletšo, tekolanthago, tekolapejana, boipoeletšo, nepišo le leboo.

Poeletšo

Moreti o hlaloša phološo ya Letlaka ka go boeletša mahlalosetšagotee: Mo matlakaleng a 21 le 22, Fela o re:

A mo hlohlora, a mo phumula, (letl.21)
Mokaka o šiša, matswele a rothiša lebese,
(letl.22)

Go ya ka taba ("context") mahlalosetšagotee ao a ka godimo a bolela selo se tee: Go hlohlora le go phumula di bolela go phološwa ga Letlaka - o epolwa fase. Ka gore tšeo MmaMorati a di dirago di lebane le tirišo ya mahlalosetšagotee ao. Yona taba yeo e gatelela khuduego ka go boeletša tlhalošo e tee ka mantšu a go fapana. Ke gore taba yeo e bolela seo MmaMorati a se dirago - go phološwa ga Letlakaduma.

Tekolanthago

Go tšwetša ditaba pele, moreti o diriša thekniki yeo, tekolanthago. Kgopolo yeo Serudu o e hlaloša ka go re (1989:45):

Ke tsenatseno ya moela wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo kanegelong goba pading ka nepo ya go ukama ditiragalo tšeo di šetšego di diregile eupša di nago le kamano le tša bjale.

Moreti o re (letl.24):

"... Jonna ... we ... malome re tlo reng,
Re tlo reng, batho ba jelwe keng?"

Mo letlakaleng la 25 o re:

MmaMorati a tlelwa ke mogopolo wa ngwana!

Dikgopolo tšeo di bega ka fao MmaMorati a bego a gopola ka tšona morago: Tlhaselo, phokolo le tlaišego tšeo di mo diragetšego. Di be di fela di boaboa kgafekgafe kgopolong. Gomme sona seo se be se mo hlobaetša gore a ikhwetše a dira se sengwe; a rapela badimo ba gabo; a bile a emaema go phološa malomeagwe, Letlaka. Moreti o fapantšha tahlego le phologo. Mmadi o tseba ge go boletlwa ka Letlaka gore phologo e gona. Ye ke thekniki yeo e godišago gore sehloa e be sehloahloa.

Tekolapejana

Serudu (1989:45) o hlalosa kgopolo ya tekolapejana go re:

... ke thekniki ye mongwadi a e dirišago ge a rata go tšweletša seo se tlogo direga mafelelong goba seo se utollago gannyane ditiragalo tše di sa tlogo direga ka moragonyana mo pukung ya gagwe.

Fela o re (letl.12):

La hlaba letšatši la hlaba gabotse,
La hlaba bohlabela bja ka mehleng.

Ka go hlaloša tikologo ka atmosfere mmadi o šetše a tseba seo se yago go diragalela Letlakaduma gore phološo e gona. Ka gona go fapantšha ka go šomiša thekniki yeo, pheny e a gatelelwa gore ditaba di lebišwe sehloeng. Ke gore letšatši leo le hlabago ke seka, le emela go loka; go loka ge go akaretšwa ga

Letlaka, le ge kudu go šupa phološo ya lesea (bophelo). Ge le hlaba bjalo le re utollela gore morago ditaba di tlo loka le ge go le mathata ao a iphilego maatla.

Taba yeo ya go hlaba ga letšatši e swana le ya mahlasedi ao boMmaMorati ba a šalago morago ge ba le tseleng ya go ya Bokgalaka.

Moreti o re (matl.36-37)

MmaMorati o šala mahlasedi morago,
A bona a tia hlogo tša bohlabela.
Gona moo re lebilego.
Ke moo re lebilego.

Seo se ra gore boMmaMorati ge ba le tseleng ba bona dithaba kua pele - ke gona moo ba yago, "gae", badimong. Ke gore ba tšwa bodikela (gaMokutu) ba ya moo ba go tsebago ka taelo ya Letlaka, bohlabela (Bokgalaka). Yona taba yeo e swaragana le moko wa ditaba e lego 'boloka ngwana yoo wa badimo, o tlo go fihliša badimong'.

Boipoeletšo

Rimmon-Kenan o hlatholla kgopolo yeo ka go re (1983:56):

Frequency involves repetition, and repetition is a mental contrast attained by an elimination of the specific qualities of speech occurrence and a preservation of only those qualities which it shares with similar occurrences.

Taba yeo e bolela gore dilo tša go swana di bolelwa gantši, go lemošwa bohlokwa bja tšona. Taba yeo e bonala ka thapelo ya MmaMorati. MmaMorati o rapela leboelela gore badimo ba be ba mo fe thušo ya go phološa Letlakaduma, yoo a nago le lehutšo la gore o tlo hlakodiša lesea la gagwe. Ka go bolela dithapelo tšeo ka moka re lemošwa bohlokwa bja seo a se rapelelago - tlhakodišo ya lesea. Fela o re (letl.21):

"Badimo bešo le se ntlogele hle,"

Letlakaleng la 22 o tšwela pele ka go re:

"Badimo bešo, fang monna yola maatla hle..."

Ka fao boipoeletšo bo gatelela mathata ao a aparetšego MmaMorati, gomme gape bo bile bo diegiša kelonako.

Nepišo

Groenewald (1991:16) o hlatholla nepišo gore ke ge mongwadi a lebanya moanegwa goba selo go hlaloša moanegwa goba selo seo. Gantši o šomiša thekniki yeo ge a rata gore mmadi a ikgweranye le moanegwa yo a itšego; o diriša thekniki yeo ya go lebanya ge a bolela. Moreti ge a hlaloša tšeo Letlaka a di bolelago, rena babadi re kgona go bona Letlakaduma ka mahlo a MmaMorati. Ke gore Fela o nepiša MmaMorati ka Letlaka. Mohuta wo wa nepišo ke wa phetogatebelelo ka gore mongwadi a nepiša moanegwa ge a nepiša yo mongwe. Taba yeo e bonala ka poledišano ya MmaMorati le Letlaka (letl.24):

"... Jonna ... wee ... malome re tlo reng,
Re tlo reng, batho ba jelwe keng?"

A fetola Nonyana' Bokgalaka a re:

"Ke gobetše, motlogolo, ke gobetše gagolo",

Moreti o šomiša gape le nepišo ya kgonthe; ye yona ke nepišo ya mongwadi ka boyena; mongwadi o a nepiša. Fela o dira gore re gwerane le MmaMorati ka go re (letl.24):

Gobane a mo tseba monna yo,
Gobane monna yo e le malomeagwe,

MmaMorati o tseba gore Letlaka o tlo mo thuša tshenyong (lehu) gomme ka taelo ya Letlaka o phologela badimong (bophelo). Ka go realo moreti o diriša thekniki yeo go gatelela thulano (lehu le bophelo) go tšwetša moko wa ditaba pele.

Leboo

Fela o hlaloša thapelo ya MmaMorati ka leboo. Leboo la mathomo o rapela badimo gore ba mo fe maatla a go kgona go ema:

"Badimo bešo, ake le mpheng maatla,
Mpheng maatla badimo bešo ke eme"; (letl.16)

Morago ga thapelo yeo badimo ba mo file tsebe ya go theeletša sellwana sa lesele la gagwe sa go tsenelela pelong. A re o tloša leswika a palela. MmaMorati a boa gape a rapela badimo ba gabo go mo thuša go hwetša lesele la gagwe ka mpeng ya lefase:

"Badimo bešo le se ntlogele hle,
Ake le se ntlogele; ke gakanegile ..."
(letl.21)

Ka thapelo yeo badimo ba mmontšha Letlaka yoo a bego a epetšwe ka matopeng a gaMokutu. Leboo la boraro ebilego e le la mafelelo leo le bilego le bopa sehloa, MmaMorati o rapela badimo go hlakodiša Letlaka le go mo fa maatla a go phološa lesea:

"Badimo bešo, fang monna yola maatla hle

...

A nthuše go ribolla swika lela !!"

Ka thapelo yeo ya leboo, badimo ba ile ba mo thuša go tsoša Letlaka gomme a kgona go phološa lesea leo la gaMokutu. Ka fao maatla ao a leboo ke go gatelela bohlokwa bja thapelo ya MmaMorati.

Phetho

Tšwetšopele e kwešišega gabotse ge e sekasekwa go ya ka dielemente tša kanegelo; baanegwa, ditiragalo le tikologo.

Baanegwa

Re lemoga semelo sa MmaMorati ka mathata a gagwe. Mathata ao a gagwe, ao a bilego a mo hlohleletša kgotlelelo, a dira gore MmaMorati re mo tsebe e le yo bogale: O swara thipa ka bogaleng go phološa lesea la gagwe . Mathata ao a MmaMorati a godiša kgogedi go mmadi: Go rato tseba gore afa o tlo atlega mathateng ao a gagwe.

Ditiragalo

Moreti o diegiša nako ka go boeletša ditiragalo go gatelela bohlokwa bja tšona: Ditiragalo tšeo di diegišwago ke tša ge MmaMorati a bona mathata a

tshenyo ya motse wa gaMokutu. Taba ya go diegiša ditiragalo e tliša kgogedi.

Tikologo

Seswantšhokgopolo sa go wa ga maboto a motse wa gaMokutu se hlaloša tikologo ya motse wa gaMokutu ka botlalo. Tikologo yeo ya gaMokutu e hlathollwa ka moya/atmosfere. Ka gona mmadi o kwešiša seemo sa gaMokutu. Tlhalošo yeo ya tshenyo e dira gore babadi ba itswalanye le boMmaMorati ka gore ba kwelwa bohloko. Ka go dira bjalo mongwadi o lebanya tshenyo le bophelo (thulano) ka mokgwa wa seswantšhokgopolo.

3.5 Sehloa le tlemollahuta

Sengwalo se, Sebilwane, bjalo ka dingwalo tše dingwe se na le mathomo e lego ona matseno, mmele le bofelo, e lego taba yeo e bopago sehloa le tlemollahuto. Sehloa se bolela thulano mola tlemollo ya lehuto yona e lebane le tlhalošo. A re tšeeng mohlala ka go akaretša sengwalo. Ge e le paditseka, sehloa se hlaloša go utolla sephiri, ke gore go utolla leina; a mmolai ke mang? Tlemollo ya lehuto ya gona e hlatholla sephiri seo, ke gore ke ka lebaka la eng mmolai a hlotše polao (a bolaile). Bjale mo go Sebilwane, sehloa se bolela go phologa ga leseala la gaMokutu. Taba yeo e lebanego le go khutela sephuthana (lesea); taba yeo e lego thulano. Ge e le tlemollo ya lehuto, gona go hlaloša bohlokwa bja khomolo ya go hlalošwa mathomong a Sebilwane mo mafelelong. A re hlatholleng dikgopolo tše pele:

Sehloa

Groenewald (1991:30) o bona kgopolo yeo ya sehloa ka go e swantšha le molato woo o sohlilwego ke banna

kgorong gomme ba letetše ge go rema selepe sa kgoši. Taba yeo e fediša kgogedi. Serudu le yena o fo bea tlhalošo ya gagwe mabapi le kgopolo yeo ka go re (1991:41):

Ke karolo ya kanegelo goba papadi le ge e le kanegelokopana moo kgakgano e fihlago magomong. Re ka re ke makgaolakgang ka ge ka morago ga yona go sa hlwe go na le thulano goba phaphano. Mathata a rarolotšwe.

Maibelo le ba bangwe (1991:5) bona ba bona taba yeo go ba seremo:

Ge go thwe bothata bo fihlile sehlweng/sehlweng/seremong re ra gore go ka se hlwe bo tšwela pele go gola. Sa bjona ke go rarollwa.

Go no tlaleletša fao go ka dio thwe ge e le lenti le ngangegile moo bjale le lebanwego ke go kgaoga, ruthu! Se segolo ke gore ga go sa le mathata; a rarolotšwe. Ke ka lebaka leo sehloa se bapetšwago le thulano; go swanetše go ba tekanyetšo. Serudu (1991:41) o gatelela taba yeo ge a re sehloa "ke makgaolakgang ka ge morago ga yona go sa hlwe go na le thulano goba phapano". Mathata goba thulano ya Sebilwane e lebane le tshenyo ya motse wa gaMokutu; gabotse Fela (letl.10) a re:

Phiri sa phuthana le MmaMorati wa sona
Se khutetše ruri ...!

Maatlakgogedi a a gola ka gobane MmaMorati ga a na maatla a go phološa lesea. Go phologa ga lesea ke makgaolakgang ao Serudu a bolelago ka ga ona; ge

mathata ao a ka rarollwa gona go tlo ba tekanyetšo gare ga thulano le sehloa. Tekanyetšo yeo e hlalošwa mo letlakaleng la 26 ge Fela a re:

A tsena bogale bja sona gara maswika,
A laela mosadi gore ba goge ka bobedi.
Gatee lewika la boela morago!
MmaMorati a itahlela ka gare!
A topa lesea le ntše le ragaraga
A le topa sehubeng sa mosadi yo mongwe,

(b) Tlemollahuto

Maibelo le ba bangwe (1991:5) ba no hlaloša taba yeo ya tlemollo gore ke tharollo ya bothata ka gore mongwadi o re ahlolela bothata bjoo ka gore bjale gona bo ka se hlwe bo sa golela pele. Ge e le selepe sona bjale se lebane le kutu ya mohlare gore ditaba di tle seremong sa tšona; molato o tšwe ka kgoro.

Tlemollo ya lehuto e tiišetša tekanyetšo ye e lego gare ga mathomo (kalotaba) le bofelo bja ditaba tšeo di hlalošwago. Tlemollo ya lehuto ya Sebilwane e ngwadilwe ka botlalo; ke matlakala a lesometee (matlakala a go tloga ka 26-37). Ka ge tlhalošo yeo e tletšego e lekanyetša le tlemollo ya lehuto, dikarolo tšeo di swanetše go hlokomeđišišwa gape. Ge di badišišwa gabotse, go tlo lemogwa gore go lekanyetšwa:

- Tshenyo (go bolaya batho ba gaMokutu) le tokišo (go phološa lesea)
- Go tšwa badimong (letl.7: "Ke madume a tšwago Bokgalaka badimong") le go ya badimong (letl.37: "Re tlo mo diša ngwana'badimo, a ba' re fihliša gae").

Kalotaba ya Sebilwane e lebane le tlhaselo ya motse wa gaMokutu; ke gore manaba a gaMokutu a šwahlela batho ba gaMokutu bošego ba sa itebetše; batho ba bolawa gwa šala marope fela. Ka gona tlhaselo yeo e bolela tshenyo ya gaMokutu; ka gona tshenyo le tlhaselo ke tšona tše bohlokwa mo kalotabeng ya Sebilwane.

Ka lehlakoreng le tlemollahuto e lebane le go phološwa ga lesea la gaMokutu. Ke badimo ba gaMokutu ka Letlakaduma ba phološago lesea. Ka gona mo tlemolong ya lehuto go rotoga kgopolo ya go lokiša ditaba gore di boele sekeng sa tšona.

Go tšwela pele go tlo lemogwa gore gape mo kalotabeng, ke gore pele ga thulano/tlhaselo go gatelelwa pele go ya lesea la badimo ba gaMokutu. Tiragalo yeo ya pele go e hlalošwa ka atmosfere, ke gore khomolo. Fela o re: (letl.5):

Go rile tu... u... u... u...
Ka moka go rile tu-u-u-u...

Go gatelela gape khomolo yeo (letl.7) o re: "... go rile tu... u... u... u... Ao!! ŠAKWE!!! Keng na!"

Ka gona sehloa sa kalotaba ke thulano ka tsela ya kgatelelo ya khomolo yeo e bego e foka motseng wa gaMokutu. Atmosfere yeo e lego ya tlhago, ke gore khomolo yeo bjale e fetoga seka. E fetoga seka gore e lebane le tšhoretšo ya lesea, ke gore sebopego seo ngwana a lego go sona.

Gape mo go gatelelwa modiro wa Letlakaduma. Ka lehlakoreng la sehloa Letlakadumo o re (letl.30):

"Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi,
Ke wa badimo ba tšhaba sa gaMokutu,

Mo lotole o tlo go fihliša gae."

Ka go realo Letlaka o bolela tšeo di lebanego le moko wa ditaba, e lego taba ya go ya ga MmaMorati le lesea (go boela) badimong; taba yeo e lebanego le tlemollo ya lehuto, Moreti o re:

MmaMorati a šala mahlatedi morago
A bona a itia hlogo tša bohlabela.
Gona moo! Gona moo!
Ke moo re lebilego
Nna le Tilu le Mphaka, ...
Tilu pele, mosadi le ngwana ka mohlana,
Mphaka morago ... (matl.36-37)

Ka lehlakoreng la kalotaba mabapi le taba ya ngwana wa badimo, mongwadi o re (letl.7):

Madume a ngwan'e monnyane ...
Ke madume a tšwago Bokgalaka badimong;

Taba yeo yona e gatelela go tla ga lesea gaMokutu.

Sepheho

Sehloa le tlemollo ya lehuto tša Sebilwane di lebane le dikarolo tše pedi (e lego): Sehloa seo se fedišago maatlakgogedi; le tlemollo yeo yona e hlalošago tšeo di anegilwego gore e be seka goba seswantšho. Sehloa ke seswantšho ka kgatelelo ya go phologa ga lesea, ke gore go utwa ga sephuthana seo e lego seka sa bophelo. Tlemollo bokaseka ke go hlaloša khomolo ya go lebane le tšhireletšo ya lesea. Go gatelelwa gape le mošomo wa Letlaka: Go lotola ngwana ... Yona polelo yeo e lebane le moko wa ditaba: taba ya go ya goba go boela badimong. Go tlaleletša fao go epollwa ga Letlaka le gona go lebane le tlemollo.

Mongwadi, go tlo lemogwa gore o diriša thulaganyo go bušetša tekanyetšo yela ya go senywa ke kalotaba sekeng. Go tlo lemogwa gape gore moreti o re go tšwetša sehloa le tlemollo ya lehuto a tšwele pele go laodiša ditaba tše dingwe, yona taba yeo e sego ya letelwa ke mmadi,; ka gore mmadi o lebeleletše gore bjale ditaba di fihlile seremong. Thulaganyo ye bjalo mafelelong mongwadi, Fela, o e diriša ka nepo. Nepo yeo ke ya go lekalekanya kalotaba ka lehlakoreng le, le sehloa le tlemollahuto ka go lela, gore e be tekatekano ("balans") ye e kgotofatšago ya sengwalwa seo sa gagwe, Sebilwane.

4. KGAOLO YA BONE

4.1 Mongwalelo

4.1.1 Matseno

Kgopolo ye e hlalošitšwe kudu mo kgaolong ya pele. Nepokgolo ya kgaolo ye ke go nyankurela le go tsinkela thetokanegelo ya Sebilwane ge e lebantšhitšwe le bokgabo bja mongwalelo. Mo go ya go senkasenkwa thuto ya mongwalelo ka botlalo go ya ka fao e hlathollwago ke boramongwalelo, kudu ba sebjalebjaale. Jefferson le Robey (1989:66) ge ba senkasenka kgopolo yeo ba fo re:

... the task of the stylistician was then to analyze the contrast between the linguistic structure of the device and that of its immediate context ...

Wo ke wona modiro wo mogolo wa ramongwalelo ge a swaragane le kgwarakgolo ye ya tshekatsheko. Taba yeo e bontšhwa ka kgatelelo ya tirišo ya polelo. Biays le Wershoven (1983:227) bona ge, ba thekga taba ye ka go dio re:

When you are examining the overall style of the poem, consider the level of language and sentence structure of the poem. Does the poet use deceptively simple language to express complex ideas? Or are both the language and the ideas comparatively simple to grasp? Is the sentence structure complicated, is the language elevated and formal?

Banyakišiši bao ba bolela go ba gona ga tebanyo ya manyakišiši le phapantšho di se kae tša mongwalelo; ga

ba ešo ba hlaloša kgopolo ye, mongwalelo. Ka fao, se bohlokwa thutong ye ke go tseba gore mongwalelo ke eng; bohlokwa bja wona mo dingwalong gona ke eng; mongwalelo o lemogwa bjang; go nyakišiša mongwalelo go tlo tšea tsela efe; bjalobjalo. Dipotšišo tšona tšeo le tše dingwe tše re tlogo di lemoga ge ditaba tšeo ka moka di bolelwa, di swanetše go hlalošwa pele.

Potšišo ya mathomo ye re nyakago go e araba ke ya go re: Na mongwalelo ke eng? Céline o lebantšha mongwalelo le khuduego. O re (1974:934):

"Les idées, rien n'est plus vulgaire, Les encyclopédies sont pleines d'idées, il y en a quaranté volumes, énormes, remplis d'idées ... Ce n'est pas mon domaine, les idées, les messages. Je ne suis pas un homme à message. Je ne suis pas un homme à idées. Je suis un homme à style."

Ge a hlaloša mongwalelo gona o re (1974:933):

"Vous savez dans les Écritures il est écrit: 'Au commencement était le Verbe.'" Non! "Au commencement était l'émotion. Le Verbe est venu ensuite pour remplacer l'émotion ... On a sorti l'homme de la poésie émotive pour le faire entrer dans la dialectique, c'est-à-dire le bafouillage, n'est-ce pas?"

Céline o re begetše se mongwalelo o lego sona; gomme yoo bjale a yago go hlaloša kgopolo yeo ke Ingarden (1960:314) ge a lebantšha mongwalelo le "die metaphysischen Qualitäten" tša sengwalo. O re:

Das literarische Kunstwerk erreicht seinen Höhepunkt in der Offenbarung der metaphysischen Qualitäten.

Dikhwalthi tšeo gape o re ke "Wesenheiten" gomme gape a ba a re ke 'das Erhabene, das Tragische, das Furchbare, das Erschütternde, das Unbegreifbare, das Dämonische, das Heilige, das Sündhafte, das Reizende, das Leichte, die Ruhe", bjalobjalo. Bohlokwa bja "die metaphysischen Qualitäten" tše ke yona tšweletšo ya khuduego. Mabapi le mongwalelo, Groenewald yena o gatelela kgopolo ya seswai. Ge Groenewald (1991:75) a fahlela kgopolo ya seswai sa mongwalelo, ka gore yena o bona mongwalelo o theilwe ka diswai tša mongwalelo ("style markers"), o dio re:

Die stylkenmerk is 'n linguistiese element wat aan die outeur se bedoeling gestalte gee.

Ge e le gore nnete gona mongwalelo o bohlokwahlokwa go ya ka fao o begwago ka gona ke borateori ba re boletšego ka bona, kudu Céline, gona fa go tlo hlokomelwa go be go kwešišwe, maikemišetšo a rena. Kerkhoff (1962:16) o hlaloša ka mo re kgonago go lemoga mongwalelo ge re bala sengwalo, o re ke:

... ein Zusammenspiel von Strukturen und Form-qualitäten, die sich an einzelnen Bestandteilen des Textes erweisen.

Go ka bopa 'Zusammenspiel' go swanetše go ba le lebakanyalanyi ("koördinende faktor") leo re ka rego ke moko wa ditaba; taba yeo mongwadi a swanetšego go e bea pele ga mahlo a mmadi gore a e lemoge. Go ya ka Kerkhoff, go na le dielemente tša mongwalelo mo sengwalweng. Tšona dielemente tše tša setaele, tšeo

di bopago polelo yeo e dirišwago, ke sona setlabelo sa polelo yeo e logagantšhwago ke moko wa ditaba woo o thakgago sengwalwa sa go ba le maikutlo. Kerkhoff o re go na le mahlakore a mararo ao a ka hlathollwago ge go bolelwa ka ga dielemente tša mongwalelo. Ka gona, mabapi le taba yeo o dio re:

... den Ausdruckswert, das ist der bewusste oder unbewusste Stilwille des Verfassers; die eigentliche Stilerscheinung, die existiert, und schlieszlich den Eindrucks wert, die Stilwirkung beim Empfänger. (1962:27)

Ka go lemoga tšeo, mmadi ke gona a ka kgonago go šupa ('identify') dielemente tša mongwalelo ge a sekaseka sengwalo. Mediro goba ona mahlakore ao a mararo a phapantšho (kgopolo ye e sa tlo hlalošwa ka morago) tša mongwalelo e tlo lemogwa gabedi, ka gobane e latelana ka tsela ye e itšego. La mathomo diphapantšho di lemogwa ge go ngwalwa; la bobedi di tlo lemogwa ge go balwa. Yona taba ye ke ye bohlokwahlokwa ka gobane e laola tshepedišo ya nyakišišo. Ke gore ge monyakišiši a thoma go bala polelo yeo o tlo lemoga:

- (a) Diphapantšho ka gobane di tšwetša tebanyo ya mongwadi pele.
- (b) Diphapantšho ge di bonagatša mongwalelo.
- (c) Diphapantšho ge di lemoša mmadi tebanyo ya mongwadi.

Bjalo ge, ge monyakišiši a thoma go sekaseka polelo yeo:

- (a) O lemoga diphapantšho ka gobane di mo lemošitše tebanyo ya mongwadi.

- (b) O kgetha diphapantšho tšeo.
- (c) O hlaloša mongwalelo ka go lebantšha diphapantšho tšeo le moko wa ditaba.

Go kwešišiša seo se yago go hlalošwa fa ka botlalo, go tlo tsomega gore go hlathollwe ka botebo kgopolo ya thuto ye re boletšego ka yona ka godimo, mongwalelo. Ge go sekasekwa setaele go tlo lemogwa polelo, gobane mongwalelo o theilwe godimo ga polelo. Polelo ye go bolelwago ka yona mo ke ya go tiiša moko wa ditaba. Go boloka lesea tseleng ya go ya badimong; yona taba yeo e lego wona molaetša wola wa Letlaka go MmaMorati wa go boloka ngwana ka polokego gore le yena a tle a kgone go fihla badimong. Ka yona polelo ye mongwadi o swanetše go dira segwera gore a ikgweranye; ee, a itswalanye le mmadi ka gobane setaele se ntšha khuduego. Mo re ka botšiša gore ke khuduego ya mohuta mang ye e tlogo tšwetša moko woo wa ditaba pele. Ye ke tebanyo ya nyakišišo yeo.

Go kwešiša mongwalelo ka bophara le bopepetla go feta ka fao go šetšego go boletšwe mo, go ya go sekasekwa setaele (sa Sebilwane) ka go no tsopola temana goba methalotheto e se mekae, gomme tshepedišo ya ditaba e tla ba ye e latelago:

- * Tsopolo ya temana (methalotheto e se mekae).
- * Kakaretšo ya temana yeo.
- * Papetšo ya tsopolo yeo le kakaretšo yeo gore go lemogwe dipharologantšho tša setaele.
- * Go hlathollwa dipharologantšho tšeo tša mongwalelo.

4.1.2 Tsopolo ya methalotheto

Bjale ka ge re šetše re boletše go tlo tsopolwa methalo e se mekae. Groenewald (1991:16) o no re ge

a tlišetša seo go bolelwago mo ka sona mabapi le
tsoполо, a re:

Tsoполо yeo monyakišiši a e kgethago e
swanetše go ba ye bohlokwa mabapi le
thulaganyo ya padi (thetokanegelo) ye e
sekasekwago.

Go swanetše go ba mabaka a a itšego ao a dirago gore
monyakišiši a kgethe temana: Temana yeo e swanetše go
lebana le moko wa ditaba, gobane ge gona go ka se be
bjalo, gona temana yeo e ka se hole selo; temana e
swanetše go lebantšhwa le moko ka ge o laola kgetho.

Go ya ka maikemišetšo a lengwalonyakišišo le,
tsitsinkelo le nyankurelo di swanetše go lebana le
temana (methalotheto) ye e lekantšwego goba e
kgaotšwego ("limited") gore go tle go kgonwe go
nyakišiša go sa tlogelwa selo. Groenewald (1991:75)
o thekga taba ye ka go no re:

Die teks kan in sy geheel geneem en ontleed
word, wat in die praktyk uiteraard 'n
reusatige opgaaf tot gevolg kan hê. Gedagtig
daaraan dat die onderdeel noodwendig die
kleur van die geheel in hom dra, is dit vir
die ondersoeker veel eenvoudiger om slegs 'n
enkele versigtig-gekose teksgedeelte te
ontleed en te beskryf.

Temana ye e kgethetšwego tsoполо mo go Sebilwane ke
ye:

Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe,
Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe
A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng. (letl.21)

E lebane le ge go thoma tšwetšopele ka gobane MmaMorati o tsoma lesea morago ga tllhaselo. Gohle go senyegile gomme go šetše batho ba babedi fela - lesea le MmaMorati. Ka go realo tsopolo e lebane le thulano. Fa go lemogwa gore bohlokwa bja lesea le MmaMorati bo lebane le thulano. Methalotheto ya mathomo ye mebedi e lebane thwii le bophelo (MmaMorati le lesea); mola methaladi ya mafelelo ya tsopolo yona e lebane le tshenyo. Ke ka fao tsopolo e nepagetšego.

Gape methaladi yeo e lebane le baanegwa ba: MmaMorati le lesea; ke bona baanegwathwadi. Tsopolo yeo e bohlokwa kudu ka go re:

- MmaMorati ge a ekwa ngwana wa gagwe a lla, o šitwa go mo hlakodiša kotsing yeo e mo wetšego.
- Ka taelo ngwana o lebane le bophelo, mola MmaMorati yena a lebane le lerato leo a swanetšego go rata lesea la gagwe ka lona.

Ka go akaretša go ka thwe tsopolo ye e lebane le moko wa ditaba ka gore lesea le MmaMorati ke bona ba bohlokwahlokwa thetong ye. Bobedi bja bona ke dikai, ka gore lesea le emela bophelo mola MmaMorati yena a emela lerato. Tšeo di šetše di kgonthišitšwe kgaolong ya boraro.

4.1.3 Kakaretšo ya temana

(a) Dipeelano ge go akaretšwa ("voorwaardes ...")

Ka lebaka la gore polelo ye nngwe le ye nngwe e bolela ditaba gammogo le maikutlo/khuduego ya mmoledi, re swanetše go akaretša polelo yeo ya Fela ka tlhokomelo ye kgolo gore kakaretšo yeo e bolele ditaba fela. Ke ka lebaka leo go nago le dipeelano tše pedi tše di laolago go akaretša temana yeo. Tšona ke:

- Go akaretša ditaba fela gore khuduego/maikutlo a se lemogwe.
- Go akaretša ditaba ka botlalo.

(b) Tshepedišo ya go akaretša tsopolo ya methalotheto yeo:

Groenewald (1991:76) o re ge temana e swanetše go akaretšwa tshepedišo e tlo laolwa ke taba ye:

Dit beteken dat die leser by die lees van die teks eers tot dié rou materiaal of inhoudslaag moet deurdring om dit hierna, met inagneming van die gestruktureerdheid daarvan, asook die vertelstrategie en tema in oordele of andersins in emosioneel-neutrale terme uit te druk, sodat die styl van die outeur hierna beskryf kan word.

Ke ka lebaka leo monyakišiši a swanetšego:

- Go kgetha mantšu a a tlogo akaretša ditaba ka tlhokomelo ye kgolo go re maikutlo a mongwadi a se be gona.
- Go šomiša mafokwana a a se nago mošito goba lebelo (le ge e ka ba se sengwe) se se laetšago/šupago khuduego: Go phetha taelo yeo go tlo šomišwa mafokwana:
- A makopana
- A a nago le sediri + lediri + sedirwa, le ge e ka ba sediri (+ lehlathi) + lediri + sedirwa (+lehlathi) (+ lehlaodi). Fela go tlo hlokomelwa gore khuduego e se ke ya bolelwa.

(c) Go akaretša

Go ya ka ditaelo tše di boletšwego ka mo godimo, re yo akaretša methalotheto ye mene yeo e tsopotšwego. Dikgato šedi:

- **Sellwana sa ngwana**

Ka kakaretšo e swanetše go ba **sello sa lesea**, (empa e sego **sellwana sa ngwana**).

- **sellwana se sepediša madi agwe**; ke gore o a tshwenyega.

- **Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe**. Methaladi ye mebedi yeo e ntšha pelaelo, pelobohloko ya MmaMorati fela. Ke ka lebaka leo e akaretšwago ka go re:

... se a mo hlobaetša.

- **A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati**.
A retologa a leba motseng.

Methaladi yeo ye mebedi le yona e bolela taba e tee fela, ka gore MmaMorati o tsoma ngwana. Le ge re ka re o (MmaMorati) mo tsoma ka phišegelo ye kgolo. Bjale re yo akaretša methaladi yeo ka go re:

MmaMorati o tsoma ngwana.

Ka yona tsela yeo methaladi ye mene yeo e ka akaretšwa ka mafokwana a mabedi a:

Sello sa lesea se a mo hlobaetša.

MmaMorati o tsoma lesea.

Seo se lemogilwego mo ke gore lefoko le lengwe le le lengwe le lebantšhwa le taba ye e itšego mo tsopolong.

Yona taba yeo e no thekgwa ke Groenewald (1991:70) ka go re:

Vir elkeen van hierdie stellings is dié dele uit die teks wat op hom betrekking het, geselekteer en hiervolgens word die stilistika uitgewys en geïnterpreteer.

Aga, tsopolo yela ya methaladi ye mene bjale e akareditšwe ka mafoko a mabedi ao re boletšego ka ona, ao e lego therešo yeo e sa kakwego gore a hloka khuduego. A hloka maikutlo ka gore temana ga e sa le theto empa ke ya mehlang ("non-poetic text"). Go tlo lemogwa gore bjale ka kakaretšo yeo re nyaka go ntšha ditaba goba diteng fela.

4.1.4 Papetšo ya tsopolo le kakaretšo ya tsopolo

- * Ka boripana go tlo no lemogwa diphapantšho fela. Se se lemogwago ka tsopolo mo, ke gore yona e bopilwe godimo ga metara, mola kakaretšo yona e hloka lefetla goba khuetšo ya lefetla la metara.
- * Tsopolo e na le maatla a maikutlo/khuduego yeo e rotogago ka botlalo tsopolong yeo e itšego, mola kakaretšo ya yona (tsopolo) e hloka maikutlo/khuduego ka gore yona e dio begwa thwii ka mokgwa wa tlwaelo. Ke pego ("stelling") ya ditaba fela.
- * Tsopolo e na le go fo swantšha ditaba ka tsela ya diswantšho, go no swana le MmaMorati ge a emela lerato, mola kakaretšo e swantšhago ka gona, ka goo, ge go bolelwa ka mohlala, MmaMorati goba sello, di no tšwelela ka lona le bopo (seswantšho) leo.
- * Tsopolo ke temana yeo go yona go retwago ("poetic text"), mola kakaretšo ya tsopolo yona e no ba dipego ("stelling") tša ditaba goba mafoko goba temana yeo go sa retwego ("non-poetic text").

Mo go tlo lemogwa gore papetšo e tšwetša khuduego pele. Khuduego ye e tlo lemogwa ka dipharologantšho tša setaele.

4.1.5 Diphapantšho tša mongwalelo

Morago ga ge monyakišiši a seno tsopola temana, a e akaretša ka mafoko a go hloka khuduego, a be a bapetša tsopolo yeo le kakaretšo ya yona, o napile, go ya ka Groenewald (1991:79):

... (he) then proceeds in detecting the style markers interpreting the facts thematically.

Fela pele re ahlaahla phapantšho anke re re swari kgopolo ya leswao la mongwalelo ("style marker"). O (1991:80) tšwela pele go hlalosa go re ke:

... a linguistic element which conveys the author's intention. Style, therefore, becomes a reality only when the style markers are thematically coordinated within the text.

Le ge kgopolo ye e le gore e boletšwe mo, ka ge e le yona mothekgi wa phapantšho ya mongwalelo, ke gore ge go bolelwa ka diphapantšho tša setaele, go šupša yona kgopolo ye. Mongwalelo o swaiwa ka diphapantšho. Phapantšho go thwe ke lereo leo le kgethologanyago selo go dilo tše dingwe. Serudu (1989:42) yena o hlaloša kgopolo ye go re:

... ke mokgwa wo e sego wa tlwaelo wa go diriša mantšu go tšweletša tlhaloso ye mpsha, yeo e nago le maatlakgogedi goba e gatelelago se se bolelwago.

Groenewald (1992:30) yena o re lemoša gore dipharologantšho tša setaele ke tšona di lemošwago mmadi tebanyo ya mongwadi, ke gore seo mongwadi a se lebantšego ge a ngwala sengwalo. Ke ka lebaka leo Groenewald (1991:6-7) a nogo re:

Setaele ke kamano/tshwaragano/kgokagano ya dipharologantšho/dika tša setaele

- Kamano/tshwaragano/kgokagano yeo e lebane le moko wa ditaba/morero.
- Dipharologantšho/dika tša setaele di hwetšagala polelong. Ke modumo, segalo, fonimi ya botelele, mantšu, dikutu tša mantšu, dikafoko, mafoko le popopolelo ge mongwadi a di lebantšha le moko wa ditaba/morero.

Dikapolelo, mošito, lebelo, bj.bj. ke tšhomišo ya diphapantšho/dipharologantšho/dika tša setaele.

Ge go sekasekwa dipharologantšho tšeo go tlo lemogwa:

- Medumo le melodi. Ge go bolelwa ka melodi go no bolelwa ka mošito le tempo, gomme e lebane le: mantšu, dikafoko le mafoko. Ge go bolelwa ka medumo gona go bolelwa ka: ditumanoši, ditumammogo le dikatumanoši.
- Kamano ya tlhalošo. Yona e akaretša popapolelo, ditlhalošo tša mantšu, papetšo le phapantšho tšeo e lego dikapolelo.
- Poeletšo, yeo e bolelago sekafoko, lentšu le kutu le mofime.

Diphapantšho tše tshekatshekong, di tšweletša khuduego e lego tlhomphe, lerato, lešoko, bonolo, bolo, toka,

bjalobjalo ka gore ke tšona dipharologantšho tšeo di tšwetšago moko wa ditaba pele - moko woo e lego go hlokomela ngwana ka lerato gore MmaMorati le yena a kgone go goroga ka polokego badimong. Khuduego yeo e lebane le mongwadi/mmoledi ka gobane:

- E tšwetša maikutlo a gagwe pele mabapi le moko wa ditaba.
- E tswalantšha mongwadi/mmoledi le mmadi.

Diphapantšho tšeo di ya go arolwa ka dikarolo tše pedi ge di sekasekwa:

- Mošito le tempo
- Diphapantšho tše dingwe.

4.1.5.1 Mošito le tempo

Go thwe go elela ga molodi wa sereto le ge e ka ba kanegelo, go bitšwa mošito. Kelelo ye go bolelwago ka yona, e laolwa ke segalo sa lentšu le ka fao le ka telefatšwago ka gona ge le bitšwa ("pronounced") mo mothalotheong ge go retwa goba ge go balwa goba go bolelwa. Heese le Lawton (1983:13) ba re ge ba hlatholla kgopolo yeo go re:

... a word meaning 'flow', can perhaps best be defined as the sense of movement created by the writer's use of emphasis and tempo.

Ge ba tlaleletša taba yeo ya kgatelelo, Woolfe le Hampton (1984:199) bona ba no re:

Rhythm is the space of which the words flow, where you pause, where the emphasis falls.

Milubi (1983:9) o tloga a kwana gabotse le borateori ba ka gore o dio bea taba ya gagwe ka go re:

Rhythm is an effectual movement of "flow" that is brought about by the poet's use of emphasis and tempo.

Go tla lemogwa gore go ya ka Woolfe le Hampton (1984:199) patrone ka moka ga yona ya modumo mo seretong, e na le khuetšo ye kgolo mošitong;

All the sound patterning in a poem affects the rhythm, which will stumble or flow, speed up or slow down, depending on the use of hard or soft sounds, long or short words, repetition, rhyme, etc.

Mošito wo wo boima goba wo bobebe goba woo o tšweletšwago ka poeletšo (kgopolo ye e tla bolelwa ka morago) goba mantšu a matelele goba a makopana, goba woo o ka bontšhwago ka modumo wa godimo goba wa fase, ke wona wo re o thabelago ka ge o re tsikinya maikutlo. Go thekga seo Richards (1987:229) o okeletša ka go re:

... a rhythm of the mental activity through which we apprehend not only the sound of the words but their sense and feeling.

Ge a hlatholla seo mošito o lego sona, de Groot (1946:19) o dio thoma ka go re:

Hieruit kan men eigenlyk afleiden wat dan wel het meest wezenlyke van rythme in psychologische en aesthetische zin is: **een afstand van een bepaalde lengte tussen twee**

kernen van intensiteit; die afstand is
ongeveer drie-kwart seconde.

De Groot o gatelela "psychologiese" le "aesthetiese". Ka tšona o hlatholla atmosfere yeo e ka rwalwago ke mošito. O bolela ka ga kgopolo goba maikutlo ("psychologiese") le go kgahliša ("aesthetiese") tšeo ka mošito di ka lemogwago bjalo ka diphapantšho tša setaele.

Tempo yona e no sepelelana le mošito, ke kgeswa le šago, le ge e le gore yona e swaragane kudu le nako. Ge motho a bolela ka tempo o lebiša dipharologantšho tša lebelo/tekanyo ("characteristic rate") go swana le botelele le bokopana bja lefoko goba mothalotheto. Tempo e laolwa ke botelele bja lefoko/mothaladi/mothalotheto/sekafoko. Mohlala:

(1)	(2)
(a) Dikgomo di a fula	(7)
le	
(b) Dikgomo di fula thabeng	(9)

Nako: Go tloga go (1) go fihla go (2) - go a swana le ge e le gare ga (a) le (b). Phapano gare ga (a) le (b) ke gore (b) e na le lebelo ka gobane dinoko tše (9) di no lebantšhwa le tše (7).

Ka gona e tla ba nepišo ge go ka thwe tempo e amana le go phakiša le go nanya polelong. Tempo ya sereto yona e laolwa ke:

- (a) Mošito wa metara,
- (b) Mošito wa popafoko.

Mabapi le dinoko le dihloa tšeo tša maphoto a mošito:

- Ge e le dinoko tše ntšinyana, tempo ke ya lebelo.
- Ge e le dinoko di se kae fela, tempo ke ya go nanya.

Dihloa tšona di laolwa ke mellwane ya dikafoko le palo ya dinoko. Re sa tlo bolela ka ga taba yeo ge re sekaseka mošito le lebelo tša popafoko.

Kgopolo ya metara e ka se hlalošwe fa ka ge e hlatholotšwe kgaolong ya pele; fa go tlo fo hlathollwa popafoko. Fromkin le Rodman (1983:200) ba re ke patrone ya lefoko mo polelong:

That part of our linguistic knowledge
concerns the structure of sentences ...

(a) Mošito wa metara

Mošito wa Sesotho sa Leboa o laolwa ke botelele bja senoko sa pele go sa mafelelo. Mohlala, go tla bontšhwa mošito wa tsopolo (methalotheto) ka moka:

↓	↓	↓	↓	↓
Sellwa:na sa ngwa:na se sepedi:ša ma:di a:gwe				
3	3	5	2	2 1
Pe:lo e lle:la go mo khupare:tša sehube:ng sa:gwe				
1	4	6	4	2 1
A retolo:ga ge a bo:na a ši:twa MmaMora:ti				
4	4	3	5	1
A retolo:ga a le:ba motse:ng				
4	3	3	1	1

Mošito wa metara ke wa go tiiša metara fela. Mošito wo bohlokwa thetong ye ke wa popafoko; ke wona woo o tlogo sekasekwa.

Mošito le lebelo tša popafako

Ge go sekasekwa mošito le lebelo tša popafoko di ya go lebanywa le:

- Botelele bja methalotheto.
- Ge lebelo le laola dihloa tša mošito

Eupša fa re tlo thoma ka go hlaloša lebelo fela (fela ga le hlathollwe).

- * Gape mo bjale re ya go thoma go hlatholla diphapantšho tša mongwalelo woo.
- * Taba ya bobedi : Mongwalelo woo o lebane le khuduego ye bjang, ke gore diphapantšho tšeo di tšweletša khuduego efe le gona ye bjang?
- * Re yo lebantšha khuduego yeo le moko wa ditaba.

Re thoma ka botelele bja methalotheto ge re tsitsinkela:

(i) Botelele bja methalotheto

Re tšea tsopolo ya rena:

1. Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe (dinoko tše 16)
2. Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe (dinoko tše 18)
3. A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati (dinoko tše 17)
4. A retologa a leba motseng. (dinoko tše 11)

Mothaladi wa (1) o na le dinoko tše 16, wa (2) o na le tše 18, wa (3) o na le tše 17, mola wa (4) o na le tše

11. Methaladi : (1) le (3) e nyakile go lekana ka dinoko ka fao lebelo la gona le lona le nyakile go lekana. Phapano ka tempo e bonala gabotse magareng ga methaladi: (2) le (3) ; ka lebaka la phapano ye kgolo yeo ya dinoko tša methaladi yeo. Phapano ye kgolokgolo ya lebelo e bonala magareng ga methaladi ya (2) le ya (4). Lebelo la mothaladi wa (2) le a phakiša ge go bapetšwa le la methaladi ye mengwe. Mothaladi wa (4), lebelo la gona le a nanya ge le lona le bapetšwa le la methaladi ye mengwe, ka lebaka leo le gatelela phišegelo ya MmaMorati, go swara thipa ka bogaleng. Ka yona tsela yeo ya patrone ya mošito le lebelo go tšwetšwa pele moko wa ditaba.

(ii) Ge lebelo le laola dihloa tša mošito

Lebelo leo ge le sekasekwa le ya go bolelwa ge le laolwa ke dikgoro le dikhutšo. Go kwešiša se re yo tsopola temana gape.

	7		9
(a)	Sellwana	sa ngwana	se sepediša madi agwel
	6	6	6
(b)	Pelo e llela	go mo khuparetša	sehubeng sagwel
	5	4	3
(c)	A retologa	ge a bona	a šitwa MmaMorati
	5	3	3
(d)	A retologa	a leba	motseng

Sekana se (l) se emela khutšo ye nnyane, mola se (l) sona se emela khutšo ye kgolo. Mafoko (a) le (b) a bontšha go hlobaela ga ngwana. Mola (c) le (d) a fapantšha go šitwa ga MmaMorati ka baka la tshenyo; le ge a šitwa o swara thipa ka bogaleng. Ka fao lebelo le gatelela phapano yeo.

Mothaladi wa (b) o phakiša go feta yeo ye mengwe, mola wa (c) le wa (b) e nyakile go lekana ka lebelo gomme wa (d) wona o nanya go feta yeo ye mengwe; ka fao go nanya fao go gatelela dikgopolo tše di itšego ka tsela ye nngwe go tšwetša pele moko wa ditaba.

Go tlo lemogwa gore dikhutšo tše (re boletšego ka tšona ka godimo) ga di lekane ka lebelo (le tšona) ge di bapetšwa. (a) (dinoko tše 7 le tše 9) ge e bapetšwa le (b) (dinoko tše 6, tše 6 le tše 6) go tlo lemogwa gore (a) e a phakiša mola (b) e nanya. Ge go bapetšwa karolo ya mathomo ya (a) (e na le dinoko tše 7) le karolo ya bobedi ya (a) (e na le dinoko tše 9), le gona go na le phapano ya lebelo: Karolo I, e a nanya, mola karolo II, yona e phakiša. Karolo I, e a nanya, ka lebaka leo e gatelela sellwana sa leseala la MmaMorati. (b) Ke gore dinoko tše tharo tša yona, di a lekana ka lebelo: Pelo e llela (dinoko tše tharo tša yona, di a lekana ka lebelo : Pelo e llela (dinoko tše 6) go mo khuparetša (dinoko tše 6) sehubeng sa gagwe (dinoko tše 6). (c) (Dinoko tše 5, tše 4, tše 3 le tše 5) ge e bapetšwa le (a) goba (b) e a nanya ka gore go gatelelwa tše MmaMorati a di bonago - tshenyego. MmaMorati le yona, mo go (c) ka tlwaelo e swanetše go ema mathomong a lefoko, gomme fao e beilwego gona e tšwela pele go diegiša lebelo. Ka go bea MmaMorati mafelelong, e hlola gore go be mollwane wo mogolo wa khutšo magareng ga karolo ya boraro le ya bone ya mothaladi wa (c). Mollwane wo o diegiša lebelo. Palo ya dikarolwana (tše nne) tša mothaladi le yona e diegiša lebelo. (d) e nanya go feta methaladi ka moka, ka fao e gatelela lebelo - e gatelela dikgopolo ka mokgwa wo mongwe. Go ka akaretšwa ka gore, ka go dira bjalo moreti o gatelela lerato le tlhompho (khuduego) go tšwetša pele moko wa ditaba.

4.1.5.2 Diphapantšho tše dingwe (tša popafoko)

Bjale go latela dipharologantšho tše di lebanego le dipopapolelo (tše dingwe). Tšona di ya go ahlaahlwa ka go latela lenaneo le le latelago:

1. Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe

- Sellwana : -ana
- Sellwana sa ngwana : Poeletšo
- Sellwana se sepediša madi (e sego pelo): sekapolelo

2. Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe

Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe

- Pelo e ll(el)a (mothofatšo : sekapolelo)
- Llela + go : sehubeng (+modirišo-go + modirišopego)
- Sellwana : llela
- agwe : sagwe di kopantšha methalotheto yeo ka tsela ya tshwantšhišo

3. A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati

A retologa a leba motseng

- Go tsoma lesea
- Go na le magato a 2 (methalotheto ye 2):

Legato la I

(a) A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati:

- Go palelwa : (i) tatelano ya madiri
(ii) ge + medirišo
- Khuduego : MmaMorati (kwelobohloko)

(b) A retologa ...

- A retologa a leba motseng
- Poeletšo (retologa)
 - (i) Go bapetša ... ge e a bona a šitwa
... a leba motseng
- A bona tshenyo a šitwa ke tshenyo(motseng)
- Pheto : A retologa ke poeletšo e sego boipoeletšo
 - (ii) Go kopantšha (Groenewald):
 - A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati
a leba motseng (tiragalo e tee)

Legato la II

A retologa a leba motseng

- Kgotlelelo (i) Poeletšo ya retologa
 - (ii) Modirišo
 - (iii) Go hlokega ga lekgokanyi
 - (iv) Tlogelo (MmaMorati):
 - A retolo ge a bona a šitwa
MmaMorati.
 - (MmaMorati) a retologa a leba
motseng.

Khuduego:

Go thoma karolwana ye nngwe: Ya pele ke go ngwala diphapantšho tša setaele fela, moo go thoma tlhathollo ya diphapantšho tšeo.

Go fapantšhwa methalotheto ye 2 (ya mathomo) le ye 2 (ya mafelelo). Phapantšho ya mathomo e lebane le -ana Re tlo e bolela gararo:

- (a) Ge e le moselana wa sellwana.
- (b) Ge tlhaloso ya yona e gatelelwa: Sellwana sa ngwana.
- (c) Ka moo Fela a e šomišago ka gona.

- Sellwana : -ana

- (a) Mongwadi o diriša nyenyefatšo ya -ana, e sego ya -anyana/-nyana.

* -ana = nyenyefatšo + lerato/tlhompho/tumišo:
Mohlala : Sellwana (letl.7) bo- matlalwana,
malengwana, mmaseletswana (letl.5)
bjalobjalo. Go tlo lemogwa gore -ana fa e
hlatholla atmosfere/moya - khomolo, khutšo,
bjalobjalo. Mehlala (letl.5):

Le digwašagwaša tša megaditswana, ...
Tša senanatswii le mmaseletswana, ...
Bekebeke ya ona e ka re mahlwana,

* anyana/-nyana = nyenyefatšo + lenyatšo :
Mehlala : mosatšanyana, mmaseletswanyana,
mosadinnyana, bjalobjalo. Mehlala ya -ana ke
ya go šupa lerato tumišo le tlhompho mola ya
-anyana/-nyana e le ya go laetša lenyatšo.
Moya goba atmosfere yeo e lebane le moko wa
ditaba. Ka lebaka leo e gatelelwa ke
poeletšo ya -ana ge moreti a re: Sellwana sa
ngwana. Ela hloko: Mafokwana a mangwe
thetokanegelong ye ke a makopana; a hloka
mošito le go thelela. Mafoko a mohuta woo
a tseba go lapiša mmadi ge a šomišwa kudu
goba ge a šomišwa ka ntle le tebanyo.

- (b) Moreti o gatelela -ana ka poeletšo : Sellwana sa
ngwana.

(c) Go šomišwa ga -ana go tletše. Mehlala:

Moselana wa -ana o dirišitšwe ka boati mo pukung ye: bomatlalwana (letl.5).

Mongwadi mo o šupa noga; selo sa go tšhoša, ka tsela ya tlhompho, tumišo le lerato ka baka la gore go yo belegwa lesele le bohlokwa , kgoši. Gona moo letlakaleng leo, go na le mantšu ao a nyenyefaditšwego go šupa lerato, ao a gatago ka mošito o tee le bomatlalwana: malelengwana, mmaseletswana, ditšhošwan(e/a) (letl.5), mahlwana, sellwana, metsana, mollwana, botsana, dithamana, malakabjana (letl.7) bjalobjalo.

Kakaretšo

Nyenyefatšo ka moselana wa -ana e ka laetša lerato, tumišo, bonolo, tlhompho, phišego, bjalobjalo, goba gape e ka bontšha poeletšo ka go nepiša kgopolo goba dikgopolo tše di itšego. Gapegape go na le nyenyefatšo ka go nepiša kgopolo goba dikgopolo tše di itšego. Gapegape go na le nyenyefatšo ya moselana wa -anyana/-nyana go bontšha lenyatšo. Nyenyefatšo ye ga se ye ntši mo pukung mola ya -ana e phasaletše le puku ye go gatelela khuduego ya mongwadi goba molaodiši.

-ana: e laetša tebelelo ya molaodiši mabapi le lesele. Molaodiši o na le lerato. O gapeletša mmadi, ka tsela ya tebelelo ya maikutlo, yeo ya gagwe.

Phapantšho ya bobedi e lebane le sellwana ge e le sekapolelo.

Sellwana se sepediša madi ...

Thutafisiolotši e re se se sepedišago madi mo ditšhikeng tša motho ga se selo, ke pelo. Fela mmadi

o tseba gore lefoko leo la ka godimo, ke sekapolelo ka gobane moreti o rata go hlalosa khuduego ya MmaMorati. **Ela hloko**: Rena babadi ga re na taba le khuduego yeo ya moanegwa, MmaMorati: Khuduego yeo e lebanego le nyakišišo ya rena ke ya moreti ka boyena. Lefoko leo le nyaka gore: Ge MmaMorati a ekwa ngwana wa gagwe a lla, o a tšhoga, a ba a ferekana maikutlo. O tlala tlhologelo le phišegelo tšeo di hlabago pelo ya gagwe ka mesebe ye bogale. Ka go realo pelo yeo e sepediša goba e ediša madi a gagwe ka lebelo ka mo ditšhikeng. Ka lona lebaka leo re re **sellwana** ke sekapolelo sa go bitšwa tshwantšhišo: Sellwana ke pelo, se sepediša madi. Maatla a tshwantšhišo a letše godimo ga papetšo ya dilo tša go se swane tše pedi goba go feta fao. Borateori ba Heese le Lawton (1983:63) ba re:

The effect of metaphor depends on seeing a point (or several points) of similarity in two otherwise dissimilar things. In a moment of imaginative insight the poet perceives this similarity and creates a figure of speech which makes the comparison by implication.

Lefoko leo: **Sellwana se sepediša madi**, le hlaloša masetlapelo, mahlomola, pelaelo, phišegelo le kwelobohloko tša MmaMorati. Fa moreti o hlatholla ka go široga; ke gore bothata bjo bja MmaMorati bo hlalošwa ka mokgwa wa **pebofatšo**. Serudu (1989:38) o hlaloša kgopolo yeo, pebofatšo, go re:

Ke sekapolelo seo go sona go dirišwago mantšu a ditlhaloso tše bobebe sebakeng sa ao a nago le maroga goba a ka kgopišago motheeletši.

Fela o hlomphe MmaMorati; o mo hlomphe ka lebaka la kwelobohloko, manyami le phišegelo tša gagwe. Ga go phošo ge re re : Sellwana ke pelo; ka gobane mothalo-theto wa go gatelela woo, o tiiša taba yeo, ka gobane pelo še, Fela o a e šomiša.

Pelo ke phapantšo ya boraro, ka gobane le yona ke sekapolelo. Taba yeo e lemogwa ge Fela a re: Pelo e a lla. Pelo ke mothofatšo; ke MmaMorati, ka gobane go bolelwa ka ga MmaMorati. Bobedi bja methalotheto yeo e bolela taba e tee. Taba yeo e tiišwa ke ge:

- (a) Go šomišwa dikapolelo, e lego phetolaina, tshwantšhišo goba mothofatšo.
- (b) Methalotheto yeo e kopantšhwa goba e kgokaganywa ke marui : agwe le sagwe.
- (c) Modirišopego o šomišwa go bobedi bja methalotheto yeo.

Ge re re methalotheto yeo e bolela selo se tee, re bolela go hlobaelwa ga MmaMorati ka lebaka la go tsoma lesea. Ge re bapetša methaladi yeo re bona gore go bolelwa ka ga sello sa ngwana le sello sa pelo. Ge Fela a ngwala ka ga sello, o šomiša leina: Sellwana sa ngwana. Ge a ngwala ka ga sello sa pelo, o šomiša lediri: Pelo e llela. Phapano yeo ke ye bohlokwa, ka gobane leina le šupa senaganwa; lediri le laetša sa popego. Go lla ga ngwana go dira gore MmaMorati a mo gopole. Go lla ga pelo; ke sekapolelo - ke MmaMorati yoo a llago; ka fao go llela fao ke go hlobaela. Taba yeo e tiišwa ge mothalotheto wa bobedi o ka badišišwa gabotse. Mmadi o tlo bona gore go lla ga pelo ke sello se se itšego, ka gobane moreti o šomiša moselana -êla, -êla yeo e šupa lebaka goba tebanyo. Ke ka lebaka leo re ka rego ngwana ke sehlogelwa. Ge mmadi a ka yo hlokemedišiša methalotheto yeo, o tlo lemoga

ka moo semelo sa MmaMorati se hlalošwago ka gona.
Diphapantšho tše bohlokwa mo ke:

- Modiro wa marui.
- Tlhalošo ya dikgopolo tše: Pelo (go beta pelo), madi (wa madi), sehuba (o na le sehuba)
- Khutšofatšo ya marui

2. Sellwana se sepediša madi agwe

Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe

Mafoko ao a mabedi a ka godimo ao, ke selo se tee; ke gore a bolela selo se tee ka gore:

(a) (Mafoko ao) (letl.21):

Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe,
Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe.

A kgokaganywa ke:

- Poeletšo ya agwe le sagwe.

Marui ao a lebane le poeletšo. Ge go bolelwa ka poeletšo, go bolelwa ka go boeletšwa ga mafokwana goba mantšu goba tšona dikarolwana tša mantšu. Mo poeletšo e ama ditabatše pedi:

- Go šomiša marui
- Go šomiša khutšofatšo ya marui

(b) Kgokaganyo yeo (ya marui re šetše re boletše ka yona ka godimo) e bapetša sepediša madi le khuparetša sehubeng

Mo go bapetšwa sellwana ge se sepediša madi le ge pelo e llela go mo khuparetša; taba yeo e bolelago selo se

tee: Go hlobaela ga MmaMorati ka lebaka la go tsoma lesea la gagwe. Ge selo a se kwa; se sepediša madi ditšhikeng tša gagwe (o a tshwenyega mo moyeng); ke ka fao a fišegelwago go khuparetša lesea leo sehubeng sa gagwe. Ka baka la sellwana se (se sepedišago madi ...) o rato khuparetša lesea sehubeng sa gagwe. Go khuparetša sehubeng go ka bolelwa go fara, go kweša lesea borutho, ka ge le tsoma tšhireletšo. Gape go khuparetša go ka šupa go fepa lesea ka mekgatho ye borutho ya mmalo. Potšišo e ka ba: MmaMorati e ka ba o rato mo khuparetša kae? = sehubeng sa gagwe. Yona taba yeo e lebane le sehuba (e sego sehubeng). Sehuba ke madulo a pelo; fao pelo e lego gona. Ka go swantšha go ka thwe sehuba se emela pelo, ya MmaMorati. Potšišo ye nngwe go ka thwe: Sellwana se sepediša madi a mang goba afe? = a gagwe (MmaMorati). A ga se madi a yo mongwe re sa mo tsebego, empa MmaMorati ka nama. Ka yona tsela yeo madi le sehuba di a nepišwa. **Madi**: Ke kgonthe goba bophelo (lesea); ke ge re hlokomeđišiša tlhalošo ya madi ge lentšu leo le šomišwa polelong ya mehleng kudu dika. Mehlala ya go tiiša kgopolo yeo:

- Ke (ya) wa madi ... (leloko/lešika)
- Re tswalane ka madi. (selo se tee)

Gape re yo lebelela ka moo dika di tšweletšago tlhalošo ya sehuba.

Sehubeng: Ke lefelo la borutho bja lerato goba tšhireletšo. Mehlala ya go lebana le sehuba yona še:

- O na le sehuba (kgotlelelo).
- Go itia sehuba (go ikana), bjalobjalo.

Phetho

Ka go realo go tlo lemogwa gore marui ao: Agwe/sagwe a kopanya methalotheto yeo (re šetše re boletše ka taba yeo). Gape a gatelela gore madi le sehubeng ke tša MmaMorati. Go beta pelo ke semelo sa MmaMorati. Go kgotlelela ka lerato e sa le semelo se sengwe sa MmaMorati (o na le sehuba). Marui ao a na le boitsebagatšo. Ke MmaMorati ofe?= Yola yo botho, wa go loka, wa boleta, wa lerato. Polelo yeo ya mohuta woo ya moreti e lebane le khuduego.

Medirišopego

Mafoko a mabedi ao a go bapela ke medirišopego (letl.21):

Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe,
Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng
sagwe.

Mafokwana ao gape a kgokaganywa ke tshwantšhišo, (re šetše re boletše ka tshwantšhišo ka godimo). Mo go bolelwa ge sellwana e le tshwantšhišo. Ka fao ge sellwana se re lemošiša gore ke polelo ya mongwadi yo a bolelago ka tshwantšhišo.

- Go lla (sellwana le (go) llela): Moreti o re go lla pelo (e sego motho). Ka go dira bjalo pelo e a kaya. E kaya MmaMorati. Serudu le Kgobe (1985:128) ba hlaloša sekai gore ke ge:

Sereti se ka diriša dikgopolo tša go swana go emela dikgopolo tše di swanago, goba se diriša diswantšhokgopolo kgafekgafe, le ge tlhalošo yeo e fela e swana goba e nyalelane

le dikgopolo tše dingwe, le ge e dirišwa
mabakeng a go fapana.

Ka fao ge go ya ka Biays le Wershoven (1988:42) sekai
ke ge se sengwe se ema legatong la se sengwe
("something that stands for something else"). Ba
tšwela pele go fahlela kgopolo yeo ya bona (1988:42)
go re:

When an author uses a concrete, tangible
object or scene, and that object or scene
stands for more than itself, that author is
employing symbolism.

Ashe (1979:128) le yena o no gata mehlaleng ya
borateori bao:

Without transcribing reality directly, a
story may blend it with imagination in a
sort of counterpoint through symbolic or
allegorical meaning.

MmaMorati ke yena a hlobaelago go phološa lesea la
gagwe. Pelo e swantšhwa le MmaMorati; e emela
MmaMorati; ke MmaMorati; ka go realo e napile e a
mothofatšwa. Mothofatšo ke kgopolo ye nngwe ya
phapantšho ya moreti go tšwetša moko wa ditaba pele.
Ge ba hlaloša mothofatšo Grové le Botha (1979:28) ba
re tiragalo yeo e hlolega lebakeng la ge:

... waarin die natuur op een of ander wyse
vermenslik word. Die personifikasie kan soms
as vergelyking optree, soms as metafoor ook
in die gewone spreektaal ...

Heese le Lawton (1983:63) le bona ba bona kgopolo yeo
ka yona tsela yeo:

It is that kind of image where the 'something' is not human, ...

Brown (1966:144), yena o tla ka tsela ye nngwe mabapi le kgopolo yeo, yeo mafelelong e kopanago le ya borateori bao. Yena o no re nnete ke gore seswantšho seo se swantšhwago ke mothofatšo ka mehla se fa moya goba atmosfere (maikutlo) ya motho. Fela o no re: "Pelo e llela ...". Pelo e dirwa motho ka gore e fiwa molomo goba mogolo wa go golola. Ye ke yona khuduego ya mongwadi godimo ga moanegwa, MmaMorati, go tšwetša pele moko wa ditaba.

Phetho

Mafoko ao a na le molaetša wa go swana. A swana ka gobane le la bobedi ("Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe") le hlaloša ka go široga. Ga se tlwaelo go bolela ka mokgwa woo polelong ya rena, ka fao lefoko leo ke sekapolelo. Ke sekapolelo ka gore moreti o nyaka go hlaloša khuduego ya MmaMorati. Go ka thwe moreti o hlompha MmaMorati ka lebaka la kwelobohloko yeo ya gagwe.

Pelo yona ke sekafoko (mothofatšo: e emela MmaMorati). Pelo e llela ...: e sa le sekafoko (mothofatšo; e sa emela yena MmaMorati). Re re pelo (e llela) e emela MmaMorati ka baka la bogale (mmagongwana o swara thipa ka bogaleng). Taba yeo e bonagala gabotse ge tlhalošo ya pelo mo polelong e ka hlomelwa. Anke re tšee mehlala e se mekae ye re e tsebago yeo:

- Go beta pelo.
- Go ba le pelo.
- O na le pelo.

Moo re lemoga seo pelo e re šupetšago.

Go lla mo go gabedi

- Go lla ga lesea (sello seo ke sa lesea).
- Go lla ga pelo. Mo re šetše re hlalošitše gore pelo e emela MmaMorati.

Sellwana sa lesea ge le lla, se hlobaetša pelo, e lego MmaMorati, ka gore pelo bjale ke sekapolelo.

Taba ye nngwe yeo e swanetšego go hlokomelwa ke ya gore: Ke lebaka la eng ge Fela a šomiša leina, e sego lediri, lefokong la mathomo; ge a šomiša lediri (... e llela) lefokong la bobedi.

Moreti o šomiša sello e sego go lla; sello ke leina, e sego -lla (lediri). Go šomišwa leina go gatelela senaganwa. Senaganwa se ga se amane le nako; ke gore e ka ba ge MmaMorati a gopola go lla ga ngwana. Sello se e ka ba sa neng kapa neng, empa go lla, moreti o diriša lediri go gatelela popego ("concrete"); go lebane le lebaka e sego nako, gonabjale. Mohlala (letl.21):

Ngwana a lla ka maleng a thaba,
A loma lepena la nyaka le etšwa madi,

Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng sagwe.

Pelo ke MmaMorati (sekapolelo), ke gore ke ge pelo e le sekapolelo. Gona le llela e swanetše go ba sekapolelo, re ka re ke go hlologela. Ke lebaka le lengwe leo Fela a šomišago lediri, e sego leina, sello, bokasekapolelo. Ka go bapetša fao go gatelelwa ditlhaloso tša methaladi yeo. Ra re go llela fao ke go lla ge go na le lebaka goba tebanyo. Tebanyo goba lona lebaka la sello sa MmaMorati, ke lesea leo a le

ratago; ka tsela yeo Sellwana sa ngwana ga e na maatla a go swana le a pelo ge e llela go khuparetša...

- (go) llela : **MmaMorati (pelo) o llela lese**a

Ke gore MmaMorati o llela go le khuparetša. Ka fao fa le gona go bontšhwa dilo tše pedi:

- Go llela
- Go (mo) khuparetša

Dilo tše pedi tšeo di bontšha khuduego ya moreti godimo ga MmaMorati. O tshwenyegile moyeng.

Phetho

Ka go bapetša methaladi yeo re lemoga gore e bolela selo se tee. Ka gona mo re lemoga modiro wa modirišopego; ke go tiiša go gatelela papetšo yeo, ge e le taba e tee. Mafoko ao re re a a bapetšwa ka gobane a hlatholla dilo tšeo di amanago : Sello le pelo, di bolela selo se tee. Taba yeo e tlo kwešišega gabotse ge e lebantšhwa le seema se: Monna ke nku, o llela teng. Monna le nku di bolela selo se tee e lego kgotlelelo; ka fao ka kgotlelelo monna le nku di amane. Mohlala wo mongwe gape šo: Monna ke selepe, o lala a adimilwe: Monna le selepe di kopanywa ke bohlokwa bja tšona.

Kakaretšo

Re kgona go lemoga khuduego ya moreti ka go kwela baanegwa (MmaMorati) ba gagwe bohloko, ka gore o e bontšha go MmaMorati. Re lemoga maikutlo a gagwe ka dilo ka moka tšeo a di bolelago; tšeo di amago baanegwa. Rena babadi re kgona go lemoga maemo a MmaMorati le leseka ka go diriša mantšu ao a nago le

khuduego gomme ra ikhwetša le rena, bokayena, re itswalanya le bona - re ba kwela bohloko, ka lebaka la gore moreti o gatelela pelaelo ya gagwe ka MmaMorati le lesea. O ba rata a bile a ba hlomphe ka go ba tumiša. Seo se gatelela khuduego ya moreti.

3. A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati
A retologa a leba motseng

Matseno

Mo gona tshepedišo ya ditaba e ya go ba ka tsela ye e latelago: Methalotheto yeo ya ka godimo e ya go seka-sekwa e lebantšwe le kakaretšo ya methalotheto yeo, kakaretšo ye e lego kgato ya mathomo ge mongwalelo o eya go ahlaahlwa. Gomme methalotheto yeo e ya go sekasekwa e lebantšwe le: Go tsoma lesea.

Go tsoma mo ga lesea la badimo ba gaMokutu gona go yo bolelwa ka magato a mabedi: Kgato ya I e ya go ahlaahlwa e lebantšwe le go šitwa ga MmaMorati ge a bona mathata (tshenyo). Diphapantšho tša mongwalelo di lebane le mothaladi wa pele le go bapetšwa ga methaladi yeo ye mebedi. Taba yeo e hlathollwa ka mokgwa wa maikutlo ka ge e sa begwe ka tsela ya tlwaelo ya kanego. Kgato ya II yona e ya go bolelwa e lebantšhitšwe le diphapantšho tša mongwalelo tša mothaladi wa bobedi: "A retologa a leba motseng. " Kgato yeo yona e mabapi le go kgotlelela ga MmaMorati le ge a kopana le mathata gammogo le khuduego ya gagwe. Ka gona go tsoma lesea go yo tsinkelwa go ya ka magato a mabedi ao:

Go tloga moo re yo sekaseka go ya kgato ka kgato:

Legato la I

Mo gona go tlo tsitsinkelwa:

A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati

A retologa a leba motseng

(a) Re thoma ka go tsitsinkela mothaladi wa mathomo;
e lego yona kgato yeo bjale re yago go e sekaseka
ka go e lebanya le:

- Go palelwa ga MmaMorati
- Khuduego ya MmaMorati

(i) Go palelwa (ga MmaMorati)

Go palelwa le gona go tšweletšwa ke:

- Tatelano ya madiri
- ge + modirišo

Mothaladi wa mathomo: "A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati", o hlaloša MmaMorati ge a thoma go tsoma lesea la gagwe. Gomme ge, go tsoma moo (ga lesea) go na le maatlakgogedi goba yona phego le ona mathata. Ka gona go palelwa fao ga MmaMorati go bonala gabotse ka tatelano ya madiri ao a dirišitšwego mo mothalading woo:

Tatelano ya madiri

Madiri ao a latelanago mothalading woo ke: a retologa, a bona le a šitwa. Ge bjale re eya go lebeledišiša ditiragalo tšeo di hlalošwago ke madiri ao, tatelano ya tšona e fapane le ya madiri ao, ke gore go ya ka fao madiri a šomišwago ka tlwaelo ya mehleng. Ka gona tatelano yeo ya madiri e tlo ba: A šitwa + a bona (a

šitwa) + a retologa. Fela mo, o fetola tatelano yeo ka go šomiša lekopanyi ge, leo le laetšago peelano goba lebaka leo le mo gapeleditšego go retologa. Ge go bolelwa ka mokgwa woo popapolelo e laola gore tatelano ya mantšu (gagolo ya madiri) e fetoge.

Mohlala wo mongwe šo:

Tiragalo I: Ke kgopela badimo ...

Tiragalo II: ba a nkwa. Moreti o re (letl.25)

"Ba nkwele ge ke ba kgopela ..." Mo Fela ga a thome ka tiragalo ya tlwaelo ya mehleng (ba kgopela) empa o no thoma ka tiragalo ya go latela yeo (ba nkwele). Ka gona go fetola tatelano yeo ya ditaba, moreti o a nepiša : "Ba nkwele ge ke ba kgopela", ka go šomiša ge (e lego lekopanyi). Ka tsela yeo lediri leo, ba kwele (le ge e le a retologa, mohlala wa ka godimo), e tsena mo maamong a pele. Moreti o dira bjalo go gatelela bohlokwa bja tiragalo yeo e tšweletšwago ke lediri leo.

Bjale a retologa, tlhaloso ya gona e gatelelwa ke:

- Go fetola ga tatelano ya ditaba/ditiragalo gore: A šitwa, a bona (a šutwa), a retologa e be : A retologa ge a bona a šitwa ...
- Phetolo yeo ya tatelano ya madiri e laolwa ke ge ya modirišo gore lediri leo le be le maemo a pele ao e lego a kgatelelo mo mothalading.

Tlhaloso ya a retologa, ge e gatelelwa moo, o ka re e šupa go dikadika goba yona pelaelo (tša MmaMorati). Taba yeo e tiišwa ke go šomišwa ga modirišopeelano ge o kopanywa le ... a bona a šitwa ...

Ge + modirišo

Ge + modirišopeelano e na le modiro wa bobedi. Modiro woo ke go nepiša a retologa ge e le pheletšo goba ditlamorago tša ditiragalo tša go šitwa le go bona ge a šitwa. Ka yona tsela yeo tiragalo ya go retologa e hlaloša go fela maatla goba go fela pelo ga MmaMorati.

Bjale go tlo hlokomelwa khuduego ye e tšweletšwago ke go bea sediri legatong la sedirwa.

(ii) Khuduego (ya MmaMorati)

Ka go fetola tatelano ya mantšu, moreti ga a gatelele tiragalo fela; kgatelelo yeo e ka lebantšhwa le khuduego, ka gore bjale sediri se beilwe mafelelong gore rena babadi re lemoge tebanyo ya sona. Ka go bea MmaMorati (sediri) legatong la sedirwa, go gatelelwa MmaMorati ka gore ke yena, e sego yo mongwe. Go tiiša taba yeo go tlo šomišwa mohlala wo mongwe wo o lego molaleng:

Ge monna a re : Di a bogola dimpša, fa go kgonthišwa seo e lego sediri ka gobane ga se se sengwe seo se bogolago eupša dimpša tšeo re di tsebago ka gobane go šuthišwa sediri gore se eme mo re tlwaetšego sedirwa gona, ke gona go hlaola (dimpša go tše dingwe). Ka gona go hlaola MmaMorati ka tsela yeo, o napile o kopanywa le ditiragalo tša go retologa le go šitwa; go gatelelwa tlalelo ya gagwe ka lebaka la gore ke molwantšhwa, e lego yena moanegwa yoo mmadi a itswalanyago le yena. Ka go realo mmadi o mo kwela bohloko. Go fetola tatelano ya mantšu ka mokgwa woo ke thekniki yeo Fela a e šomišago ka kudukudu. Mehlala ye mengwe še:

Fela o re (letl.31):

A se bula a retologa MmaMorati,

Ka moo a laetšwego ke malomeagwe.
A o tsena ka gare motse mmele o fiša,
Mmele o fiša pelo e rothotha,
Mokokotlo o tutetšwa ke ngwana' badimo.

MmaMorati o tšwa ka pherwana ya ka morago go leba badimong ka taelo ya Letlaka: "Lotola ngwana yoo wa badimo, mosadi, ... o tlo go fihliša gae," yona taba yeo e lego moko wa ditaba wa Sebilwane. Seo mmadi a ikhwetšago a ikgweranya le MmaMorati ke seemo seo (sa khuduego) a lego go sona: O fišegelwa go fihla Bokgalaka. Ke ka fao a mo kwelago bohloko. Go tšwela pele moreti o re (matl.25 le 27):

A kukakuka Letlakaduma,
A phumula gabotse MmaMorati,

Mo gona moreti o fo gatelela bolo, boleta, bonolo le lerato godimo ga baanegwa bao (Letlakaduma le MmaMorati). Mongwadi o tšwela pele ka go re (letl.30):

A di lemoga tše ka moka Letlakaduma.

Letlaka mo ka nama, o gatelela tšhitego le go palelwa ga MmaMorati. Bjale ge, go sekaseka ga mothalotheo wa mathomo re go feditše.

Bjale go tlo hlokomelwa go sekaseka ka go bapetšwa ga methaladi ye e latelago:

A retologa ...
A retologa a leba motseng

Methaladi yeo e ya go ahlaahlwa e lebantšhitšwe le diphapantšho tša poeletšo le kgokagantšho gammogo le tlhalošo ya poeletšo.

Poeletšo

Mo poeletšo ya a retologa ya mathomo a mothalotheo e laetša go tšhoga ga MmaMorati ka gobane poeletšo e a gatelelwa. Poeletšo yeo ya a retologa e ka bontšha tiego. Gape e ka bontšha tiego, ke gore go diegiša ditaba goba tšona ditiragalo (ka go boeletša tiragalo e tee). Polelo yeo gape e ka gatelela go senya sebaka goba go dikologa goba gona go dikadika ga MmaMorati ge a bona mathata ao a lebanego nao.

Poeletšo yeo yona e yo gatelela taba ye e latelago; Mehlala:

Mpontšheng sešupo ke a le kgopela hle,
Mpontšheng; le mpontšheng mo ke bego gona.
(letl.18)

Thapelong ya gagwe MmaMorati o boeletša mantšu (mpontšheng, gararo) go gatelela kwano le tlhaloso ya kgopolo yeo (go bontšha) le gona go bontšha gore ke tiragalo e tee ye kgolo. Go tšwela pele moreti o re (letl.18):

A di feta topo tše letšego fao,
A di feta di sa mo tšhoše ka selo;
A di feta monagano o dikadika,
A di feta le tšohle a di bonago;

Mo o ka re moreti o akaretša ditaba tša boMmaMorati. Go tlaleletša taba yeo Groenewald o re (1981:5):

Skakeling en herhaling, soos hier aangewend,
bring ook 'n beweeglikheid in beelding aan,
omdat die uitbreiding op die (herhaalde)

kern die metafoor verder laat gedy deur bykomende besonderhede tot die bestaande toe te voeg:

A se šutelela segwana MmaMorati,
A se šutelela ka hloko le boikemišetšo
(Sebilwane, p.16)

So word die aanstootproses (**šutela**) in fases opgebreek, en word dit uitgebeeld asof dit uit verskillende prosesfragmente bestaan. Die besondere handeling word geïndividualiseer en skerper deur die detail omllyn; dit verkry 'n dieper dimensie om die digter se uiteindelijke doelstelling duideliker na vore te bring. Die beeld wat opgeroep word is nie staties nie, en die beskrywing is op 'n besondere manier karakteronthullend.

Se bohlokwahlokwa seo se hlalošwago ke Groenewald mo ke ge a re: "... die beskrywing is op 'n besondere manier karakteronthullend." "Karakteronthulling" yeo a bolelago ka yona e lebane le khuduego.

Ka gona go retologa go lebane le go diega goba go se sware thipa ka bogaleng ka gore ke go se kgone. Ka gona poeletšo mo e gatelela tihaloso ya lentšu leo le boeletšwago; e na le mediro ye mebedi: Ke go bapetša le go kopantšha. Ditaba tšeo tše pedi di tla lekolwa bjale.

Poeletšo e ka bapetša

Go bapetšwa (a retologa) a bona a šitwa ... le (a retologa) a leba ... Go bona a šitwa e bolela go bona se se mo palelago, e lego tshenyo. Go leba yona e

laetša go ya motseng (gaMokutu) moo go lego mathata (tshenyo). Papetšo yeo e tšweletša go se kgone le go kgona ga MmaMorati, tšeo di lekanywago ka boima. Taba yeo e gatelela mathata a gaMokutu (tshenyo). Le ge MmaMokutu a lebane le mathata ao, o swara thipa ka bogaleng a itebanya le ona.

Poeletšo e ka kopantšha

A retologa yeo e na le modiro wa bobedi; e kgokagantšha ge a bona ... le a leba ... ka tsela ya kgatelelo ka poeletšo. Ka mantšu a mangwe "di-retologa" tšeo tša methaladi ye mebedi yeo ya tsopolo ya mafelelo, di logaganya ditiro tšeo (a bona ... le a leba ...) go ba mahlakore a tiro e tee. Mo moreti o hlalosa meriti ya kgopolo ("subconscious") ya MmaMorati; ka tsela yeo gona moo meriting ya kgopolo go thulana go se kgone/lehutšo le go kgona/go beta pelo. Thulano yeo e lebane le khuduego; e tšweletšwa ka poeletšo ya a retologa. Ka mantšu a Groenewald (1981:5) re ka re: "So word die kyk/sien proses (bona, leba) in fases opgebreek, en word dit uitgebeeld asof dit uit verskillende prosesfragmente bestaan."

Go tšwela pele Fela o diriša poeletšo ya mathomo ya mothaladi. Poeletšo yeo ya (a retologa) e bapetšwa le:

- ... ge a bona a šitwa ...
- ... a leba motseng.

Yona poeletšo yeo ga e tšweletše molodi wa bosebosana le mošito fela, empa e tiiša kgahlego mantšung a a itšego gammogo le tšona diswantšhokgopolo. Ka fao ge, ka go dira bjalo go napile go tšweletšwa molaetša wa thetokanegelo yeo. Therešo ke gore poeletšo ya mohuta woo e atile kudu thetong ya segagešo ya setšo. Ka go

boeletša bjalo moreti o nontšha tlhaloso ya yona. Ge go ka elwa hloko, go lemogwa go re:

- Poeletšo ya a retologa yona e gatelela kwano.
- Kwano ya a retologa yona ge, e gatelela phapano, e lego ge a bona ... : a leba Ka go realo re ka re e a di fapantšha. Re tlo lemoga gore kgatelelo yeo ya kwano le phapano ke yona e tšwetšago pele lerato, tumišo le tlhompho ka gore MmaMorati o bona tshenyo ya gaMokutu gomme ka lerato o leba motseng go nyaka thušo ya go phološa lese a la gagwe. Poeletšo yeo e a fapantšhwa go tšweletša khuduego ya mongwadi ka MmaMorati (moanegwa). Go tlo lemogwa gape gore poeletšo yeo (a retologa) ke poeletšo empa e sego boipoeletšo, ka lebaka la gore e a boeletšwa go gatelela se se itšego se bohlokwa: Go palelwa le khuduego tša MmaMorati.

Go kwešiša kgopolo yeo ka botlalo ya go kopantšha, re tlo e lebanya le ka fao Groenewald (1981:5) a bonago taba yeo ka gona:

.

A mo swara MmaMorati, a mo swara gabotse!
A mo swara gabotse ka lethabjana (p.28).

Die verskillende prosesfasette waarin die vashouhandeling opgebreek is, kom hier miskien as afsonderlike prosesse aangebied voor; tog staan hulle hier nie geïsoleer van mekaar nie, maar suggereer trouens - al is dit bloot deur hulle samegroeping binne dieselfde teks - die verskillende stadia wat hierdie vashouery as 'n proses aanneem: dit word 'n voorstelling van MmaMorati wat vervat en daarna stewig aan die kind begin

vashou. Swara, swara gabotse en swara gabotse ka lethabjana ...

Ka go realo swara (gabotse) ke poeletšo yeo e šomago mošomo wa go kgokaganya tiragalo yeo (ya go swara ka lethabjana). Ka go realo poeletšo yeo ya a retologa e a kgokaganywa ka lehlakoreng le, mola ka go lela e hlalosa ka moo MmaMorati a retologago ka gona. Taba yeo e gatelela ... a leba motseng, yona taba yeo e lebanego le khuduego (go ba le sebete ge a bona mathata).

Legato la II

Kgato yeo e lebane le mothaladi wa bobedi: "A retologa a leba motseng". Diphapantšho tša mongwalelo tšeo di tlogo sekasekwa mo ke:

- Maemo a ... a leba motseng
- Modirišotlhatlamano
- Go hlokega ga lekopanyi

(i) Maemo a ... a leba motseng

Go tlo lemogwa gore maemo a ... a leba motseng ke karolo ya mafelelo ya modiro (go kgotlelela mathata ao a tshenyo; go swara thipa ka bogaleng), e lego pheletšo ya maikemišetšo a MmaMorati. Ka gona ke seremong sa ditaba; ke sonasona sehloa sa ditiragalo tšeo e lego: A retologa → a bona → a šitwa → a leba motseng. Ka gore MmaMorati o retološwa ke lesea la gagwe (sellwana sa lona); gomme o beta pelo le ge a palelwa; a lebana le mathata ao (tshenyo) ka mahlong ka baka la lerato. Ke ka fao mafelelong a swarago thipa ka bogaleng gomme a atlega (o a kgona).

(ii) Modirišotlhatlamano

Moreti o re :

A retologa a leba motseng

Mothaladi woo ke wona modirišotlhatlamano ka gore mongwadi o hlatholla ditaba/ditiragalo ka go hlatlamana; ka go di lebanya le motse wa gaMokutu, "gae" ga mahlomola. Modirišo woo o atile kudu mo go Sebilwane, go swana le:

A fihla a ithekga ka ona, (letl.18)

A tšama a loma lepena la molomo, (letl.21)

A ya go lona a rola seroto, (letl.31)

Polelo yeo ke ya go gatelela kgotlelelo. MmaMorati o kgotlelela mathata ao a tshenyo ya gaMokutu. Ka fao moreti o hlaloša maemo a ditaba tšeo ka gore o dio gatelela maikutlo a gagwe ka moanegwa, MmaMorati. Seo se dira gore rena babadi re ikhwetše re šetše re ikgweranya le MmaMorati; ka gore o bontšha lerato, tumišo le tlhompho go lesea leo le rena re ratago go bona le phologile. Moreti o re: "... a leba ...". Go leba ke go ya. Ga a re go ya, ka gore tirišo yeo ye bjalo e hloka khuduego. Ka modirišotlhatlamano woo mongwadi o anega ditaba ka maikutlo. Go ya ka Palmer (1986:204-5), mohlala wa mohuta woo o swanetše go bonwa bokamolokoloko wa togagano ("co-ordination") go phala ge go ka thwe thekgano ("subordinate"). Modiro woo o na le lebaka le pheletšo:

Lebaka : A retologa

Pheletšo : A leba motseng

Phetho

Le ge MmaMorati a lebane le mathata ka mahlong, ke gore le ge a swere tau ka mariri o a kgotlelela go swara thipa ka bogaleng. Ke ka fao re ka rego o a gapeletšega go retologa - o na le lebaka, lebaka la go itebanya le tshenyo ya gaMokutu.

Moreti o re:

A retologa a leba motseng

Ga a ngwale go re: A retologa gomme a leba motseng. Gomme yeo, ge e ka bewa, e tlo bea kamano ye nngwe gare ga a retologa le a leba motseng. Gape gomme yeo e tlo senya kamano yeo e boletšwego mo godimo, e lego ya lebaka le pheletšo. Ka gona gomme e tlo bapetša mediro yeo; e ka se e latelantšhe ka kgapeletšo gore mediro yeo e bapetša mediro yeo; e ka se e latelantšhe ka kgapeletšo gore mediro yeo e be modiomogolo o tee; e a e kgokaganya. Mohlala: Gomme a sepela gomme a bolela gomme a bitša yo mongwe. Mo mohlaleng woo wa ka godimo o ka re mediro yeo e ikemetše. Kopano ya go e latelantšha ga e bonagale gabotse bjalo ka ge lekopanyi le gomme le hlokega.

Pheletšo

Tiragalo ya go retologa le go leba, ke tiro e tee ye kgolo; ke ka fao go se lekopanyi. Ke tiragalo ya kamano ya go kgwahla. Gomme kopano ya go latelantšha tiragalo yeo e bonala gabotse ntle le lekopanyi. Ka go dira bjalo Fela o gatelela khuduego ya MmaMorati ka lebaka la go ba le kgotlelelo - go swara thipa ka bogaleng; o lebane le mathata a tshenyo ka mahlong.

Kakaretšo

MmaMorati o tsoma lesea ka tlhobaelo, gomme go tsoma fao go ka bolelwa gabedi:

- Go ba le lehutšo
- Go beta pelo

Le ge MmaMorati a sa kgone; a palelwa go phološa lesea la gagwe, empa o na le lehutšo la gore o tlo kgona go hlakodiša lesea la badimo. Ke ka fao a betago pelo; a gara diroko; a swara thipa ka bogaleng, a ba a kgona go fenyha mathata ao a gagwe; a phološa lesea.

Phapantšho

Mo go yo fapantšhwa seripa sa pele le sa bobedi sa tsopolo ya mafelelo: "A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati" le "A retologa a leba motseng". Phapantšho yeo yona e hlaloša go se kgone/go palelwa ga MmaMorati: "A retologa ge a bona a šitwa ..." le go kgona/maikemišetšo goba yona kgotlelelo ya MmaMorati: "A retologa a leba motseng". Ka gona Karolo ya I (go palelwa) e lebane le manyami, masetlapelo, mašiišapelo, mahlomolapelo, bjalobjalo, tša MmaMorati. Ke ka fao Fela a rego:

A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng.

Ela hloko: Ga go bolelwe ka ga seo MmaMorati a se dirago. MmaMorati o šitwa go ikobela. Ga a dire selo. Mahlomola ao a gagwe a tšweletšwa ka tirišo ya modirišotlhatlamano (lefoko leo la Karolo ya I) . Karolo ya II (go kgotlelela) yona e lebane le maitekelo a MmaMorati. Mo gona go hlalošwa seo MmaMorati a se dirago. Le ge a šitwa o ikemišeditše

go leka; go dira se sengwe; gohlakodiša lesea.
Maitekelo ao a tšweletšwa ke tirišo ya modirišo-
tlhatamano:

A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng.

Phapantšho yeo e lebane thwi le maemo a ditaba : Go palelwa le go kgona ga MmaMorati. Yona taba yeo ka yona moreti o gatelela bolo, mabobo, lerato, tlhompho, lethabo, kwelobohloko le kwešišano go tšwetša moko wa ditaba, "Lotola ngwana ..." pele. Taba yeo (ya go gatelela, boleta, lerato le kwešišano tša MmaMorati) ka yona mongwadi o dira gore mmadi a lemoge mohola wa MmaMorati phološong ya lesea la gagwe; ka fao mmadi o ikhwetša a šetše a itswalanya le MmaMorati ka gore, ke molwantšhwa le ka gobane o rato bona lesea le phologile. Gona go ikgweranya moo ga mmadi le boMmaMorati go gatelela khuduego ya mongwadi.

5. KGAOLO YA BOHLANO

5.1 Thumo

Nyakišišo ye e fetleka sengwalwa sa Sebilwane bjalo ka ge se theilwe godimo ga dikgato (dikokwane) tše tharo tša tshekatsheko ya sengwalo sa mohuta wa kanegelo. Eupša le ge go le bjalo re swanetše go hlokomela gore go na le phapano yeo e bonalago magareng a tshekatsheko ya thetokanegelo le sebopego sa thetokanegelo le kanegelo, taodišo goba tiragatšo. Phapano yeo e swanetšego go hlokomedišišwa ke sebopego sa thetokanegelo ge e bapetšwa le tšeo tše dingwe. Re ya go ruma nyakišišo ye ka dintlha tše di latelago: Diteng, thuluganyo, setaele, lehu le bophelo diretong tša Sesotho sa Leboa le papetšo ya Sebilwane le diretokanegelo tša Sesotho sa Leboa.

5.2 Diteng

Diteng di sekasekwa ka go lebantšhwa le sererwa, ka gobane sererwa se logaganya taba gore e be e tee ya go kgokaganya diteng. Sererwa seo mo go Sebilwane ke: Phološo ya Lesea le mmalo (MmaMorati). Diteng tšeo di ahlaahlwa go ya ka: Ditiragalo, baanegwa le tikologo.

(a) Ditiragalo

Ditiragalo tša diteng tša Sebilwane di arolwa ka: Ditiragalologo le ditiragalotlaleletšo gomme ditiragalologo tšeo di swaraganywa ke ditiragalotlaleletšo gore e be tiro/taba e tee. Go lemogwa gore diteng tšeo di logaganywa ke sererwa go ba modi o tee wa go tia. Ka gona seo mongwadi a se kgethilego (sererwa sa gagwe) se laola mathomo le bofelo bja ditaba, le kamano gare ga baanegwa gammogo le tšona ditiragalo. Se sengwe se bohlokwa ke go fapantšha tiragalo le

tiragalotlaleletšo. Phapantšho yeo e re lemoša gore tiragalo e na le lebaka le pheletšo (e lego tšona di tiragalotlaleletšo).

Go gatelela sererwa seo rena re šomiša dikelo tša kgetho le kgakgano le tše dingwe gape tše pedi, (e lego lebaka la tiragalo) le pheletšo ya yona. Gomme ditiragalo di lemogwa ge ditiragalo ka moka di lebanywa le sererwa ka gore sererwa se kgetha ditiragalo, se be se di latelantšhe gomme se be se phuthaphuthe ditiragalo tšeo. Rena mo re gatelela maatla a sererwa (mošomo wa sona) le diphapantšho tša tiragalo.

(b) Baanegwa

Moanegwa o na le tebanyo ye e lebanego le sererwa. Go napile go bolelwa ka kamano ya baanegwa, mohlala: Ka fao MmaMorati a lebanywago le Letlakaduma, MmaMorati o lebanywa le lesea, lesea le lebantšhwa le boMmaKgoši, bjalobjalo. Tebanyo ya moanegwa yo mongwe le yo mongwe ke ge go yona go le: Mohlohleletši (mokgontšhi), mothuši, moganetši le mothušegi. Gomme mo go Sebilwane baanegwa bao ba tšwelelago bjalo ka bathušegi ke MmaMorati goba lesea goba gape bobedi bja bona. Taba yeo e tšweletšwa ke tlhomphe ya baanegwa go ya ka dikgoro tša go ya ka kamano ya bona, ka go ba lebantšha le ditiragalo tša bona.

(c) Tikologo

Seo se utolotšwego mo ke nako. Nako e lebane le lebaka la ditiragalo, go tloga nakong ya go feta, go feta nakong ya bjale, go tsenelela nakong ye e tlogo. Ka gona nako e re elela mabaka, le go re lemoša tatelano ya ditiragalo. Lefelo le lona le utolotšwe go bontšha ga gaboMmaMorati, ke gore fao ba tšwago -

ba tšwa "gae" (Bokgalaka), ebile ba buša ba boela gona. (Bokgalaka).

5.3 Thulaganyo

Moreti o rulaganya ditaba go tšwetša moko wa ditaba pele. Ka gona moko wa ditaba wa Sebilwane o bopilwe ka dikarolo tše pedi:

- Moko wa ditaba wo mogolo: Ke gore ke yona polelo ya Letlakaduma ya go laela MmaMorati go boloka lesea.
- Moko wa ditaba wo monnyane: Ke thulano magareng a lehu le bophelo.

Thulaganyo yeo e lebane le: Mediro ya dielemente tša kanegelo le dithekniki tša go tšweletša moko wa ditaba.

(a) Kalotaba

Kalotaba ya Sebilwane e lebane le pelego ya lesea (ya go tšweletšwa ka atmosfere le moya) le tlhaselo (manaba a hlasela motse wa gaMokutu). Ka gona tshenyo le tlhaselo ke tšona tše bohlokwa mo kalotabeng. Sehloa sa kalotaba se godimo ga thulano ka tsela ya kgatelelo ya khomolo motseng wa gaMokutu.

Go tlo elwa hloko gore kalotaba e lebane thwi le bophelo bja go tšwetša pele bogoši. Ka mantšu a mangwe kalotaba (bophelo) ka gona e lebane le Mothei le morwagwe (mošemanyana) le ge e le gore taba yeo e lebane le kgegeoteramatiki ka gore ga e phethagale.

Bophelo bjo bja lerato bo hlalošwago fa ke Fela bo ka swantšhwa gabotse le "phoenix" yeo e hlalošwago dinonwaneng tša Baegepeta gobane morago ga tshenyo ya

motse wa gaMokutu go hloga lerato (MmaMorati) leo le swanetšego go hlokomela bophelo (leseaa) gore bophelo le bjona bo tle bo kgone go fihliša lerato bophelong bjo bo sa felego. Ka mantšu a mangwe go thongwa bophelo bjo bofsa morago ga tshenyo. "Phoenix" yeo go bolelwago ka yona ke nonyana ye kgolo ya badimo ya go phela mengwaga ya go kaka ye makgolo a mahlano. Erile ge e seno tšhungwa, moloreng wa yona gwa tšwa "phoenix" ye mpsha yeo, "young phoenix then rose". Gape "phoenix" e swantšhwa le go se hwe, tsogo goba bophelo morago ga lehu. Ka Sekriste, maatla a Kriste a thoma go bonagala morago ga tsogo. Lehu la gagwe le hlola bophelo bjo bo sa felego. O hwile gore a rute bahu mabintleng gore le bona ba tle ba phele bophelo bjo bo sa felego; bophelo bja ka morago ga lehu. Mo go Sebilwane tshenyo ya motse wa gaMokutu e lebane le kalotaba mola lerato le lebane le tšwetšopele. "Phoenix", ge go eswa go šala molora; go lebanwe le kalotaba mola se sebotse se se tšwago moloreng se lebane le tšwetšopele. Lehu la Kriste, ke gore thuto ya Kriste mabintleng e lebane le kalotaba, mola tsogo ya gagwe e lebane le tšwetšopele. Ka gona re ka lemoga ka fao Fela a ka bago a na le khuetšo ya ditumelo tše di šetšego di hlalošitšwe. Khuetšo ye nngwe ya Fela ya Bibeke ke ye: Ge motho a ka lekodišiša ka botlalo ka fao MmaMorati le leseaa ba ilego ka gona badimong, a ka lemoga gore bona ba tšere tsela ya go fapana le batho ba gaMokutu, ka gore bona ga se ba lewe ke theku ya rumo. Ga go itaetše mebele ya bona e llwe ke mobu le molora mabintleng le ditlaweng. Go na le moya wa thotogelo malebana le lehu la Leseaa le MmaMorati. Bjalo ka ge Modimo a ile a romela koloi ya mollo go rwalela Eliya legodimong, Fela le yena o tliša kgopolo yona yeo. Badimo ba gaMokutu ba rwaletše MmaMorati le leseaa Bokgalaka ka go ba romela dimpša tša mošate, Tilu le Mphaka gammogo le dithokgolo tša mošate. Na a ke re mošate ke

Bokgalaka bja mo faseng: O emela boetapele, kahlolo, tšhireletšo, bogale, fao dihlabelo tša setšhaba di phethegatšwago ntshe. Fela (1961:32) o no ipeela mantšwana a: "Ke dimpša tša mošate le dithebele tša mošate." Ke dimamathane le bahlabanedi ba mošate ba go hlankela kgoši (badimo) ka bobotegi. Ee, ka tšona dimamathane tše, badimo ba rotošetša MmaMorati le lese a badimong, bjalo ka ge Modimo a rotošeditše Eliya legodimong. Luk.2:28-29 e re:

Simeone a mo kuka ka matsoxo, a leboxa Modimo a re: Mong'aka! Ke xona xe o hunolla mohlanka wa xaxo, xore a ikele a wile pelo bjalo ka xe o boletše.

Simeone o be a kgotsofetše go bona lese a, Jesu, ke ka fao a lebogago go ikhwela ka khutšo le kgotsofalo. Letlakaduma le yena bjalo ka Simeone o ikhwela ka khutšo le kgotsofalo ka go leboga badimo ge ba phološitše lese a. Le yena bjalo ka Simeone o be a šitwa go hwa go fihlela a bona phološo. Go sa na le tumelo ya balatedi ba Kereke ya Katoliki ya gore: Maria, MmagoJesu, bjalo ka Kriste le yena o rotošeditšwe legodimong; ga a balwe le bahu bao ba letetšego phala ge e lla, ya go tsoša bahu mabitleng. MmaMorati yoo le yena bokaMaria, a ilego a kgethwa go ba ngwetši ya mošate, go belega kgoši, bjalo ka Maria, o rotošeditšwe badimong ba gaMokutu mmogo le lese a la gagwe.

Tšwetšopele

Tšwetšopele e lebane le thulano (lehu le bophelo). Ke gore MmaMorati o lebane le mathata (ao a rarolotšwego ke Letlakaduma) le go phološa lese a (taba yeo e lebanego le Letlakaduma). Moreti o lebanya tshenyo yeo le bophelo ka tsela ya dika (ditshwantšhokgopolo).

Tshenyo yeo gape e lebanywa le go phologa ga lesea (bophelo). Ditaba di tšwela pele bjalo ka dithekniki tša go swana le: Poeletšo, poledišano, diswantšho, tebanyo, tebelelo, leboo, tshwantšhišo, kelonako, tekolanthago, tekolapejana, phapantšho le boipoeletšo. Ka tsela yeo dikgopolo tša lehu le bophelo di logantšhwa go ba kgopolo e tee ya go bopa moko wa ditaba. Bjale go napile go nepišwa dithekniki tšeo ka go tšea thekniki ye nngwe le ye nngwe ya lebantšhwa le mathata ao, le go phologa ga lesea. Ka fao tšwetšopele e hlaloša thulano gare ga mathata ao le bophelo gomme a hlalošwa ka dithekniki, kudu thekniki ya poeletšo go godiša thulano goba kgogedi yeo. Go tšwela pele dithekniki tšeo di šomišwa go tšwetša pele thulano, ke gore mongwadi ka nako o gatelela tshenyo mola ka nako ye nngwe a buša a gatelela tša bophelo gore go be tekanyetšo gare ga tshenyo le bophelo. Yona tekanyetšo yeo e laola kgogedi. Ke ka fao re rego tšwetšopele e lebane le mathata a MmaMorati ge a bona tshenyo, le ge a bona Letlakaduma (ge a mo thuša). Ka fao ge, mošomo wo mogolo wa tšwetšopele ke go godiša maatlakgogedi.

(c) Sehloa le tlemollahuta

Sehloa le tlemollo ya lehuto di sekasekwa bokaselo se tee, ka ge di nyakile go sepedišana tsela. Mabapi le sehloa; se segolo ke gore ga go sa le mathata bjale; a rarolotšwe. Ke ka fao bjale sehloa se bapetšego le thulano, ka gore go swanetše go ba tekanyetšo. Tlemollahuto yona e tiišetša tekenyetšo yeo, e lego magareng a mathomo (kalotaba) le bofelo bja ditaba. Tlhalošo ye telele yeo mathomong le morago ga sehloa (le tlemollahuto); ke gore go lekanyetšwa go bolaya (tshenyo) le go phološa lesea (tokišo), le taba ya go tšwa badimong le go ya gona badimong. Ka gona tekanyetšo yeo ge, e tšwetša pele moko wa ditaba.

5.4

Mongwalelo

Ka ge mongwalelo e le karolo ye kgolo kudu ya tshekatsheko ya sengwalwa, rena mo re kgethile go tsopola karolwana ye nnyane ya mongwalelo (tsopolo ya methalotheto ye mene fela) gore e lebane le maikemišetšo a nyakišišo ye; ka gobane ge re ka se dire bjalo gona; ra phatlalatša mongwalelo le puku yeo ka moka, gona re ka ngwala dipukupuku tše ntšintši kudu tše di tlo bago di se di lebane le nepo ya rena.

Mo tsopolong go gatelelwa dipharologantšho tša popafoko go tšweletša khuduego go tšwetša pele moko wa ditaba. Dipharologantšho tše di arolwa ka dikarolo tše pedi: Mošito le tempo le diphapantšho tše dingwe (tša popapolelo).

Mabapi le mošito le tempo go gatelelwa lebelo (tekanyo) la go laola dihloa tša mošito (wa mantšu a mošito); ke gore ge dinoko e le tše dintšinyana, lebelo le a phakiša, gomme ge dinoko di se kae fela tempo e a nanya. Ka gona dihloa tše di laolwa ke mellwane ya dikafoko le palo ya dinoko.

Mabapi le dipharologantšho tše dingwe, go sekasekwa methalotheto ye mene fela:

Sellwana sa ngwana se sepediša madi agwe,
Pelo e llela go mo khuparetša sehubeng
sagwe,
A retologa ge a bona a šitwa MmaMorati,
A retologa a leba motseng.

Methalotheto yeo e arolwa ka dikarolo tše pedi tše le tšona di arolwago ka dikarolwana. Go lemogwa gore methaladi ya mathomo ye mebedi e bolela selo se tee - ke selo se tee ka gore mafoko ao a kgokaganywa ke

sello(sellwana) ge e le tshwantšhišo, le go lla (ke pelo ya go lla eupša e sego motho) ge e le sekai. Go kopanya methaladi yeo ya mathomo ka marui (agwe/sagwe) go gatelela gore madi le sehubeng ke tša MmaMorati ka sebele, e lego taba ya go gatelela khuduego ya moreti. Mafoko ao a na le molaetša wa go swana.

Methaladi ye mebedi ya mafelelo e lebantšhwa le kakaretšo ya methalotheto yeo: Go tsoma lesea. Go tsoma lesea go lebantšhwa le ge MmaMoreti a bona mathata (tshenyo), ke gore mothaladi wa mathomo wa methalotheto ya mafelelo; le go kgotlelela ga MmaMorati ge a bona mathata ao (le khuduego ya gagwe), ke gore mothaladi wa bobedi wa methalotheto ya mafelelo.

Methaladi yeo (ye mebedi ya mafelelo) yona ge e bapetšwa le ya pele (ye mebedi) e gatelela poeletšo yeo e bapetšago methaladi yeo; ka gona go boeletša fao go gatelela go palelwa le khuduego tša MmaMorati. Ge go fapantšhwa karolo ya mathomo le ya bobedi ya tsopolo ya methaladi ya mafelelo go lemogwa gore phapano yeo e bolela go se kgone le go kgona ga MmaMorati.

5.5 Lehu le bophelo diretong tša Sesotho sa Leboa

Re ya go bapetša direto tša: Fela, Sebilwane, le Mamogobo, Leduleputswa. Fela o bolela ka Bokgalaka - Bokgalaka bjoo bo fetago lehu ka fao re le hlathago ka gona; bo ka kua ga lehu - ke bophelo bjo bo sa felego; bophelo morago ga lehu. Lehu le bophelo ke dilo tše di hlomphegago. Groenewald (1981:16) o re:

Dood en lewe is komplementêr: die een is nie straf, die ander beloning nie.

Mamogobo, ka Leduleputswa, yena o bolela ka badimong:

Tsela tša badimo di marangrang ke nyepo ya
mantho. (letl.8)

Mamogobo o bolela ka mosadi yoo a tlogo go ga meetse, o ga bophelo bja ngwana sedibeng. Mosadi yo o emela batho ba phelago ka go dumela go badimo. Mo Mamogobo o bona dilo tše pedi: lehu le bophelo - dilo tše go yena di a fapana. Fela yena ga a bone phapano magareng a lehu le bophelo ka gore pele ga Mokgalaka di a swana. Mamogobo o fo gatelela bophelo go ba sephiri sa badimo se segolo. Bobedi dipuku tše di bolela ka ngwana yoo a šomago mošomo wa go swana.

5.6 **Papetšo ya Sebilwane le dithetokanegelo tša Sesotho sa Leboa**

Sebilwane, Leduleputswa le Ga se ya lešaka le, boraro di ka bonwa bjalo ka dithetokanegelo mo mohuteng wo wa dingwalwa tša Sesotho sa Leboa; le ge e le gore Ga se ya lešaka le le yona e sekametše kanegelong ya direto tša saekholotši ge e bapetšwa le Sebilwane le Leduleputswa ka gore tšona di no hlathollwa bjalo ka direktotshwantšho (symbolic poems). Leduleputswa le yona ga e nape e swana le Sebilwane tlwa ka sebopego ka gore sa mathomo di fapana ka botelele, (Sebilwane ke ye telele; Leduleputswa ke ye kopana); sa bobedi Leduleputswa ka sebopego e swana le thetotumišo. Direto tše di anega ka tsela ya theto, ka go realo thulaganyo ya tšona ke ya go thewa ka ditiragalo tšeo go tšona go anegwago baanegwa ka go fapafapana. Go tšwela pele mo re ya go bapetša Sebilwane le Leduleputswa gore phapano ye e tle e bonale gabotse.

Baanegwathwadi ba a swana ka gore bobedi (MmaMorati le Leduleputswa) ke batseta ba badimo le batho (le ge e

le gore ba fapana ka bong ("sex")). Bobedi ba gatelela go hloka khutšo le lehutšo mono lefaseng. Direto tše di gatelela bohlokwa bja mosadi setšhabeng; ke mmago, setšhaba, mmagongwana yoo ba rego o swara thipa ka bogaleng. Ba belega ngwana yoo a swanetšego go buša motho lefaseng la ka keno. Go ya ka Fela ngwana ke seka se bohlokwa sa bophelo, ke ka fao Letlaka a rego: "Lotola ngwana ...". Mo go Leduleputswa lesea ke mothopo wa bophelo woo motho a ka se phelego ntle le wona - mothopo wa go tšwa badimong. Mosadi wa Leduleputswa wa go ga ngwana sedibeng, o emela batho bao ba phelago ka tumelo go badimo, mola mo go Sebilwane MmaMorati e le mma wa go bontšha lerato. MmaMorati o šitwa go šireletša lesea kotsing; go Leduleputswa sediba se gana mosadi ka meetse. Leduleputswa go swana le MmaMorati mafelelong ba ya gae badimong.

6. BIBLIOKRAFI

A. Sengwalo sa mathomo (Primary Text)

1. FELA, N.M. 1961 Sebilwane. Pretoria:
J.L. Van Schaik.

B. Dingwalo tša tlaleletšo (Secondary literature)

1. ABRAMS, S.M.H. 1981 A glossary of literary terms, 4th ed. New York: Rinehard & Winston.
2. ASHE, A. 1979 The art of writing. London: A Howard + Wyndham Co.
3. BEST, W. & KAHN, J.V. 1989 Research in Education. New Jersey: England cliff.
4. BIAYS, J.S.(Jr) & WERSHOVEN, C. 1988 Responding to literature : a step-by-step guide for the student writers. New York: McGraw-Hill.
5. BOWRA, C.M. 1961 Heroic Poetry. London: MacMillan + Co.
6. BOLINGER, D. 1975 Aspects of Language. New York: Harcourt Brace, Jovanovish Inc.
7. BRADBURY, M. & MCFARLANE, J. 1976 Modernism (1890-1930). Harmondsworth: Penguin Books.
8. BROOKS, C. et al 1975 An approach to literature. New Jersey: Englewood cliff.

9. BROOKS, C. &
 WARREN, R.P. 1976 Understanding poetry.
 New York: Rinehard &
 Winston.
10. CÉLINE, L.F. 1974 Romans II, Parys :
 Gallimard.
11. BROWN, S.J. 1966 The world of imagery.
 New York: Russell &
 Russell.
12. CHATMAN, S. 1980 Story and discourse.
 Itacha en handon Cornell.
 Univ. Press.
13. CONRADIE, P.J. 1981 Hoe om 'n drama te
ontleed. Pretoria:
 Academica.
14. COPE, C.T. 1968 Isibongo-Zulu Praise
poems oral. Oxford.
15. DAMANE, M. &
 SAUNDERS, P.B. 1974 Lithoko: Sotho praise-
poems. Oxford:
 Clarendon.
16. DE GROOT, A.W. 1946 Algemene Versleer. Den
 Haag: N.V. Servire.
17. FINNEGAN, R. 1970 Oral literature in
Africa. Oxford:
 Clarendon.
18. FROMKIN, V. &
 RODMAN, R. 1983 An Introduction to
Language. New York:
 C.B.S. College.
19. GOLDIE, F. (-) Write stories and novel
t h a t s e l l .
 Bloemfontein: N.G.
 Sendingpers.

20. GROBLER, G.M.M.
 et al 1987 Mahube. Cape Town:
 Galvin & Sales.
21. GROVE, A.P. &
 BOTHA, E. 1976 Handleiding by die
 studie van die
 letterkunde.
 Elsiesrivier: Nasionale
 Boekdrukkery.
22. GUMA, S.M. 1967 The Form, Content and
 Technique of
 Traditional Oral
 Literature in Southern
 Sotho. Pretoria: J.L.
 van Schaik.
23. HARRIS, L.S. 1937 The nature of English
 Poetry. London: Dent.
24. HEESE, M. &
 LAWTON, R. 1978 The New Owl critic.
 Elsies River: Nasok
 Ltd.
25. HUSKISSON, Y. 1969 The Bantu Composers of
 Southern Africa.
 Johannesburg: SABC.
24. INGARDEN, R. 1960 Das literarische
 Kunstwerk. Tübingen:
 Max Niemeyer Verslag.
26. JEFFERSON, A &
 ROBEY, D. 1989 Modern Literary Theory:
 A comparative
 Introduction. London:
 B-T. Batsford Ltd.
27. KAYSER, W. 1948 Das sprachliche
 Kunstwerk. Bern:

28. KERKHOFF, E.L. 1962 Francke Verlag.
Kleine deutsche
Stilistik. Bern/
München: Francke
Verlag.
29. KUNENE, D.P. 1971 Heroic poetry of the
Basotho. Oxford:
Clarendon.
30. LENTSOANE, H.M.L. 1973 Ga se ya lešaka le.
Pretoria: J.L. van
Schaik.
31. LESTRADE, G.P. 1966 Traditional literature.
(In Schapera, I.ed. The
Bantu-speaking tribes
of South Africa. Cape
Town: Maskew Miller
Ltd.)
32. LOMBARD, D.P.
et al. 1988 Introduction to grammar
of Northern Sotho.
Pretoria: J.L. Van
Schaik.
33. LUXEMBURG J.
et al. 1983 Inleiding in de
literatuurwetenschap.
Muiderberg: Diok
Coutinho.
34. LYONS, J. 1977 Semantics. Cambridge:
Press Syndicate.
35. MAIBELO, J.R.
et al. 1991 Direti tše nne (Books).
Cape Town: Vivlia
36. MAMOGOBO, P. 1953 L e d u l e p u t s w a .
Johannesburg: APB.

37. MERCHANT, P. 1979 The epic. Bristol: Methuen & Co. Ltd.
38. MOGANEDI, A.B. 1985 M a l e t s o g e . Johannesburg: Educum.
39. MOJALEFA, M.J.
et al. 1991 Direti tše nne (Book 1). Cape Town: Vivlia.
40. MUTSWAIRO, S.M. 1981 Oral literature in Zimbabwe. England.
41. PALMER, F.R. 1986 Mood and modality. Cambridge: Cambridge Univ.
42. PRETORIUS, W.J. 1989 Aspects of Northern Sotho Poetry. Pretoria: Via Afrika.
43. PRETORIUS, W.J./
SWART, J.H.A. 1982 Teaching African Literature. Pretoria: Cucisa.
44. RICHARDS, I.A. 1987 Practical Criticism. Padstow: T.J. Press.
45. RIMMON-KENAN, S. 1983 Narrative fiction: contemporary poetics. London: Methuen.
46. SCHAPER, I. 1956 Praise-poems of Tswana chiefs.
47. SEIDLER, H. 1959 Die Dichtung. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
48. SERUDU, M.S. 1990 Dipheko tša Bagologolo. Pretoria: De Jager-Haum.
49. SERUDU, M.S. 1989 Koketšatsebo. Pretoria: De Jager-Haum.
50. SERUDU, M.S. 1989 Thagaletswalo 3. Pretoria: De Jager-

- Haum.
51. SWEEDENBERG, H.T. 1972 Theory of the epic England 1600-1800. New York: Russell & Russell.
52. SMUTS, J.P. 1980 Hoe om 'n roman te ontleed. Pretoria: Academica.
53. TSEKE, B.N. 1986 Maremegokgo seatleng se. Pretoria: J.L. van Schaik.
54. VAN GORP, H. 1984 Lexicon van literaire termen. Groningen: Wolters-Noordhoff.
55. VAN ZYL, H.J. 1941 Praises in Northern Sotho. Johannesburg: Afrikaanse Pers.
56. WELLEK, R. & WARREN, A. 1973 Theory of literature. Middlesex: Penguin.
57. WHITE, L. & COUZENS, T. 1984 Literature and society in South Africa. Hong Kong: Wah Cheong.
58. WOOLFE, S. & 1984 About literature. Melbourne: MacMillan Co.
59. - 1951 Beibele. Thetford: Lowe & Brydone.

C. Ditaodišwana (Articles)

1. BAL, M. 1981 Notes on narrative embedding. Poetics Today, 2(2) : 41-59.

2. BARTHES, R. 1975 An introduction to the structural analysis of narrative. New literary history: 237-272, Univ. Press.
3. COMBRINK, A.P. 1963 Die digter P.Mamogobo, Potchefstroom.
4. FINNEGAN, R. 1992 Reflecting back on Oral literature in Africa: Some reconsiderations after 21 years. S.Afr.J.Afr. Lang. 112(2): 39-47.
5. GROENEWALD, P.S. 1981 Die epiese gedig. Studies in Bantoetale, 8.1 (1-22) Univ. van Pretoria.
6. GROENEWALD, P.S. 1981 Sebilwane: 'n Gedeelte van die vlugtoneel. Studies in Bantoetale, 8.1 (26-35), Univ. van Pretoria.
7. GROENEWALD, P.S. 1992 Sesotho sa Leboa. Dingwalo: B.A. (Hons) Dikanegelokopana, Univ. of Pretoria.
8. GROENEWALD, P.S. 1992 Sesotho sa Leboa. Dingwalo: B.A. (Hons) Mongwalelo/setaele, Univ. of Pretoria.
9. GROENEWALD, P.S. 1991 Sesotho sa Leboa (Honores) Dingwalo, Univ. of Pretoria.
10. GROENEWALD, P.S. 1991 Sesotho sa Leboa (Honores) Dipadi 1,

- Univ. of Pretoria.
11. GROENEWALD, P.S. 1991 Stylleer: Sehlabeng, **S.Afr. J.Afr. Lang; II (i)** (75-80).
 12. GROENEWALD, P.S. 1991 Thutadingwalo BA(Hons) **Sesotho sa Leboa**, Univ. of Pretoria.
 13. KRUGER, L. 1988 Sebilwane by N.Matome Fela: A critical analysis, Potchefstroom.
 14. LEKGOTHOANE, S.K. 1938 Praises of animals in Northern Sotho. **Bantu studies**, vol.12:189-213.
 15. LENTSOANE, H.M. 1979 A critical assessment of Sebilwane, UNISA.
 16. LESTRADE, G.P. 1935 Bantu Praise-poems. **The critic**, Vol.4 No.1.
 17. MAKGAMATHA, P.M. 1992 The functionality of character in the Northern Sotho narrative. **S.Afri. J. Afr. Lang.**, 12(2):84
 18. MATHEBULA, R.K. 1987 Imagery in Matome Fela's Sebilwane, Unin.
 19. MILUBI, N.A. 1983 The poetry of R.F. Ratshitanga (a critical evaluation of poetry of protest), Unisa.
 20. MOJALEFA, D.A. 1989 A critical analysis of praise-poems in Northern Sotho with

- special reference to
E.M. Ramaila, Unisa.
21. MSIMANG, C.T. 1981 Imagery in Zulu Praise-poetry. Limi vol.9 No.1-2:51.
- 22 MURWA, K.E. 1989 Plot and character in W.T. Matlala's Molato Mpeng, Unisa.
23. SERUDU, M.S./
KGOBE, D.M. 1985 Northern Sotho study guide 1 for NSE203-Y, Unisa.
24. STRACHAN, A. 1988 "Uthingo Lwenkosazan'a van D.B.Z. Ntuli: 'n Narratologiese ondersoek, Univ. van Pretoria.
- 25 SUBERVILLE, JEAN - Théorie de l'Art et des Genres Litteraires. Paris : Les Éditions de l'École, Cinquième Édition.
26. - 1989 The New Encyclopaedia Britannica , Vol.4:619:16.
27. - 1989 The New Encyclopaedia Britannica, Vol.23: 105-117.

7. **SUMMARY/OPSOMMING**

PROMOTOR : PROF. P.S. GROENEWALD

DEPARTMENT : AFRICAN LANGUAGES

MA

In this thesis, Sebilwane is the subject of a narratological investigation. The point of departure of this study is based on the fact that a narratological text consists of three levels: the history, the composition, the usage of words which are recognisable in the style of the author.

The epic-poem is not the subject of a verse-technical investigation and description. The narratological model is adapted to the aim of this study. The historical level regarded in principle as the original level prior to the material's exposure to a viewpoint and it is interpreted. The four narrative elements that are investigated are: the events, the characters/actors, time and place.

In Sebilwane there are main events identified by the criteria of: (a) change, (b) cause, and (c) result. The characters/actors have been described and classified according to: (a) aim, (b) supporter, (c) patron, (d) helper and (e) opponent. In as far as historical time is concerned, it has been concluded that the events occurred: (a) in the remote past, and (b) stretched it to a 24 hour period. The actors/persons find themselves in a rural area which can be comparable to Botlokwa which is lying within the borders of Lebowa.

The composition of the information which is given in the historical level, gives the shape of the author's aim. Here, what is important, are the functions which are described by the elements themselves. Then the idea of the

theme comes clearly in this part and it is therefore identified as the main - and sub-theme.

The third level concerns the usage of words; the information now gets a personal or subjective selection. Therefore, only a short passage is to be selected for stylistic analysis. The analytic model which is effected here is Kerkhoff's.

PROMOTOR : PROF. P.S. GROENEWALD

DEPARTMENT AFRIKATALE

MA

In hierdie verhandeling word Sebilwane aan 'n narratologiese ondersoek onderwerp. Die uitgangspunt van hierdie studie is dat 'n narratologiese teks uit drie lae bestaan: die geskiedenis, die samestelling, die verwoording wat in die styl van die outeur kenbaar is.

Hierdie epiese gedig word nie verstegnies ondersoek en beskryf nie. Die narratologiese model is vir die doel van hierdie studie aangepas. Die geskiedenislaag word in beginsel as die oorspronklike laag beskou voordat die gegewens vanuit 'n bepaalde gesigspunt bekyk en weergegee word. Die vier vertelelemente wat ondersoek word, is die gebeurtenisse, die karakters/akteurs, tyd en plek.

In Sebilwane is die kerngebeurtenisse geïdentifiseer deur die kriteria van (a) verandering, (b) oorsaak en (c) afloop. Die karakters/akteurs is beskryf en geklassifiseer volgens (a) doelstelling, (b) begunstigde, (c) begunstiger, (d) helper en (e) teëstaander. Wat die tyd betref, speel die gebeure (a) histories in die verre verlede af, en (b) strek dit oor 'n 24 uur tydperk. Die akteurs/mense bevind hulle in 'n landelike gebied wat waarskynlik Botlokwa is wat binne Lebowa geleë is.

Die samestelling van die gegewens wat in die geskiedenislaag gegee is, gee aan die doestelling van die outeur gestalte. Daarvan gaan dit hier om die funksies wat aan die elemente toegesê word. Die begrip van die tema staan in hierdie gedeelte voorop, en daar word 'n hoof - en 'n subtema geïdentifiseer.

Die derde laag is die verwoording van sake; die mededeling kry nou 'n persoonlike of subjektiewe kleur. Daarvoor is slegs 'n kort teksgedeelte gekies en stilisties geanaliseer. Die analistiese model wat gebruik is, is die van Kerkhoff.